

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

А. В. Боровик, Д. Ю. Парамонов

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Монографія

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК 342.9(346.2:346.9)
Б 83

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 7 від 28.04.2022 року)*

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор;
Кобзар Олександр Федорович – доктор юридичних наук, професор;
Сербин Руслан Андрійович – доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України.

Боровик А. В.

Б 83 **Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: монографія/А. В. Боровик, Д. Ю. Парамонов. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. 268 с.**

ISBN 978-966-992-768-2

У монографії надано нове роз'яснення наукового завдання стосовно визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

У межах загальної характеристики адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні схарактеризовано категорію «підприємницька діяльність» через призму об'єктної складової адміністративно-правового регулювання, розкрито сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, а також визначено систему суб'єктів, принципи та нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

УДК 342.9(346.2:346.9)

© Боровик А. В., Парамонов Д. Ю.,
2022

© Боровик А. В. (обкладинка), 2022

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка

ISBN 978-966-992-768-2

doi.org/10.5281/zenodo.6504333

Степана Дем'янчука, 2022

Зміст

Передмова	4
Розділ 1. Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	5
1.1. Категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання	5
1.2. Сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	33
1.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	57
1.4. Принципи, нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	80
Розділ 2. Зміст та сутність адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.....	106
2.1. Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	106
2.2. Юридична природа адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	130
2.3. Особливості альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	164
Розділ 3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	188
3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності	188
3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	211
Висновки	233
Список використаних джерел	240

Передмова

Економічний добробут населення кожної окремої держави залежить від багатьох факторів. Це можуть бути як природно-територіальні чинники, що унеможлиблюють чи навпаки надають можливість задоволення суспільних потреб, так і суспільно-політичний клімат в країні – сукупність політичних, економічних, правових, соціально-культурних та інших умов, здатних впливати на якість життя населення країни.

Україна, як правова держава, що прагне до утвердження одного з головних світових ідеалів демократичних цінностей, здійснює усі можливі заходи для розвитку верховенства права, встановлення непорушних правил відповідальності кожного перед законом, у тому числі самої держави, як гаранта його непорушності. Тобто беручи на себе обов'язок взаємодіяти з соціально-економічною системою, кожен суб'єкт підприємницької діяльності має бути впевненим, що результат такої взаємодії є взаємовигідними – забезпечуються умови для інноваційного розвитку цієї системи та задовольняються потреби матеріального характеру підприємця.

Проте події, що відбуваються сьогодні у світі та зокрема в Україні мають наслідком порушення рівноваги практично у всіх сферах суспільно-політичного і соціально-економічного середовищ. Тому підприємницький сектор України вимушений самотійно вирішувати проблеми власного розвитку та формувати механізми «виживання» в умовах карантинно-обмежуючих вимог.

Розділ 1

Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

1.1. Категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання

За загальним правилом держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через правове регулювання – впорядкування суспільних відносин за допомогою права і правових засобів. Інакше: сфера правового регулювання – галузь соціального простору, яка охоплена правом. Це насамперед суспільні відносини, економічні, політичні, соціально-культурні. Йдеться про ті суспільні відносини, функціонування яких неможливо без використання правових засобів. Однак не все в суспільних відносинах урегульовано правом. Наприклад, в галузі економічних відносин – це процеси виробництва; в галузі політичних відносин – розробка програм і статутів партій; в галузі духовно-культурних – релігійні відносини та ін. Відповідно, скласти сферу правового

регулювання можуть лише відносини, що піддаються правовому регулюванню¹.

Слід також враховувати, що правове регулювання є галузевим, що передбачає варіацію системи правових засобів, застосованих для упорядкування суспільних відносин, необхідних саме для цього виду відносин. Тобто існує, як приклад, конституційно-правове, адміністративно-правове, цивільно-правове, господарсько-правове регулювання. У загальному, конституційно-правове та адміністративно-правове регулювання притаманне майже для всіх суспільних відносин будучи публічною складовою, а цивільно-правове та господарсько-правове регулювання – приватною. Досить часто їх предметну складову важко розмежувати, адже вони знаходяться в тісному взаємозв'язку задля ефективності правового впливу².

Ведучи мову про адміністративно-правове регулювання слід уточнити, що у юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення адміністративно-правового регулювання. Існує велика кількість пропонуванних дефініцій, які досить істотно відрізняються одне від одного. Однак також варто зазначити, що є низка ознак, на які звертається загальна увага, тому вони можуть слу-

¹ Ананченко А. Механізм правового регулювання та його елементи. *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні: зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листоп. 2016 р.)*/за. ред.: Н. Кулак, А. Головащук. Київ: КНУТД, 2016. С. 70–73.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3–3. С. 122–126.

гувати характерними ознаками адміністративно-правового регулювання¹.

Так, В. Галунько під адміністративно-правовим регулюванням розуміє цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадського суспільства та держави². Майже аналогічне визначення вказаного поняття надає В. Теремецький³ та інші науковці⁴.

Або ж, як приклад, Ю. Козлов визначає адміністративно-правове регулювання як процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки учасників суспільних відносин⁵. А. Матвійчук⁶ уточнює, що цю думку критикує О. Шкуропацький, який зазначає, що, по-перше, адміністративно-

¹ Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 121–124.

² Адміністративне право України: навч. посіб.: у 2-х т./ В. Галунько, В. Олефір, М. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

³ Теремецький В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2012. № 1. С. 50–54.

⁴ Коротун О. Адміністративно-правове регулювання охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 151–155.

⁵ Административное право: учебник/под ред. Ю. Козлова, Л. Попова. Москва, 1999. 320 с.

⁶ Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання... С. 121–124.

правове регулювання є результатом впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини. Тому здається не зовсім зрозумілим, звідки та внаслідок чого виникає зазначений процес. Оскільки не визначено коріння виникнення цього процесу, то й не до кінця зрозуміло: йдеться саме про процес адміністративно-правового регулювання чи про якийсь інший процес, який має ті самі ознаки, що й визначені автором. По-друге, будь-яке визначення явища, особливо такого, що має дієвий характер (тобто характер процесу або дії), має містити в своєму складі завдання або функції, що їх покликано виконувати явище, визначення якому надається. Проте у запропонованому визначенні завдання визначено досить розмито, і незрозумілим є, які саме цілі має адміністративно-правове регулювання¹.

Тож логічно вважати, що адміністративно-правове регулювання, по-перше, є правовим явищем, що має характер системної дії на адміністративно-правові відносини задля їхнього впорядкування; по-друге, має корінь у вигляді адміністративно-правової норми; по-третє, виконує функцію забезпечення та захисту прав і законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин².

Слід також враховувати, що між адміністративно-правовим та конституційним регулюванням

¹ Шкуропацький О. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2015. № 20. С. 104–108.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3–3. С. 122–126.

існує тісний зв'язок, який полягає в тому, що конституційне право є провідною галуззю для всіх інших галузей права, оскільки їх норми мають базуватися на принципах та нормах Конституції України та не суперечити їм. Конституційне право закріплює правові засади і принципи формування і функціонування усього механізму держави, визначає основні засади правового статусу особи. Основна відмінність між конституційно-правовими та адміністративним відносинами полягає в тому, що конституційне право регулює політичний, а адміністративне – організаційний аспект¹.

Як зазначає Н. Федорук, основними відносинами, що становлять предмет регулювання адміністративного права більшість науковців визначає такі: відносини, що становлять виконавчо-розпорядчу діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (т. зв. «управлінські» відносини); відносини, що виникають у процесі внутрішньої організації та діяльності апаратів державних органів та органів місцевого самоврядування; відносини, що виникають із приводу застосування заходів адміністративного примусу та адміністративної відповідальності до фізичних та юридичних осіб; відносини, пов'язані з організацією діяльності адміністративних судів (адміністративна юстиція); відносини, що виникають із приводу забезпечення органами виконавчої влади і місцевого самоврядування реалізації та захисту прав і свобод фізичних

¹ Федорук Н. Окремі питання розмежування конституційних та адміністративних правовідносин. *Наук. вісн. ХДУ*. 2018. № 1. Т. 2. Серія: Юрид. науки. С. 31–34.

та юридичних осіб, а також надання особам різноманітних адміністративних послуг та інших видів взаємодії органів публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства. Об'єднує ці відносини те, що вони пов'язані зі здійсненням виконавчо-розпорядчих та організаційних функцій державної влади та місцевого самоврядування¹.

Тож, перед тим як визначати особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні необхідно з'ясувати його об'єктну складову, розглянувши питання співвідношення основних явищ у межах досліджуваної сфери, а також категорійне наповнення окремих економіко-юридичних конструкцій, зокрема таких, як² «підприємництво», «підприємницька діяльність», «господарська діяльність комерційного виду» задля можливості виявлення кола суспільних відносин, що складають сферу адміністративно-правового регулювання в межах підприємницької діяльності в Україні.

За твердженнями З. Живко³, перші спроби систематичного теоретичного осмислення підприємництва почалися у XVII ст. і пов'язані з іменами Р. Кантілона, Ф. Кене, А. Сміта, Ж. Сея. У науко-

¹ Федорук Н. Окремі питання розмежування конституційних та адміністративних правовідносин. *Науковий вісник ХДУ*. 2018. № 1. Том 2. Серія Юридичні науки. С. 31–34.

² Замрига А. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 374 с.

³ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

вій літературі поняття «підприємництво» з'явилося на початку XVIII ст. – у праці вченого Р. Кантілона (R. Cantillon), за походженням – ірландця (1680–1734 рр.), «Нарис про природу торгівлі взагалі» (фр. *Essai sur la nature du commerce en général*). Він розглядав підприємництво як особливий вид діяльності – новаторської та пов'язаної із ризиком. Це дало поштовх розумінню підприємництва у західних країнах як особливого типу господарювання з використанням нових можливостей виробництва товарів і послуг на основі інновацій та залучення ресурсів із різних джерел¹.

Загальний Словник Комерції, виданий в 1723 р. в Парижі, визначав його як взяття на себе зобов'язань із виробництва або будівництва чого-небудь. Надалі сутність підприємництва розглядається в межах розвитку економічної теорії, ролі підприємця в досягненні результату, форм і видів підприємницької діяльності, відповідальності підприємця перед суспільством та ін.² Так, К. Макконнелл і С. Брю у праці «Економікс»³ розглядають підприємництво як особливий вид діяльності, в основі якої лежать певні критерії. Зокрема, підприємець виступає посередником у поєднанні ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва то-

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.

³ Макконнелл К. *Економікс*: пер с англ. ECONOMICS Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. Москва: ИНФРА–М, 2003. 983 с.

вару чи послуги, беручи відповідальність за прийняття основних рішень з розвитку підприємства та вводячи на ринок нові продукти, виробничі технології чи форми організації підприємства, при цьому неодмінно будучи готовим йти на ризик¹.

Попри на зазначені базові характеристики, все ж таки більшість дослідників вважають, що всебічно охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його з різних сторін, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього, не просто. І це пов'язано з такими характеристиками підприємництва, як неоднорідність та динамізм². Я правило, підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку. Тобто підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток – це результат дій³.

Вчений А. Дядін⁴ відзначає, що у сучасній вітчизняній економічній літературі підприємництво розглядається в різних аспектах. Найбільш загальним є його трактування як специфічного фактора суспільного відтворення (разом із капіталом, землею

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. *Теоретико-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

³ Шульженко Ф. Соціально-правова держава: сутність, проблеми політичної модернізації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)». Ктв, 2009. 412 с.

⁴ Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.

і працею), який забезпечує необхідну динаміку відтворювальних процесів через створення нових більш ефективних комбінацій виробничо-збутових факторів¹. У вузькому розумінні підприємництво розглядається як система господарювання, заснована на ризиковій, інноваційній діяльності, метою якої є отримання підприємницького доходу і яка зачіпає або весь процес відтворення, або окремі його стадії (виробництво, розподіл, обмін і споживання). Одним із перших у вітчизняній економічній науці з'явився прибутковий підхід, у якому під підприємництвом розуміється будь-яка діяльність, що приносить прибуток. Ця позиція знайшла своє відображення в Законі України «Про підприємництво». Очевидно, метою такої інтерпретації підприємництва було спонукання якомога більшого числа осіб до підприємництва, яке трактується як ініціативна, самостійна, здійснювана на свій ризик, під майнову відповідальність діяльність громадян, фізичних та юридичних осіб. Аналогічної позиції щодо сутності поняття дотримуються вітчизняні дослідники М. Малік та О. Шпикуляк².

Наразі основним правовим актом загальної дії у сфері регулювання підприємництва є Господарський кодекс України, що визначає його як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ри-

¹ Кох Л. Трансформація сутності підприємництва. *Вестн. Ленинград. гос. ун-та им. А. С. Пушкина*. 2011. № 1. Т. 6. С. 44–51.

² Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72; Малік М., О. Шпикуляк. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2006. № 4. С. 3–10.

зик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку¹.

Зазначимо також, що у дисертаційному дослідженні С. Віннік² аналізуючи цю категорію наводить точку зору З. Варналія, який вважає, що підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку)³. Вчений також відзначає, що Б. Купчак до підприємництва відносить особливий тип суспільних відносин з приводу виробництва, розподілу та привласнення благ і послуг, у процесі чого підприємець за умови повної свободи дій раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і бере на себе відповідальність за результати виробництва вкладеними коштами, затратами часу і праці, діловою репутацією й своїм майбутнім прибутком, але реалізуючи свої власні інтереси, він сприяє ефективному задоволенню потреб суспільства й ринковим перетворенням у державі⁴.

¹ Господарський кодекс України від № 436–IV 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Віннік С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна»; Сумськ. держ. ун-т. Суми, 2020. 213 с.

³ Варналій З. *Основи підприємництва: навч. посіб.* 3–те вид., випр. і доп. Київ: Знання–Прес, 2006. 350 с.

⁴ Купчак Б. *Підприємництво: суть та умови здійснення.* *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 243–249.

Окремо С. Віннік¹ аналізує точки зору: В. Боброва, який трактував підприємництво як діяльність, спрямовану на максимізацію прибутку, зміст якої полягає в задоволенні його шляхом продажу продуктів і послуг як товару²; С. Дзюбика та О. Ривака, що під підприємництвом розуміли самостійну, ініціативну, постійну діяльність у сфері виробництва, надання послуг і товарів, що здійснюється на власний страх та ризик з метою отримання прибутку³; В. Селіванова, на переконання якого підприємництвом є не будь-яка корисна для суспільства діяльність по виробництву продукції, наданню послуг, а лише та, що характеризується такими основними ознаками: економічною самостійністю та автономною волею її суб'єктів; ініціативністю; творчим новаторським характером; систематичністю; здійснюється на власний ризик і під власну повну майнову відповідальність; здійснюється з метою одержання прибутку; є правомірною⁴.

Саме думка українського науковця З. Варналія, за переконаннями З. Живко є найбільш доцільною, який вважає його «особливим типом господарювання, де головним суб'єктом є підприє-

¹ Віннік С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна»; Сумськ. держ. ун-т. Суми, 2020. 213 с.

² Бобров В. Основи ринкової економіки. Київ: Либідь, 1995. 320 с.

³ Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії. Київ: Основи, 1994. 208 с.

⁴ Селіванов В. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України. *Право України*. 1995. № 2. С. 3–11.

мець, який раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує і керує виробництвом з метою одержання підприємницького доходу». Таке трактування охоплює історично сформоване еволюціонування категорії та сучасне функціонування його в умовах посттрансформаційного розвитку соціально-економічної системи України¹. Найбільш визначною рисою, що вирізняє це визначення від інших, є те, що автор включив до нього дві основні ознаки підприємництва: особливий тип підприємця з новаторськими здібностями та побудова діяльності на інноваційній основі. У більшості підходів до визначення підприємництва прямо чи опосередковано згадуються відносини особи-суб'єкта підприємницької діяльності з оточуючим середовищем – економічним, суспільним. Окремий напрям у підходах до підприємництва розкриває його суть як сукупність суспільних відносин, зв'язків між структурними елементами цього явища як певної системи (підприємцями, підприємствами, державою). Існування кожного з функціонуючих суб'єктів підприємництва на різних історичних етапах розвитку економіки характеризується як взаємодія трьох основних елементів: (1) суб'єкта підприємницької діяльності; (2) ринкового середовища як сукупного економічного суб'єкта; (3) виробничої підприємницької структури (підприємства) як особливого економічного суб'єкта в межах ринкового

¹ Варналій З. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид., стер. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.

середовища. Функціональні зв'язки, що виникають між елементами такої системи, можуть бути проаналізовані як окремі виробничі відносини¹.

Уточнимо, що вчені Г. Козаченко та А. Арзуманян стверджують, що розмаїття визначень змісту категорії «підприємництво» свідчить про її багатоаспектність, завдяки чому у намаганнях розкрити її зміст спостерігається варіювання від абстрагування від певного типу виробничих відносин до пов'язування підприємництва із загально-економічним рівнем ефективності виробництва (на «ринковому рівні» результатом підприємництва є вже не просто продукт, а комерційний ефект, втілений у прибутку). У наданих визначеннях змісту категорії «підприємництво» в основу підприємництва закладено новаторську ініціативну діяльність людини, а відтак чітко простежується акцентування на інноваційності підприємництва, незалежно від вибраного імперативу (тип поведінки, тип господарювання, суспільні відносини тощо). Тобто більшість дослідників спираються на концепцію Й. Шумпетера, де у визначенні змісту категорії «підприємництво» вирішальна роль належить новаторській функції, завдяки якій по новому поєднуються і використовуються ресурси².

Отже, для підприємництва характерним є інноваційний характер діяльності особи, що передбачає

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Козаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.

отримання прибутку від її реалізації. Усі підходи до визначення підприємництва та розуміння його суті найкраще поєднуються у трактуванні його як суспільного явища-феномену, що матеріалізується в просторі й часі¹.

На нашу думку, це суспільне явище-феномен можна визначити як інноваційний та ризиковий напрям господарської діяльності, що передбачає неоднорідність та динамізм розвитку технологій виробництва товарів та продуктів, заснованих на специфічних факторах суспільного відтворення задля отримання прибутку².

Окремо слід звернути увагу на те, що категорію «підприємництво» об'єктивізує поняття «підприємницька діяльність», що дозволяє використовувати категорію в описі практики діяльності суб'єктів господарювання³. За загальним правилом поняття суб'єкта господарювання обґрунтоване теорією господарювання, яка виходить з того, що суб'єктами господарювання є учасники господарських відносин⁴.

Оскільки підприємницька діяльність є частиною господарської, суб'єкт підприємницької діяльності є специфічною структурною одиницею, що

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Парамонов Д. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юрид. наука*. 2020. № 7. С. 142–146.

³ Зозаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.

⁴ Чаплигін К. Державне регулювання суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 17. С. 50–52.

виявляє особисті інтереси через посередництво: вироблення цілей функціонування підприємства; кооперування факторів виробництва; створення виробництва, пристосованого до конкретного ринкового середовища; отримання прибутку від реалізації продукції на ринку. Будь-який підприємець діє в окреслених напрямках, виконуючи повністю чи частково основні притаманні йому функції і вступаючи при цьому у відносини з іншими економічними суб'єктами, представленими на ринку¹.

Уточнимо, що поняття та ознаки підприємницької діяльності по-різному трактуються вченими-економістами та вченими-юристами². Так, зокрема вчені Г. Козаченко та А. Арзуманян³ стверджують, що тлумачення змісту поняття «підприємницька діяльність» найчастіше зводиться до такого: самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку⁴. Господарська діяльність відповідно до розділу 1, глави 1, ст. 3 Господарського Кодексу України тлумачиться як діяльність

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Віннік С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна»; Сумськ. держ. ун-т. Суми, 2020. 213 с.

³ Козаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.

⁴ Правознавство: підручник/В. Опришко, Ф. Шульженко, С. Шимон та ін.; за заг. ред. В. Опришка, Ф. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. 767 с.

суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність¹. Науковці акцентують, що у наданому типовому визначенні інноваційність як характеристика підприємництва в його класичному тлумаченні не згадується, а діяльність суб'єкта господарювання позначено як господарську, спрямовану на отримання прибутку (господарська діяльність комерційного виду). Тобто у визначенні змісту поняття «підприємницька діяльність» спостерігається деяка невідповідність змісту категорії «підприємство», певний відрив від змісту цієї категорії².

У свою чергу, вчена І. Спасибо-Фатеева в контексті дослідження системи юридичних осіб пропонує розмежовувати поняття «підприємницька діяльність» (в основу ставиться критерій мети отримання прибутку) та «комерційна діяльність» (в основу ставиться критерій сфери діяльності) і зауважує, що розмежування цих понять дасть змогу уникнути суперечностей щодо здійснення непідприємницькими товариствами підприємницької діяльності та заборони розподілу прибутку між учасниками деяких підприємницьких товариств³. А на думку О. Подцерковного, в сучасну епоху згладжується межа між комерційною і некомерційною господар-

¹ Господарський кодекс України № 436–IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Козаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.

³ Спасибо-Фатеева І. Юридичні особи за цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. № 2. С. 70–79.

ською діяльністю, а визначити, де закінчується підприємництво та починається некомерційна діяльність, не завжди можливо. Для державного регулювання важливим є не так мета і результат діяльності суб'єкта (а для регулювання підприємництва необхідно довести спрямованість поведінки особи на отримання прибутку), як процес і сфера діяльності, те що називається в літературі «технологія господарювання»¹.

Для розмежування понять «підприємницька діяльність» та «господарська діяльність комерційного виду» і відокремлення поняття «підприємницька діяльність» із загального та, відповідно, більш широкого поняття «господарська діяльність комерційного виду» використовують низку ознак, призначенням яких є розкриття сутності підприємницької діяльності, окреслення кола суб'єктів та їхньої правосуб'єктності у сфері приватних і публічних прав та обов'язків²: безпосередність діяльності: діяльність має здійснюватись самостійно, безпосередньо і реально; самостійність діяльності, основу якої закладають права власності; систематичність: діяльність має бути повторюваною при її здійсненні; легальність, яка реалізується шляхом дотримання конкретних вимог, прав і обов'язків, встановлених законодавством держави при здійсненні діяльності, а також узятих суб'єктом підпри-

¹ Подцерковний О. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 295–303.

² Правознавство: підручник/В. Опришко, Ф. Шульженко, С. Шимон та ін.; за заг. ред. В. Опришка, Ф. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. 767 с.

емницької діяльності зобов'язань; ризик діяльності: у процесі реалізації права на заняття підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємницької діяльності постійно ризикує завдати збитків своєму майну; орієнтація діяльності суб'єкта підприємницької діяльності на отримання прибутку, який є узагальнюючим показником фінансових результатів підприємницької діяльності. Як видно, серед ознак, за якими слід виділяти підприємницьку діяльність з господарської діяльності комерційного виду відсутня ознака інноваційної, новаторського характеру підприємницької діяльності. Відповідно, має місце ототожнення господарської діяльності комерційного виду та підприємницької діяльності¹.

На противагу думці зазначених авторів, у теорії господарювання існують інші наукові позиції, зокрема інші науковці стверджують, що комерційна діяльність є ширшим поняттям, ніж підприємництво, або ж навпаки. На основі аналізу дефініції «комерційна діяльність» Ж. Крисько стверджує, що багато дослідників сходяться на думці, що предметом комерційної діяльності є процеси у сфері товарообігу з обов'язковим врахуванням задоволення потреб споживачів. Тобто, комерційна діяльність є частиною підприємницької діяльності й відрізняється від неї тільки тим, що не охоплює сам процес виготовлення товару².

¹ Козаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.

² Крисько Ж. Сутність та види комерційної діяльності підприємства. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2013. № 18. С. 75–83.

Отже, підприємницька діяльність може бути визначена нами як різновид активної взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з соціально-економічною системою у процесі якої з одного боку забезпечуються умови для інноваційного розвитку цієї системи, а з іншого – задовольняються потреби матеріального характеру підприємця. Серед характерних ознак підприємницької діяльності слід виділити:

1) самостійність дій підприємця, що базується на праві безперешкодного прийняття суб'єктивних рішень щодо технології господарювання;

2) реалізація діяльності є систематичною та легальною, орієнтованою на отримання матеріальних вигод від сфери суспільного виробництва;

3) є частиною господарської діяльності, відмінної від господарської діяльності некомерційного виду спрямуванням на отримання прибутку та від господарської діяльності комерційного виду процесом суспільного виробництва, заснованого на новаторстві та інноваціях¹.

Ми розглянули економічний зміст аналізованих термінів, оскільки правове регулювання суспільних відносин у межах підприємницької діяльності впливає з її економічної природи².

Надалі слід вказати, що за встановленим конституційним правилом, кожен має право на під-

¹ Парамонов Д. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юрид. наука*. 2020. № 7. С. 142–146.

² Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. *Теоретико-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

приємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це право базується на свободі підприємницької діяльності¹, реалізація якої має відбуватися у сфері публічно-правового регулювання підприємництва, мати правомірний характер і враховувати приватні інтереси господарюючих суб'єктів².

Наразі конституційна норма щодо права на підприємницьку діяльність в Україні деталізується в законах і підзаконних нормативно-правових актах³. Аналіз напрямів державної діяльності з функціональної точки зору свідчить, що до основних функцій державного управління і державного регулювання у сфері підприємницької діяльності слід віднести: здійснення правового регулювання, тобто видання законів та підзаконних нормативно-правових актів, що визначають поведінку суб'єктів підприємницької діяльності та інших суб'єктів економічних відносин; контроль та нагляд за дотриманням з боку учасників ринкових відносин встановлених умов та правил підприємницької діяльності; захист держави, суспільства та окремих учасників економічних відносин від правопорушень; реалізація права державної власності нарівні з іншими суб'єктами підприємницьких відносин; державна підтримка розвитку підприєм-

¹ Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Олійник А. Поняття реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 98–103.

³ Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; Олійник А. Поняття реалізації конституційної свободи особи... С. 98–103.

ництва, особливо малого і середнього бізнесу; здійснення дерегулювання економічних відносин¹.

Додамо, що конституційні основи правопорядку у сфері господарювання передбачають з поміж іншого, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва, а також забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом².

Тобто правове регулювання підприємницької діяльності, перш за все, здійснюється в цілях забезпечення необхідних зовнішніх умов для її здійснення³, а адміністративно-правове має за мету належним чином організувати прямий та опосередкований взаємозв'язок підприємців з суб'єктами владних повноважень задля досягнення конкретних результатів такої взаємодії (в залежності від виду правовідносин)⁴.

Визначаючи сутність підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регу-

¹ Ковальова М. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 19 с.

² Господарський кодекс України № 436–IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

³ Про підприємництво: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3505–IV. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168 (втрата чинності на підставі Кодексу № 436–IV від 16.01.2003, крім ст. 4).

⁴ Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.

лювання, спершу наведемо думку М. Ковальової, яка вважає, що це складна система суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією компетентними органами держави функцій і повноважень щодо забезпечення можливості здійснення суб'єктами господарювання самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик діяльності по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку¹. Також вчена уточнює, що характерні особливості і змістовно-якісні ознаки підприємництва зумовлюють: а) органічне співвідношення економічних та прямих методів державно-управлінського впливу; б) визначення основних напрямів і функцій держави щодо адміністративно-правового впливу на підприємницьку діяльність; в) наявність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, особливості змісту його управлінських функцій та повноважень; г) встановлення правових засад усунення адміністративних перешкод у розвитку підприємництва, вдосконалення адміністративно-правових засобів регулювання та державного контролю у цій сфері².

Відзначимо також думку А. Чорної³ яка зазначає, що адміністративно-правове регулювання під-

¹ Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KEIM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.

² Ковальова М. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 19 с.

³ Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128–132.

приемницької діяльності опосередковується чотирма основними напрямками, яким відповідають відповідні правові блоки. Перший блок регулює легалізацію діяльності підприємців, які відкривають власний бізнес, та управління відокремленим майном, організацію роботи (у разі, якщо вони мають працівників). Другий блок регулює так звані «вертикальні» відносини між суб'єктами підприємницької діяльності з одного боку, органами публічної влади – з іншого. Третій блок опосередковує відносини «по діагоналі» між підприємцем з банками та іншими кредитними установами щодо залучення додаткових коштів. Четвертий блок регулює відносини підприємців з іншими учасниками господарських відносин, тобто «горизонтальні» відносини зі своїми партнерами по економічній діяльності, зокрема постачальниками, клієнтами, споживачами, перевізниками тощо¹. Тобто вчена прибічниця думки того, що адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності охоплює сферою впливу майже усі відносини, що пов'язані із впливом та участю держави у процесі розвитку та функціонування ринкової економіки через механізми реалізації відповідних державних політик².

Таким чином, провівши аналіз декількох наукових позицій щодо того, якою є сутність підпри-

¹ Административное право: учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция»/Ю. Козлов, Д. Овсянко, Л. Попов; под ред. Л. Попова. Москва: Юрист, 2002. 697 с.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.

емницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання, можемо висловити власне бачення щодо зазначеного. По-перше, новітня парадигма розвитку предмета адміністративного права вимагає по-новому поглянути на сутність регулятивних процесів адміністративно-правових норм на суспільні відносини, у тому числі у сфері підприємницької діяльності. Держава, в особі уповноважених органів влади, має використовувати арсенал правових засобів адекватних сучасним умовам розвитку суспільних відносин. Це стосується, в першу чергу, розуміння необхідності відходу від догми виключного впливу адміністративно-правового регулювання на публічні правовідносини карними засобами (класичними методами, прибутковими для цього різновиду правового регулювання), а й взяття до уваги необхідності реалізації адміністративно-сервісної діяльності публічної адміністрації. Сутність зазначеного передбачає припинення адміністративного тиску на суб'єктів господарювання, які вчасно і в повному обсязі сплачують податки та не порушують екологічних норм. Іншими словами воно має бути зведено виключно до окремих вкрай необхідних напрямків. А саме у сфері правореалізації позитивного публічного адміністрування податків та негативного контролю за дотриманням екологічних норм та комплексного антимонопольного регулювання. Окремо має існувати сервісна діяльність публічної адміністрації, що характеризується проявом допомоги суб'єктам правовідносин, що існують в межах аналізованої сфери (суб'єктам господарювання), та слугує фунда-

ментом для забезпечення їх потреб¹. По-друге, сфера підприємницької діяльності є розгалуженою, що зумовлює наявність «розмиття» певних характерних ознак предметів регулювання різних галузей права й зумовлює їхнє доповнення одне одним. Тобто не слід у відрив від конституційно-правового, цивільно-правового чи господарсько-правового регулювання розглядати адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні, слід враховувати їхні взаємозв'язки та особливості виключності публічно-правових та приватноправових правовідносин².

Отже, з розумінням зазначеного, категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання поглинає своїм змістом сукупність публічних правовідносин щодо економічного розвитку країни (у сферах дозвільно-реєстраційних процедур, стандартизації, оподаткування тощо), підтримки підприємницької діяльності (заходи щодо стабілізації фінансової системи, заходи щодо валютно-курсової стабілізації, сприяння поживавленню економічної активності та запобігання економічному спаду, заходи щодо відновлення керованості національної економіки³) та за-

¹ Замрига А. «Адміністративна сервісність» як ознака діяльності публічної адміністрації в сфері адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Правова позиція*. 2019. № 3 (24). С. 31–36.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.

³ Криштоф Н. Державна політика підтримки розвитку підприємництва в умовах світової економічної кризи. *Наук. вісн.* 2008. № 2.

хисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) врегулювання суспільних відносин здійснюється за допомогою правового регулювання. Воно є галузевим, що передбачає варіацію системи правових засобів, застосованих для упорядкування суспільних відносин, необхідних саме для цього виду відносин. Тобто існує конституційно-правове, адміністративно-правове, цивільно-правове, господарсько-правове регулювання. У загальному, конституційно-правове та адміністративно-правове регулювання притаманне майже для всіх суспільних відносин будучи публічною складовою, а цивільно-правове та господарсько-правове регулювання – приватною. Досить часто їх предметну складову важко розмежувати, адже вони знаходяться в тісному взаємозв'язку задля ефективності правового впливу. У цій системі адміністративно-правове регулювання, по-перше, є правовим явищем, що має характер системної дії на адміністративно-правові відносини задля їхнього впорядкування; по-друге, має корінь у вигляді адміністративно-правової норми; по-третє, виконує функцію забезпечення та захисту прав і законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин;

2) на основі аналізу поняттєвого визначення таких категорій як «підприємство», «підприємницька діяльність», «господарська діяльність ко-

¹ Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KEIM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.

мерційного виду» (зادля можливості виявлення кола суспільних відносин, що складають сферу адміністративно-правового регулювання в межах підприємницької діяльності в Україні) визначено, що:

– підприємництво – це інноваційний та ризиковий напрям господарської діяльності, що передбачає неоднорідність та динамізм розвитку технологій виробництва товарів та продуктів, заснованих на специфічних факторах суспільного відтворення, задля отримання прибутку;

– підприємницька діяльність – це різновид активної взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з соціально-економічною системою у процесі якої з одного боку забезпечуються умови для інноваційного розвитку цієї системи, а з іншого – задовольняються потреби матеріального характеру підприємця. Серед характерних ознак підприємницької діяльності виокремлено: 1) самостійність дій підприємця, що базується на праві безперешкодного прийняття суб'єктивних рішень щодо технології господарювання; 2) реалізація діяльності є систематичною та легальною, орієнтованою та отримання матеріальних вигод від сфери суспільного виробництва; 3) підприємницька діяльність є частиною господарської діяльності, відмінної від господарської діяльності некомерційного виду спрямуванням на отримання прибутку та від господарської діяльності комерційного виду процесом суспільного виробництва, заснованого на новаторстві та інноваціях;

3) адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності має за мету належним чином

організувати прямий та опосередкований взаємозв'язок підприємців з суб'єктами владних повноважень задля досягнення конкретних результатів такої взаємодії (залежно від виду правовідносин).

Отже, новітня парадигма розвитку предмета адміністративного права вимагає по-новому поглянути на сутність регулятивних процесів адміністративно-правових норм на суспільні відносини, у тому числі у сфері підприємницької діяльності. Держава, в особі уповноважених органів влади, має використовувати арсенал правових засобів адекватних сучасним умовам розвитку суспільних відносин. Це стосується, в першу чергу, розуміння необхідності відходу від догми виключного впливу адміністративно-правового регулювання на публічні правовідносини карними засобами, а й взяття до уваги необхідності реалізації адміністративно-сервісної діяльності публічної адміністрації. Оскільки сфера підприємницької діяльності є розгалуженою, не слід у відрив від конституційно-правового, цивільно-правового чи господарсько-правового регулювання розглядати адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні, необхідно враховувати їхні взаємозв'язки та особливості виключності публічно-правових та приватноправових правовідносин. Тому категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання поглинає своїм змістом сукупність публічних правовідносин щодо економічного розвитку країни, підтримки підприємницької діяльності та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

1.2. Сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Будь-які правовідносини є формою реалізації суспільних відносин. Вони завжди наділені здатністю до розвитку, оскільки виникають на основі відповідних правових норм. Такі норми встановлюються і забезпечуються державою та знаходяться в постійній динаміці¹. Як відзначає І. Берестова², саме людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека як найвища соціальна цінність держави виступає єдиною метою права. При цьому, публічне і приватне право не є ціллю, а представляють собою різні засоби її досягнення. Основним завданням приватного та публічного права є створення умов для найбільш повної самореалізації інтересів суспільства, окремих індивідів та задоволення їх державою. Додаткові цілі формуються та реалізуються на практиці за допомогою функцій, які являють собою необхідні однорідні, доцільні напрями приватного і публічного права, викликані необхідністю задоволення об'єктивних потреб суспільства, окремих індивідів держави. Публічне право має забезпечувати повну реалізацію приватного права, не деформуючи його. Разом з тим без публічного права приватне право є не-

¹ Danylenko A. The Innovative Paradigm of Space Relations Development. *Advanced Space Law*. 2021. Vol. 7. P. 12–18.

² Берестова І. Правова категорія «публічний інтерес» з позиції системного підходу. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 19-27.

достатньо ефективним чи навіть просто неефективним¹.

Розв'язання питання про природу публічного і приватного права зумовило формування двох напрямів у юридичній науці: один з них спирається на відому сентенцію Ульпіана (*Publicum jus est, quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem pertinet*) і виходить з різниці цілей та інтересів, що підлягають правовій охороні, тоді як другий спирається на принцип недопустимості зміни публічно-правових норм приватними угодами, що також висунутий римськими юристами (*Publicum jus pactis privatorum mutari non potest*) і виходить з різниці у характері норм або у суб'єкті волі, на яку зазіхають внаслідок порушення приватних і публічних прав².

Вчений О. Банчук відзначає, що під час розмежування публічних і приватних відносин необхідно враховувати комплекс ознак. Серед цих критеріїв науковець виділяє такі: 1) різниця суб'єктів відносин – для визнання відносин публічними обов'язковим їхнім учасником має бути особа, яка вступає в них заради здійснення наданих їй публічно-владних повноважень. Однак важливо, щоб суб'єкт, якого наділено публічно-владними повно-

¹ Соотношение частных и публичных интересов в условиях реформирования законодательства Российской Федерации: монография/под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Бакаевой. Москва: Юрлитинформа, 2010. 264 с.

² Иоффе О. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград, 1949; Харитоновна О. Поняття і ознаки публічних право-відносин. *Вісн. Акад. правових наук України*. Харків: Право, 2002. № 1 (28). С. 36–46.

важеннями, здійснював у цих відносинах свої повноваження; 2) різниця правового становища учасників відносин – публічні правовідносини характеризуються підпорядкуванням одних суб'єктів (приватних осіб або нижчих владно-публічних органів) іншому суб'єкту владних повноважень. Підпорядкованість проявляється в можливості суб'єкта владних повноважень, здійснюючи свої повноваження, вирішувати питання про права та обов'язки особи, яка бере участь у правовідносинах; 3) різниця змісту правовідносин – у публічних відносинах їхні учасники можуть учиняти такі дії та виконувати свої обов'язки лише в той спосіб, який прямо передбачений у законі; 4) різниця форм захисту прав – публічні правовідносини (кримінальні та адміністративні), через існування підпорядкованості приватних осіб волі владних суб'єктів, реалізованих у публічних повноваженнях, мають розглядатися судом з огляду на всебічний захист прав фактично слабшої сторони у відносинах (приватної особи); 5) характер домінуючого інтересу у відносинах – публічно-правових відносинах можуть проявлятися інтереси держави, народу, національної меншини, територіальної громади, окремих осіб¹.

Тобто загальними ознаками, які притаманні усім публічним правовідносинам є:

– наявність взаємозв'язку між суб'єктами здебільшого різної конституційної ролі, де один із

¹ Меморандум про партнерство та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Радою бізнес-омбудсмена від 12.11.2019. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-19#Text>

суб'єктів обов'язково має владні повноваження, реалізація яких має свій вияв шляхом застосування ним інструментів адміністративної діяльності;

– урегульованість поведінки учасників взаємозв'язку правовими актами, у більшій мірі нормами адміністративного законодавства;

– є динамічними, здатними до розвитку та припинення;

– наявність привілейованого становища одного з учасників взаємозв'язку, зокрема особи над суб'єктом владних повноважень, що проявляється у наявності права вимоги щодо учинення чи утримання від дій, які репрезентують реалізацію функцій держави, або суб'єкта владних повноважень над особою у разі визнання об'єктною складовою регулювання поведінки такої особи;

– спричиняються реалізацією публічного інтересу¹.

Відповідно для публічного права характерним є регулювання відносин розпорядженнями імперативного характеру, що не можуть бути змінені ніякою приватною волею окремої особи. Саме імперативний метод визначає характер відносин, одним із суб'єктів яких є суб'єкт публічної влади. У відносинах публічно-правового характеру все підпорядковано волі державної влади. Причому здатність державного органу здійснювати владні

¹ Парамонов Д. Специфіка публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 17–18 лип. 2019 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2019. С. 56–58.

повноваження є важливою ознакою останньої. Однак ця здатність має практичне значення лише тоді, коли вона перетворюється на реалізацію зазначених повноважень для виконання обов'язків суб'єкта владних повноважень¹.

Слід також враховувати, що ці відносини можуть виникати як між суб'єктом владних повноважень, з одного боку, і юридичними, фізичними особами – з другого, так і між двома суб'єктами владних повноважень². Зокрема за твердженнями О. Харитонової можна виокремити два основні види публічних правовідносин: такі, що безпосередньо виражають основну формулу управлінського впливу «суб'єкт – об'єкт», у якій знаходить прояв владна природа управління, – це відносини влади-підпорядкування; і такі, які складаються за межами безпосереднього владного впливу суб'єкта на об'єкт, але органічно пов'язані з його здійсненням. Вони є організаційною передумовою виникнення владовідносин. Іноді названі правовідносини називають субординаційними і координаційними, при цьому у других заперечується існування авторитарності, притаманної публічному праву. Але це не зовсім вірно, тому що координація є складовою частиною юридично-владних проявів публічної влади. Крім того, велика кількість публічних пра-

¹ Цвіркун Ю. Поняття «головуючий» у публічних правовідносинах. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 2. С. 23–30.

² Хлібороб Н. Сутність та ознаки публічно-правового спору. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів*. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 184–187.

вовідносин виникає між не підпорядкованими безпосередньо учасниками. Але й у цих випадках одна із сторін внаслідок своєї компетенції правомочна видавати юридичні акти, що є обов'язковими до виконання стороною, організаційно не підпорядкованою суб'єкту влади. Наприклад, це є типовим для міжгалузевих управлінських зв'язків. Крім того, суб'єкти публічної влади можуть видавати обов'язкові до виконання акти, адресовані громадянам, громадським організаціям тощо, які не перебувають з ними у відносинах безпосереднього підпорядкування. Незалежно від характеру підпорядкування зберігається головна риса публічних правовідносин – юридична нерівність сторін, юридична залежність однієї сторони від іншої, що передумовою має наявність юридично-владних повноважень, необхідних для розв'язання того чи іншого питання – у однієї сторони – носія (суб'єкта) публічної влади¹.

Отже, публічними правовідносинами є урегульований правовими актами, у більшій мірі нормами адміністративного законодавства, взаємозв'язок суб'єктів різної конституційної ролі, де один із суб'єктів обов'язково має владні повноваження, які репрезентують здійснення функцій держави задля забезпечення, реалізації, охорони та захисту публічного інтересу².

¹ Харитонova O. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісн. Акад. правових наук України*. Харків: Право, 2002. № 1 (28). С. 36–46.

² Paramonov D. The signs of the public legal relationship to protect the rights of business entities in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 10 (308). P. 155–159.

Задля того, щоб з'ясувати сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні насамперед уважаємо за потрібне розглянути визначення поняття «захист»¹. У «Тлумачному словнику української мови» зазначено, що захист – це заступництво, охорона, підтримка². Вчені С. Булавіна та Т. Давидова стверджують, що «захист» відноситься до засобів, які застосовуються після вчинення правопорушення³, а за твердженнями В. Шлапаченко та В. Макаренко, «захист» передбачає вже явну загрозу, що реалізується у конкретних проявах⁴.

Як уточнює А. Чорна⁵, із соціологічного погляду, «соціальний захист» – це політика держави, спрямована на забезпечення соціальних, економічних, політичних та інших прав і гарантій людини незалежно від її статі, національності, віку, місця проживання та інших обставин, отже, соціальному захисту підлягають усі конституційні права й свободи людини»⁶. В юридичному аспекті «правовий

¹ Чорна А. До проблеми визначення форм захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в сфері оподаткування. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 135–140.

² Івченко А. Тлумачний словник української мови. Київ: Фоліо, 2001. 540 с.

³ Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часоп*. 2017. № 1. С. 27–31.

⁴ Шлапаченко В., Макаренко В. Роль контррозвідувальної діяльності в забезпеченні збереження державної таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3. С. 41–47.

⁵ Чорна А. До проблеми визначення форм захисту прав...

⁶ Сулейманова Г. Социальное обеспечение и социальное страхование. Москва, 1997.

захист» – «це діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ і посадових осіб із забезпечення процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами»¹. Вчений С. Алексеев вважає, що правовий захист – це державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушеного права та законного інтересу, на забезпечення виконання юридичного обов'язку². Зі свого боку, М. Малєїн зазначає, що правовий захист – це система юридичних норм, які спрямовані на запобігання правопорушенню та ліквідацію його наслідків³.

Заслужовує на увагу визначення поняття «захист прав суб'єктів господарювання» як системи заходів (форм і способів діяльності), що здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб, і спрямовані на запобігання й усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод здійсненню цих прав, відновлення порушених прав і правового захисту та притягнення порушників до відповідальності⁴. Таке розуміння передбачає як можливість

¹ Кравченко Ю. Актуальні проблеми реформування ОВС України (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.07)/Ун-т внутр. справ. Харків, 1998. 19 с.

² Алексеев С. Общая теория права: в 2 т. Москва: Юрид. лит., 1982. Т. 2. 354 с.

³ Малєїн Н. Гражданско-правовой договор на оказание медицинской помощи. *Правоведение*. 1989. № 2. С. 25–31.

⁴ Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та та способи. *Підприємство, господарство і право*. 2002. № 11.

уповноваженим суб'єктом вчинити певні дії, так і вимагати певної поведінки від іншого суб'єкта. При цьому вчинення певних дій включає у себе дії, спрямовані на реалізацію форм захисту права, а право вимоги вчинення певних дій – засоби впливу на порушника¹.

Таким чином, аналіз довідкової літератури та думок вчених дає можливість узагальнити, що правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є різновидом адміністративної діяльності уповноважених державою органів публічної влади, видом діяльності громадських організацій та діями самих підприємців, що полягає у реалізації одного із засобів забезпечення стану захищеності гарантованих актами законодавства прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, сутність якого передбачає застосування певних інструментів для визнання та відновлення порушеного права і законного інтересу й ліквідації його наслідків.

Логічним буде твердження, що правовий захист, як і правове регулювання, є галузевим. За загальним правилом, захист прав суб'єктів підприємницької діяльності регулюється і гарантується нормами цивільного і господарського права². Це зумовлено тим, що для підприємницької діяль-

¹ Петруня В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2019.

² Рум'янцева В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956

ності, як самостійної, на власний ризик діяльності, ближчим є приватне право. Саме воно дає змогу індивіду вільно обрати вид економічної діяльності керуючись не владними приписами, а відомою йому інформацією про обставини конкретного місця в даний час, тобто про попит на товари і послуги тощо¹. Такі відносини є предметом регулювання цивільного права, якщо ґрунтуються на засадах юридичної рівності сторін і диспозитивності. Тобто є цивільними правовідносинами і водночас, в силу своєї специфіки, регулюються господарським законодавством, а також є предметом дослідження зокрема науки господарського права².

Так норми Господарського кодексу України передбачають, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, які захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних

¹ Крупчан О. Приватноправові та публічно-правові засади регулювання підприємницьких відносин. *Приватне право і підприємництво: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 12. С. 5–8.

² Бірюков В. Місце корпоративних правовідносин в системі приватного права. *Правові відносини: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 листоп. 2013 р.)*/за заг. ред. В. Нагребельного, Н. Пархоменко, М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2013. С. 53–56.

інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установа, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом. Міститься також положення, згідно з якими порядок захисту прав суб'єктів господарювання цим Кодексом, іншими законами¹.

На відміну від Цивільного кодексу України, який визначив такі форми захисту цивільних прав та інтересів як: а) судову (судом); б) несудову (Президентом України, державними органами та органами місцевого самоврядування, нотаріусом); в) самозахист, ч. 3 ст. 20 Господарського кодексу України лише в загальному вигляді встановлює порядок захисту прав суб'єктів господарювання. Незважаючи на те, що в правовій літературі поняття «форми захисту» і «порядок захисту» часто розглядаються як тотожні, В. Щербина вважає, що між ними існують певні відмінності, а тому вчений пропонує включити до Господарського кодексу України загальну норму щодо форм захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, для чого ч. 3 ст. 20 Господарського кодексу України викласти таким чином: «3. Права та інтереси суб'єктів гос-

¹ Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія; НАН України, Ін-т екон.-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

подарювання захищаються судом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, нотаріусом та шляхом самозахисту в порядку, встановленому законом або договором»¹. Ми повністю погоджуємось з думкою зазначеного вченого в аспекті необхідності оптимізації положень Господарського кодексу України щодо форм захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, якими є і підприємці.

Окремо слід вказати, що вищенаведене дає можливість виявити першу специфічну ознаку публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, яка репрезентована формулюванням ст. 20 Господарського кодексу України – «держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання». Пам'ятаємо, що норми цивільного і господарського права регулюють виключно приватно-правові відносини, а це означає, що забезпечення захисту прав досліджуваних суб'єктів є публічною сферою.

У цьому випадку ми однозначно маємо вести мову про публічні правовідносини, а точніше про перший їх різновид – публічні правовідносини щодо організації належного захисту прав підприємців в Україні. Тобто адміністративна діяльність уповноважених державою органів влади щодо організації належного захисту прав підприємців в Україні

¹ Щербина В. Проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (матеріально-правовий та процесуальний аспекти). *Українське комерційне право*. 2007. № 8. С. 12–20.

є підґрунтям для його практичної реалізації відповідними способами¹.

Окрім того, слід чітко розуміти, що для реалізації захисту прав досліджуваних суб'єктів виключне значення має об'єктна складова – те, що підлягає захисту, та ключова умова – ким порушено об'єкт захисту – приватним чи публічним суб'єктом.

Щодо першого уточнимо, що об'єктом виступають саме порушені права суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Їх можна класифікувати за різними ознаками та критеріями. На наш погляд, вони можуть бути такими:

– право на вільний та рівний доступ до ринку, сутність якого полягає в обов'язку держави забезпечити свободу добросовісної конкуренції (захист суб'єктів підприємницької діяльності від монополізму);

– право на належну діяльність публічної адміністрації, наприклад право на державну допомогу, що надає можливість суб'єкту підприємницької діяльності залучитись підтримкою держави у будь-якій формі за рахунок її ресурсів чи місцевих ресурсів, для виробництва товарів або провадження окремих видів господарської діяльності, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 3 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»² (захист суб'єктів підприємницької діяльності від

¹ Paramonov D. The signs of the public legal relationship to protect the rights of business entities in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 10 (308). P. 155–159.

² Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 141.

ненадання чи не належного надання державної допомоги) чи право на податкові пільги у разі наявності підстав для їх надання (захист суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування);

– право власності та інші речові права (захист майнових прав суб'єктів підприємницької діяльності);

– право інтелектуальної власності, в тому числі на комерційну таємницю (захист майнових прав інтелектуальної власності та нематеріальних активів у формі інтелектуальної власності);

– право на інформацію та доступ до публічної інформації (захист інформаційних прав суб'єктів підприємницької діяльності);

– право на захист від порушень з боку інших суб'єктів правовідносин (захист суб'єктів підприємницької діяльності від порушень умов цивільно-правових та господарсько-правових зобов'язань);

– право на свободу договірних відносин (захист суб'єктів підприємницької діяльності від неправомірного впливу сторонніх суб'єктів на волевиявлення учасників договору);

– право на свободу від адміністративного тиску (захист суб'єктів підприємницької діяльності від незаконного втручання в їхню діяльність публічною адміністрацією);

– право на захист від кібернебезпек (захист суб'єктів підприємницької діяльності у кіберпросторі);

– право використання природних ресурсів (захист суб'єктів підприємницької діяльності у сфері природокористування) та інші.

Зокрема якщо вести мову про порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності приватними особами (наприклад, іншими суб'єктами господарювання), цей спір є приватноправовим, регулюється відповідним законодавством та передбачає досить широке коло форм його реалізації. Водночас якщо суб'єкт підприємницької діяльності активізує своє суб'єктивне право на звернення до суду, адміністративного органу чи безпосереднього органу правозахисної компетенції – відносини між суб'єктом підприємницької діяльності та суб'єктом владних повноважень є публічно-правовими та є основою правової категорії «адміністративно-правовий захист»¹ як частини правового, який безсумнівно має свої специфічні особливості.

Уточнимо, що українське законодавство та наукові праці не містять єдиної точки зору щодо розуміння правової категорії «адміністративно-правовий захист». Досить часто вказане поняття ототожнюється з такими термінами, як «адміністративно-правове забезпечення» чи навіть «адміністративно-правова охорона», а також використовується у вузькому та широкому розумінні з різним змістовним навантаженням².

Так зокрема М. Сиротяк вважає, що адміністративно-правовий захист – це система проце-

¹ Paramonov D. The signs of the public legal relationship to protect the rights of business entities in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 10 (308). P. 155–159.

² Кожура Л. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Право. 2015. Вип. 35 (1.2). С. 119–122.

суально-правових гарантій, установлених нормами адміністративного права, а також діяльність уповноважених на те органів і організацій щодо їх реалізації з метою відновлення порушеного права, усунення перешкод в його реалізації, усунення реальної загрози порушення суб'єктивних прав протиправними діями порушника, а також із метою застосування до порушника заходів правового примусу¹. Вчений В. Галунько адміністративно-правовий захист розуміє як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності². А. Кожура вважає, що під категорією «адміністративно-правовий захист» слід розуміти організаційно-правову діяльність органів публічної адміністрації, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, підкріплена системою правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь з при-

¹ Сиротяк М. Захист прав потерпілого в провадженні в справах про адміністративні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 20 с.

² Адміністративне право України: навч. посіб. У 2-х т./В. Галунько, В. Олефір, М. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

тягненням правопорушників до юридичної відповідальності¹.

Відповідно, адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні – це виключно адміністративна діяльність уповноважених державою органів публічної влади, що спрямована на припинення протиправних дій, що порушують права і законні інтереси підприємців, ліквідації наслідків таких дій, а також притягнення правопорушників до відповідальності.

Отже, правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є інтегральним процесом, що поєднує своїм змістом багатofункціональну систему правових засобів різногалузевого спрямування, активізація та визначення суб'єкта застосування яких залежить від суб'єктивного права підприємця забезпечити собі оптимальний варіант його реалізації. Зокрема господарсько та цивільно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентований діяльністю профільних громадських організацій, самих підприємців та інших недержавних суб'єктів, а адміністративно-правовий – уповноважених державою органів публічної влади.

Маючи явлення вже про два різновиди публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні окремо відзначимо про ще один, не виокремлений досі нами як такий, що має безпосереднє відношення до

¹ Кожура Л. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Право. 2015. Вип. 35 (1.2). С. 119–122.

аналізованої тематики. Мова йде про ті відносини, де як спір про право, так і процес його вирішення є публічною сферою. Це зокрема якщо органи публічної влади (суб'єкти владних повноважень) порушують права підприємців (нормативно, контрольно-наглядово чи іншими діями).

Таким чином, сутність публічних правовідносин захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності полягає у їхній дуалістичній природі, де з одного боку її зміст детермінований необхідністю організації належного захисту прав підприємців, а з іншого – процедурою його здійснення в разі: а) ініціації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; б) наявності факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності суб'єктом владних повноважень¹.

Як і будь-яким публічним правовідносинам, аналізованим притаманні усі загальні їм риси. Їхня специфіка визначається спеціальними ознаками, серед яких зокрема:

– особливий об'єктний склад правовідносин – необхідність організації захисту, його здійснення засобами, передбаченими нормами адміністративного законодавства чи наявність факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності в Україні суб'єктом владних повноважень;

– об'єднання у межах механізму забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності

¹ Paramonov D. The signs of the public legal relationship to protect the rights of business entities in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 10 (308). P. 155–159.

в Україні публічних правовідносин щодо організації належного захисту прав підприємців та процедури його здійснення в разі ініціації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні чи наявності факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності суб'єктом владних повноважень;

– паралельне існування публічних та приватних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) публічними правовідносинами є урегульований правовими актами, у більшій мірі нормами адміністративного законодавства, взаємозв'язок суб'єктів різної конституційної ролі, де один із суб'єктів обов'язково має владні повноваження, які репрезентують здійснення функцій держави задля забезпечення, реалізації, охорони та захисту публічного інтересу. Загальними ознаками, які притаманні усім публічним правовідносинам є: наявність взаємозв'язку між суб'єктами здебільшого різної конституційної ролі, де один із суб'єктів обов'язково має владні повноваження, реалізація яких має свій вияв шляхом застосування ним інструментів адміністративної діяльності; урегульованість поведінки учасників взаємозв'язку правовими актами, у більшій мірі нормами адміністративного законо-

¹ Парамонов Д. Специфіка публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2019. С. 56–58.

давства; є динамічними, здатними до розвитку та припинення; наявність привілейованого становища одного з учасників взаємозв'язку, зокрема особи над суб'єктом владних повноважень, що проявляється у наявності права вимоги щодо учинення чи утримання від дій, які репрезентують реалізацію функцій держави, або суб'єкта владних повноважень над особою у разі визнання об'єктною складовою регулювання поведінки такої особи; спричиняються реалізацією публічного інтересу;

2) правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є різновидом адміністративної діяльності уповноважених державою органів публічної влади, видом діяльності громадських організацій та діями самих підприємців, що полягає у реалізації одного із засобів забезпечення стану захищеності гарантованих актами законодавства прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, сутність якого передбачає застосування певних інструментів для визнання та відновлення порушеного права і законного інтересу й ліквідації його наслідків. Для реалізації захисту прав досліджуваних суб'єктів виключне значення має об'єктна складова – те, що підлягає захисту, та ключова умова – ким порушено об'єкт захисту – приватним чи публічним суб'єктом;

3) об'єктом правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні виступають саме порушені права досліджуваних суб'єктів. Їх можна класифікувати за різними ознаками та критеріями. Зокрема вони можуть бути такими: право на вільний та рівний доступ до ринку, сутність

якого полягає в обов'язку держави забезпечити свободу добросовісної конкуренції (захист суб'єктів підприємницької діяльності від монополізму); право на належну діяльність публічної адміністрації, наприклад право на державну допомогу (захист суб'єктів підприємницької діяльності від ненадання чи не належного надання державної допомоги) чи право на податкові пільги у разі наявності підстав для їх надання (захист суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування); право власності та інші речові права (захист майнових прав суб'єктів підприємницької діяльності); право інтелектуальної власності, в тому числі на комерційну таємницю (захист майнових прав інтелектуальної власності та нематеріальних активів у формі інтелектуальної власності); право на інформацію та доступ до публічної інформації (захист інформаційних прав суб'єктів підприємницької діяльності); право на захист від порушень з боку інших суб'єктів правовідносин (захист суб'єктів підприємницької діяльності від порушень умов цивільно-правових та господарсько-правових зобов'язань); право на свободу договірних відносин (захист суб'єктів підприємницької діяльності від неправомірного впливу сторонніх суб'єктів на волевиявлення учасників договору); право на свободу від адміністративного тиску (захист суб'єктів підприємницької діяльності від незаконного втручання в їхню діяльність публічною адміністрацією); право на захист від кібернебезпек (захист суб'єктів підприємницької діяльності у кіберпросторі); право використання природних ресурсів (захист суб'єктів

підприємницької діяльності у сфері природокористування) та інші;

4) правовий захист, як і правове регулювання, є галузевим. Зокрема якщо вести мову про порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності приватними особами (наприклад, іншими суб'єктами господарювання), цей спір є приватноправовим, регулюється відповідним законодавством та передбачає досить широке коло форм його реалізації. Водночас якщо суб'єкт підприємницької діяльності активізує своє суб'єктивне право на звернення до суду, адміністративного органу чи безпосереднього органу правозахисної компетенції – відносини між суб'єктом підприємницької діяльності та суб'єктом владних повноважень є публічно-правовими та є основою правової категорії «адміністративно-правовий захист» як частини правового, який безсумнівно має свої специфічні особливості, оскільки передбачає виключно адміністративну діяльність уповноважених державою органів публічної влади, що спрямована на припинення протиправних дій, що порушують права і законні інтереси підприємців, ліквідації наслідків таких дій, а також притягнення правопорушників до відповідальності. Тобто господарсько та цивільно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентований діяльністю профільних громадських організацій, самих підприємців та інших недержавних суб'єктів, а адміністративно-правовий – уповноважених державою органів публічної влади;

5) різновидами публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є такі:

– публічні правовідносини щодо організації належного захисту прав підприємців в Україні, специфіка яких яка репрезентована формулюванням ст. 20 Господарського кодексу України – «держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання». Тобто адміністративна діяльність уповноважених державою органів влади щодо організації належного захисту прав підприємців в Україні є підґрунтям для його практичної реалізації відповідними способами;

– публічні правовідносини, що опосередковують здійснення адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;

– публічні правовідносини, що опосередковують здійснення захисту прав підприємців в Україні у разі порушення такого права суб'єктом владних повноважень (нормативно, контрольно-наглядово чи іншими діями). Це ті відносини, де як спір про право, так і процес його вирішення є публічною сферою;

6) як і будь-яким публічним правовідносинам, аналізованим притаманні усі загальні їм риси. Їхня специфіка визначається спеціальними ознаками, серед яких зокрема:

– особливий об'єктний склад правовідносин – необхідність організації захисту, його здійснення засобами, передбаченими нормами адміністративного законодавства чи наявність факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності в Україні суб'єктом владних повноважень;

– об'єднання у межах механізму забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні публічних правовідносин щодо організації належного захисту прав підприємців та процедури його здійснення в разі ініціації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні чи наявності факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності суб'єктом владних повноважень;

– паралельне існування публічних та приватних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Отже, захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є інтегральним процесом, що поєднує своїм змістом багатофункціональну систему правових засобів різногалузевого спрямування, активізація та визначення суб'єкта застосування яких залежить від суб'єктивного права підприємця забезпечити собі оптимальний варіант його реалізації – у межах господарсько та цивільно-правових чи адміністративно-правових процедур. Сутність публічних правовідносин захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності полягає у їхній дуалістичній природі, де з одного боку її зміст детермінований необхідністю організації належного захисту прав підприємців, а з іншого – процедурою його здійснення в разі: а) ініціації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; б) наявності факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності суб'єктом владних повноважень.

1.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Специфіка публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності надає можливість стверджувати про існування важливої та водночас децю спірної правової категорії – адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Важливою цю категорію слід вважати з огляду на поєднання необхідності підготовки (організації) такого захисту, що за наявності підстав перетворюються у процес належної його реалізації. Тобто держава, в особі уповноважених органів влади створює умови, визначає гарантії та формує порядок його здійснення, уповноважуючи та зобов'язуючи інших суб'єктів слідувати конкретній процедурі захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, у тому числі самими суб'єктами владних повноважень.

Спірною ця категорія може сприйматись з огляду на дуалістичність її юридичної природи, адже за загальним правилом паралельно існують два самостійних процеси – адміністративно-правове забезпечення та захист щодо прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Так зокрема адміністративно-правове забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні слід розуміти як сукупність встановлених нормами адміністративного права засобів, за допомогою яких вбачається можливим забезпечити

ефективну реалізацію суб'єктами підприємництва своїх законних прав та інтересів, а також врегулювати правовідносини, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності¹ та іншими суб'єктами у межах публічної сфери. Водночас захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, як визначено нами раніше, є різновидом адміністративної діяльності уповноважених державою органів публічної влади, видом діяльності громадських організацій та діями самих підприємців, що полягає у реалізації одного із засобів забезпечення стану захищеності гарантованих актами законодавства прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, сутність якого передбачає застосування певних інструментів для визнання та відновлення порушеного права і законного інтересу й ліквідації його наслідків.

Оскільки адміністративно-правове забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні складається із певної кількості складових (засобів), цілком логічно, що з його структури можна виокремити захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як самостійний засіб, що передбачає організацію діяльності суб'єктів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, а також процедури його здійснення у випадку ініціації адміністративного-правового захисту. Безпосередньо ці складові мають вираз у межах представленої до аналізу категорії.

¹ Чорна А. До проблеми визначення поняття адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). С. 66–70.

Про доцільність виокремлення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні свідчать й праці окремих науковців. Наприклад, О. Червякова вважає, що забезпечення захисту нормами адміністративного права обумовлює його найбільшу ефективність, оскільки охоплює розробку та впровадження ефективних відносно суб'єктів владних повноважень способів та засобів захисту, а також вдосконалення вже закріплених, враховуючи багатоаспектність напрямків управлінської державної та самоврядної діяльності у сфері підприємництва та складність завдань у відповідній сфері. Зокрема, провідну роль для захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні має його адміністративно-правове забезпечення у питаннях регулювання форм діяльності, методів, які дозволено використовувати для здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності з боку органів держави; визначення меж повноважень суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання; встановлення складів адміністративних порушень у сфері підприємництва; врегулювання порядку вирішення конфліктів підприємців та суб'єктів владних повноважень; регламентації відповідальності суб'єктів владних повноважень за порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності¹.

Відповідно, адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької ді-

¹ Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.

яльності в Україні – це адміністративна діяльність публічної адміністрації, що виражає організаційний та практико-реалізаційний аспект забезпечення стану захищеності гарантованих та охоронюваних з боку держави конституційних, економічних, інформаційних, майнових та інших прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключовим у зазначеному є те, що адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентоване адміністративною діяльністю публічної адміністрації. Однак варто зазначити, що попри частовживаність дефініція «публічна адміністрація» у вітчизняному законодавстві не використовується. У науковій літературі констатується відсутність¹ єдності її поняттєвого змісту. Це зумовлено тим, що доктрина юридичної науки щодо категорійно-понятійного розуміння одного і того ж явища чи процесу містить щонайменше декілька позицій. Це залежить від юридичної природи досліджуваного феномену. Одноставність позицій вчених можна спостерігати лише у разі законодавчого закріплення основних його конструкційних властивостей або ж окремих сутнісних ознак, що є базисом його змістового наповнення. У іншому разі має місце суб'єктивне інтерпретування конкретного науковця, виражене сукупним уявленням певного ідейного змісту².

¹ Каменська Н. Публічна адміністрація: логіко-методологічний аналіз дефініції. *Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 29–32.

² Даниленко А. Доктринальні підходи до визначення поняття публічного адміністрування. *Південноукр. правничий часоп*. 2019. № 4. С. 25–27.

Як відзначає А. Даниленко¹ термін «адміністрування» походить від «ministrare», що означає «служити». Вона наводить думку В. Дзюндзюка, який вказує, що оксфордський словник визначає його як «управління справами» чи «спрямування або керівництво виконання»² (словник Вебстера дає, власне кажучи, те ж саме визначення³)⁴. Вчена уточнює, що К. Колесникова також наголошує, що категорія «Public administration» пішла із зарубіжної літератури. Спочатку її переклад був однозначним – «державне управління», згодом було досліджено, що це поняття має полісемантичний характер і залежно від контексту перекладається ще як «публічне адміністрування» та «публічна адміністрація» і навіть «суспільне управління», «управління на державному та місцевому рівні», «громадська адміністрація». Це стосується і термінів «public» і «administration». У словнику Мюллера надано п'ять дефініцій «public» у якості прикметника: суспільний, державний; народний, загальнонародний; публічний, загальнодоступний; комунальний; відкритий, гласний⁵, а в професій-

¹ Даниленко А. Засади публічного адміністрування в Україні: дис. ... д-ра філософії 081 «Право»/Наук.-дослід. ін-т публіч. права, Київ, 2020. 215 с.

² Oxford Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 1991.

³ Hughes O. Public Management and Administration: An Introduction. London: Macmillan Press Ltd, 2005.

⁴ Дзюндзюк В. Модернізація органів влади: перехід від публічного адміністрування до публічного менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 9–14.

⁵ Термін «публічний». *Англо-російський словник Мюллера*. URL: http://slovarus.info/eng_m.php

ному онлайнсловнику Мультітран – 15: суспільний, народний, загальнонародний, комунальний, публічний, загальнодоступний, відкритий, державний, загальний, казенний, суспільного користування, колективний, гласний, несекретний, об'єднаний¹.

Вчений А Приходько² зазначає, що в загальному та недиференційованому варіанті «public administration» це реалізація державної політики та академічна дисципліна, що готує службовців для цієї роботи. Звісно, що для потреб цього дослідження буде аналізуватися зміст першого розуміння публічної адміністрації, яка різними авторами і у різні періоди розуміється як «виконання або втілення політики держави компетентними органами»³, засновується на розмежуванні політики і управління⁴, або охоплює всі три гілки влади – виконавчу, законодавчу і судову, а також їх взаємодію, відіграючи важливу роль в розробці державної політики і, таким чином, є її частиною⁵.

¹ Колесникова К. Публічне адміністрування в Україні: огляд літературних джерел. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3. С. 112–119.

² Приходько А. Визначення поняття «публічна адміністрація» у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 69–75.

³ Aderibigbe Adejare Morenikeji. Towards A Theoretical Definition of Public Administration. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)* e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668. Vol. 16. Issue 3. Ver. V (Mar. 2014). P. 65–70.

⁴ Козырин А., Штатина М. Административное право зарубежных стран: учебник. Москва: Спарк, 2003. 464 с.

⁵ Aderibigbe Adejare Morenikeji. Towards A Theoretical Definition of of Public Administration...; Карабін Т. Розподіл повноважень публічної адміністрації: монографія. Ужгород: Гражда, 2016. 296 с.

Тобто наукова доктрина виокремлює два концептуальних підходи до трактування змісту публічної адміністрації як організаційно-правового утворення: так званий «широкий» і «вузький». Так у широкому сенсі до публічної адміністрації відносять не тільки органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, але й загал суб'єктів, які згідно із законами виконують делеговані владою повноваження у сфері публічного управління з метою задоволення тих або інших суспільних потреб. Натомість прибічники іншої, «вузької» теорії, вважають, що термін «публічна адміністрація»¹ є симбіозом: максимум системи органів виконавчої влади, місцевого самоврядування², мінімум суб'єктів виконавчої влади (у тому числі виконавчих органів місцевого самоврядування)³.

Щоб зрозуміти які суб'єкти входять до складу публічної адміністрації, доцільно навести думку І. Патерило, яка зазначає, що відповідно до ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Разом з цим, це не означає, що публічна влада є синонімом поняття державна влада, яке, на її погляд, є складовим елементом

¹ Каменська Н. Публічна адміністрація: логіко-методологічний аналіз дефініції. *Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 29–32.

² Міхровська М. Державне управління та публічна адміністрація: шлях до демократії. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка (Юрид. науки)*. 2011. № 88. С. 90–93.

³ Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії. *Право України*. 2003. № 5. С. 117–122.

публічної влади. Ця думка впливає, зокрема, з положень ст. 7 Конституції України, де зазначено, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, яке за своєю сутністю є специфічною формою реалізації публічної влади, оскільки його суб'єкти, як наголошує А. Селіванов¹, також здійснюють владні функції в межах, визначених законодавством. Специфіка публічно-владної діяльності суб'єктів місцевого самоврядування полягає у тому, що вона здійснюється на місцевому рівні силами місцевої громади або утвореними нею органами. Поряд з цим, не можна не згадати також і про інститут делегування повноважень, зміст якого полягає у праві органів державної влади та органів місцевого самоврядування передавати (делегувати) частину належних їм функцій на виконання приватним суб'єктам. В якості таких суб'єктів можуть виступати як окремі фізичні особи, так і юридичні особи публічного та приватного права. Відповідно до ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України² суб'єкти делегованих повноважень розглядаються в якості повноправних учасників публічно-правових відносин, у межах яких, відповідно, і реалізується публічна влада. З урахуванням викладених вище міркувань, вчена доходить висновку, що публічна влада здійснюється у різноманітних формах широким колом суб'єктів,

¹ Селіванов А. Публічна влада і громадин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2006. № 9. С. 28–33.

² Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

починаючи від органів державної влади та закінчуючи окремими фізичними особами. Належність їх діяльності до категорії «публічна влада» обумовлюється тим, що останні діють в інтересах більшості (народу), переслідуючи мету задоволення публічного інтересу. У продовження наведеної думки вчена зазначає, що, з огляду на те, що публічна влада є комплексним поняттям, її реалізація має здійснюватися суб'єктами, які мають бути організаційно відокремленими один від одного, оскільки у протилежному випадку це призведе до узурпації влади. Основними суб'єктами реалізації публічної влади, на її думку, виступають Верховна Рада України, Президент України, органи виконавчої влади, органи прокуратури, органи судової влади, інші державні органи (наприклад, Служба безпеки України), органи місцевого самоврядування, суб'єкти делегованих повноважень. Аналіз повноважень перелічених суб'єктів дозволяє деяких з них об'єднати в одну групу. В якості критерію для такого об'єднання виступає той факт, що вони є задіяними у реалізації (виконанні) положень Конституції та законів України, не приймаючи при цьому участі ані у законотворенні, ані у здійсненні судочинства. Терміном, який об'єднує таких суб'єктів, є публічна адміністрація¹. Відповідно, І. Патерило публічною адміністрацією вважає владно-уповноважених суб'єктів, що реалізують публічну владу в Україні.

¹ Патерило І. До розуміння сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9–1. С. 83–85.

Вчений Є. Петров зазначає, що поняття «публічна адміністрація» у вітчизняній правовій літературі прийшло на заміну категорії «суб'єкти державного управління». Необхідність такої заміни була пов'язана не з датиною часу, а з тими процесами, які відбувалися на початку 90-х рр. ХХ ст. у суспільному й державному житті України. Йдеться насамперед про зміну обсягу й глибини державного управління, що, відповідно, потягло за собою зміни й у складі тих суб'єктів, які мали його здійснювати. Звуження сфери державного управління, поява управління самоврядного (муніципального), розширення можливостей приватних осіб щодо участі в державному житті, все це зрештою почало не узгоджуватися з тим змістом, який вкладався в поняття «суб'єкти державного управління», під якими розуміються організації, які є частиною державного апарату, мають певну компетенцію, структуру, територіальний масштаб діяльності, створюються в порядку, встановленому законом або іншим правовим актом, володіють певними методами роботи, наділені повноваженнями виступати від імені й за дорученням держави й покликані в порядку виконавчої діяльності здійснювати керівництво економікою, соціально-культурним будівництвом і адміністративно-політичною діяльністю¹. Головним недоліком цього терміна, вчений вбачає у його завузькому змісті, в

¹ Административное право Украины: учеб. для студ. высш. учеб. завед. юрид. спец./Ю. Битяк, В. Богущкий, В. Гаращук и др.; под ред. Ю. Битяка. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков: Право, 2003. 576 с.

якому не знаходиться місця ані для суб'єктів, які представляють органи місцевого самоврядування, ані для так званих суб'єктів делегованих повноважень, хоча всі вони, як і державні органи, виконують частину функцій, пов'язаних з реалізацією публічного управління (публічних функцій). У зв'язку із цим, цілком обґрунтовано ставиться під сумнів сама можливість пристосувати вчення про державне управління до доктрини правової демократичної держави¹, що й зумовило необхідність пошуку більш емкого за своїми змістовними межами поняття. Таким терміном є публічна адміністрація². Тобто Є. Петров вважає, що публічна адміністрація є модернізованим заміником категорії «суб'єкти державного управління», склад якого формується представниками реалізації виконавчої діяльності.

Вчена А. Даниленко уточнює, що публічне адміністрування є не тільки захисником громадян від зовнішніх небезпек або внутрішніх заворушень, а й найбільшим постачальником різних послуг³. Власне зокрема через це більшість науковців і відносить до публічної адміністрації тільки виконавчі органи влади, адже за загальноприйнятим твердженням адміністративні послуги є прерога-

¹ Рыжов В. К судьбе государственного управления. *Государство и право*. 1999. № 2. С. 14–22.

² Петров Є. До питання про зміст категорії «публічна адміністрація». *Південноукр. правничий часоп*. 2012. № 3. С. 5–7.

³ Joseph A. Schumpeter. Nature and Scope of Public Administration. *MSG Presentations*. URL: <https://www.managementstudyguide.com/what-is-public-administration.htm>

тивною тільки їх адміністративної діяльності. За переконаннями вченої публічне адміністрування реалізовується у всіх формах державної влади (не лише виконавчої, а й законодавчої – через публічний характер нормотворчості, судової – через публічне становище суддів, функціонування органів суддівського врядування та інших суб'єктів, що здійснюють судове адміністрування). Тобто вона не заперечує той факт, що уряд та його підпорядковані органи є центральними реалізаторами публічного адміністрування, однак і нівелювати окремими повноваженнями Верховної Ради України та судовою адміністрацією теж не слід¹. Головне у питанні унеможливлення узурпації влади вчена бачить в чіткому розмежуванні функцій органів публічної влади рамками їхньої адміністративної діяльності та нормативною визначеністю інструментарію дій, обумовленого їхнім адміністративно-правовим статусом.

Відповідно наведене свідчить про те, що в адміністративно-правовій науці існує багато дефініцій поняття «публічна адміністрація». Учений М. Рибак² відзначає, що на це звертає увагу й А. Пухтецька, яка зазначає, що поняття «публічна адміністрація» нині тлумачиться неоднозначно та в європейській адміністративно-правовій доктрині

¹ Даниленко А. Засади публічного адміністрування в Україні: дис. ... д-ра філософії 081 «Право»/Наук.-дослід. ін-т публіч. права, Київ, 2020. 215 с.

² Рибак М. Методологія аналізу сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2 (1). С. 128–131.

має ширше значення, ніж його звичайний пере-
клад українською¹.

Однак слід взяти до уваги й те, що у законо-
давстві Європейського Союзу відсутнє визначення
поняття «публічна адміністрація». Проте цей
термін нерідко зустрічається в правових нормах,
прийнятих на рівні Європейського Союзу, – як у
договорах, що засновують Європейський Союз, так
і в нормативно-правових актах, які є частиною
acquis (правового доробку) Європейського Союзу,
включаючи рішення Суду Європейського Союзу.
До нього відсилають такі поняття як «публічна
служба» (public service), «центральні уряди» (cen-
tral governments), «регіональні органи, місцеві та
інші органи публічної влади» (regional, local and
others public authorities). При цьому acquis Євро-
пейського Союзу не регулює питання інституцій-
ного характеру, які повинні визначатися державами-
членами Європейського Союзу для забезпечення
ефективності застосування норм права Європей-
ського Союзу. Суд Європейського Союзу встановив,
що коли законодавство Європейського Союзу «на-
дає повноваження або накладає зобов'язання на
держав-членів з метою імплементації права (Союзу),
то питання про те, яким чином такі повноваження
повинні здійснюватися, та чи можуть держави до-
ручити виконання таких зобов'язань конкретним
національним органам, є виключно питанням кон-

¹ Пухтецька А. Європейський адміністративний простір і принцип
верховенства права: монографія/відп. ред. В. Авер'янов. Київ: Юрид.
думка, 2010. 140 с.

ституційного ладу кожної держави»¹. Тобто немає значення з позиції Європейського Союзу які суб'єкти формують інституційну складову публічного адміністрування його держав-членів.

До прикладу, у Польщі термін «публічна адміністрація» використовується в розумінні зорганізованої діяльності, що охоплює коло справ публічного характеру, реалізується за допомогою створеного апарату і спрямована на реалізацію певних завдань. Цей термін поширюється на багато дій і різних працівників, наприклад, у предметному напрямі (коло реалізованих справ) чи суб'єктному (органи, що творять публічну адміністрацію). Найчастіше зустрічається змішане визначення, що охоплює предметно-суб'єктну спрямованість публічної адміністрації².

Таким чином, у контексті досліджуваного питання, можемо узагальнити, що адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентоване адміністративною діяльністю певного кола суб'єктів владних повноважень, що від імені держави уповноважені на його реалізацію, зокрема це: 1) публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; 2) публічна адміністрація щодо реалізації

¹ Гонціж Я. Державне управління в контексті європейської інтеграції. ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив». Київ, 2015. 15 с.

² Лахижа М. І. Поняття «публічна влада» та «публічна адміністрація» у законодавстві Республіки Польща. *Університ. наук. зап.* 2008. № 2. С. 256–260.

адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

За нашим баченням публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є відповідальною за:

1) формування моделі реалізації публічної влади та контроль її здійснення – законодавча, виконавча та судова гілки влади, а також громадянське суспільство;

2) розробку та проведення реформа державного управління – Уряд, Офіс Президента України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Національне агентство України з питань державної служби, Міністерство цифрової трансформації України (Державне агентство з питань електронного урядування), Міністерство соціальної політики України, Державна аудиторська служба України та інші центральні органи виконавчої влади (відповідно до компетенції);

3) розробку та проведення ефективних державних політик щодо розвитку підприємництва в Україні (стратегічне планування), а також контроль їхньої належної реалізації:

– суб'єкти, що формують правову основу державних політик щодо розвитку підприємництва – Верховна рада України;

– суб'єкти, що реалізують державні політики щодо розвитку підприємництва в Україні – Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також суб'єкти з делегованими повноваженнями;

4) формування нормативно-правового базису та процедур щодо здійснення судового, адміністративного та альтернативного врегулювання спорів про захист прав суб'єкта підприємницької діяльності, у тому числі організаційно-методичного забезпечення такої діяльності – Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування (відповідно до компетенції).

У свою чергу публічна адміністрація щодо реалізації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є відповідальною:

1) за справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення приватноправових та публічно-правових спорів з метою ефективного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, що може бути здійснено у судовому порядку (органи системи судоустрою України) та адміністративному порядку (адміністративні органи України, що мають право на розгляд та вирішення таких справ, а також вчинення процедурних дії щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, наприклад, Антимонопольний комітет України, органи місцевого самоврядування);

2) за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав – правозахисні органи.

Щодо останнього уточнимо, що у науковій та навчальній літературі правозахисну діяльність здебільшого визначають як: «примусова правова, організаційна, матеріально-правова, процесуальна та/або інша діяльність органів державної влади,

правоохоронних органів, громадських об'єднань, посадових осіб і публічних службовців, а також громадян та інших фізичних осіб, яка здійснюється законними засобами з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини¹. Фактично це визначення впливає з розуміння права на захист як самостійного, універсального конституційного права людини².

Втім жоден правоохоронний орган державної влади не може вважатися правозахисним, оскільки покликаний передусім охороняти право в його об'єктивному розумінні³. Разом із загального функціоналу кожного правоохоронного органу державної влади, здійснення яких на нього покладено. Це жодною мірою не означає, що відсутні підстави говорити про наявність правозахисних органів державної влади. Такими є ті, де за аналогією з правозахисними організаціями правозахисна функція є основною⁴.

Наприклад, умовно, це стосується діяльності Ради бізнес-омбудсмена. Так зокрема укладений між Кабінетом Міністрів України, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Амери-

¹ Парламентаризм в Україні: теорія та практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Книга, 2001. 660 с.

² Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України: підручник/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Гусарова. Харків, 2020. 508 с.

³ Корнієнко П. Співвідношення понять і практики здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2014. № 3. С. 60–63.

⁴ Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України...

канською торгівельною палатою в Україні, Європейською Бізнес Асоціацією, Федерацією роботодавців України, Торгово-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців і підприємців Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 р.¹ включає зобов'язання України сформувати інститут незалежного омбудсмена для бізнесу. В Україні відповідний інститут створено у листопаді 2014 р. у вигляді Ради бізнес-омбудсмену, що почала функціонувати у травні 2015 р.² Про особливості його діяльності нами буде зазначено на наступних етапах цього дослідження, однак слід зауважити, що на абсолютно безкоштовній основі будь-який підприємець може подати скаргу до Ради, де юристи, аудитори та спеціалісти з управління ризиками визначають чи були порушені права та інтереси скажників, а потім звертаються до державних органів, намагаючись з'ясувати всі обставини справи і сприяючи налагодженню контакту та порозуміння між підприємцем та безпосередньо суб'єктом, чиї дії підлягли оскарженню³.

¹ Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative. *The European Bank for Reconstruction and Development*. 2014. URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>

² Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. .. канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.

³ Шкурат М., Мурашкіна Н. Аналіз ефективності діяльності ради бізнес-омбудсмена в Україні як каталізатора ефективного діалогу українського підприємництва та державних структур. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3 (39). С. 180–191.

Окремо відзначимо про доцільність відмежування як процесу здійснення, так і суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правову охорону та захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Узагальнено, адміністративно-правова охорона – це вжиття заходів щодо попередження порушень прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Зокрема у цьому аспекті заслуговує на увагу Державна регуляторна служба України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності¹ – як суб'єкта, що за термінологією нормативно-правових актів здійснює захист суб'єктів господарювання від надмірного адміністративного тиску². Це зумовлено тим, що в Україні спостерігається значний регуляторний та податковий тиск на бізнес-середовище. Тому пріоритетним напрямом діяльності Служби на короткострокову перспективу є запровадження у повному обсязі ризикорієнтованого підходу у системі державного нагля-

¹ Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 742 від 12.08.2020. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 2.

² Стратегія Державної регуляторної служби України. *Державна регуляторна служба України*. 2021. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/strategiya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-sluzhby-ukrayiny/>

ду (контролю), що дозволить збалансовано захистити інтереси громадян, бізнесу, держави та встановити сприятливе середовище для провадження господарської діяльності, розвитку малого і середнього підприємництва¹.

Специфікою діяльності зазначеної Служби слід вважати наявність повноважень і на адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, адже вона зобов'язана вживати в межах повноважень, передбачених законом, заходів щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, порушених унаслідок дії регуляторних актів².

Отже, суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні формують двоблокову систему, представники кожної з яких мають конкретну сферу відання та обсяг повноважень. Як влучно зазначає вчена О. Червякова, що складність завдань держави та місцевого самоврядування у сфері підприємництва зумовлює факт того, що на ті самі суб'єкти у загальному вигляді (держави та органи місцевого самоврядування) покладено завдання захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності; захисту від порушень

¹ Стратегія Державної регуляторної служби України. *Державна регуляторна служба України*. 2021. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/strategiya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-sluzhby-ukrayiny/>

² Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 742 від 12.08.2020. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 2.

з боку суб'єктів підприємницької діяльності інших учасників господарських відносин; регулювання та охорони господарських відносин, забезпечення соціальної спрямованості економіки та розвитку підприємництва в умовах ринкових відносин в Україні. Тобто, на перший план виходить необхідність розробки та впровадження ефективних засобів та способів захисту, коли посягання на права відбувається з боку суб'єктів владних повноважень, серед яких і повноваження на захист¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні – це адміністративна діяльність публічної адміністрації, що виражає організаційний та практико-реалізаційний аспект забезпечення стану захищеності гарантованих та охоронюваних з боку держави конституційних, економічних, інформаційних, майнових та інших прав суб'єктів підприємницької діяльності. Його сутність репрезентована поєднанням необхідності підготовки (організації) такого захисту, що за наявності підстав перетворюються у процес належної його реалізації;

2) оскільки адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентоване адміністративною діяльністю публічної адміністрації, тобто певним колом суб'єктів владних повноважень, що від імені держави уповноважені на його реалізацію, доцільно

¹ Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.

вважати, що цими суб'єктами є: а) публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; б) публічна адміністрація щодо реалізації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;

3) публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є відповідальною за:

– формування моделі реалізації публічної влади та контроль її здійснення – законодавча, виконавча та судова гілки влади, а також громадянське суспільство;

– розробку та проведення реформа державного управління – Уряд, Офіс Президента України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Національне агентство України з питань державної служби, Міністерство цифрової трансформації України (Державне агентство з питань електронного урядування), Міністерство соціальної політики України, Державна аудиторська служба України та інші центральні органи виконавчої влади (відповідно до компетенції);

– розробку та проведення ефективних державних політик щодо розвитку підприємництва в Україні (стратегічне планування), а також контроль їхньої належної реалізації: а) суб'єкти, що формують правову основу державних політик щодо розвитку підприємництва – Верховна рада України; б) суб'єкти, що реалізують державні політики щодо розвитку підприємництва в Україні – Кабі-

нет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також суб'єкти з делегованими повноваженнями;

– формування нормативно-правового базису та процедур щодо здійснення судового, адміністративного та альтернативного врегулювання спорів про захист прав суб'єкта підприємницької діяльності, у тому числі організаційно-методичного забезпечення такої діяльності – Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування (відповідно до компетенції);

4) публічна адміністрація щодо реалізації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є відповідальною:

– за справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення приватноправових та публічно-правових спорів з метою ефективного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, що може бути здійснено у судовому порядку (органи системи судоустрою України) та адміністративному порядку (адміністративні органи України, що мають право на розгляд та вирішення таких справ, а також вчинення процедурних дії щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, наприклад, Антимонопольний комітет України, органи місцевого самоврядування);

– за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав – правозахисні органи (наприклад, умовно, це стосується діяльності Ради бізнес-омбудсмена);

5) необхідно розмежовувати як процес здійснення, так і суб'єктів реалізації адміністративно-правової охорони та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. У цьому аспекті заслуговує на увагу, як приклад, Державна регуляторна служба України, що вживає як заходи щодо попередження порушень прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, так і безпосередньо захисні заходи, у разі порушення їхніх прав дією регуляторних актів України.

Отже, суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні формують двоблокову систему, представники кожної з яких мають конкретну сферу відання та обсяг повноважень. Узагальнено, це певне коло суб'єктів владних повноважень, що від імені держави створюють умови, визначають гарантії та формують порядок здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, уповноважуючи та зобов'язуючи інших суб'єктів слідувати конкретній процедурі його реалізації, у тому числі самими суб'єктами владних повноважень.

1.4. Принципи, нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Не потребує доказу той факт, що ефективна система керування справами держави є однією з

основних передумов демократичного врядування, що ґрунтується на принципах верховенства права¹. Так Основний закон України декларує правило, згідно з яким у державі має панувати принцип верховенства права – домінування права в суспільстві. Поряд із зазначеним принципом органічно існують й інші фундаментальні ідеї правової, соціальної, демократичної держави – як-то соціальної рівності, справедливості чи забезпечення й гарантування охорони, захисту прав людини та її безпеки тощо. За таких умов суб'єкти владних повноважень², у тому числі ті, що відповідають за адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, мають розуміти зміст та сутність таких фундаментальних ідей³.

Щоб підтвердити чи спростувати твердження про те, що принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є фундаментальними ідеями щодо належного його здійснення слід розглянути наукову доктрину, тобто проаналізувати

¹ Даниленко А. Принципи національного врядування для країн-кандидатів та потенційних кандидатів на членство у Європейському Союзі (на прикладі України). *Прикарпат. юрид. вісн.* 2019. № 1. Т. 2. С. 63–67; Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р. *Урядовий кур'єр.* 2016. № 139.

² Погрібніченко І. Адміністративні справи, пов'язані із оскарженням індивідуальних актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІПП. Київ, 2021. 23 с.

³ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права.* 2021. Вип. 6. С. 111–115.

окремі думки вчених на предмет поняттєвого визначення категорії «принципи» як мультидисциплінарної та такої, що є приналежною до тематики цього дослідження.

Як відзначає А. Замрига¹, будь-які принципи є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають й інтереси якої вони задовольняють. Принципи є соціальними явищами, як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя². В кожній сфері такі закономірності визначають особливий критерій: економічний, технічний, науковий, соціальний, політичний, моральний, естетичний і інші. Важко по одному й тому ж критерію визначати рівень розвитку, наприклад, техніки і моральності³.

Вчений А. Колодій акцентує, що з гносеологічної точки зору важливо підкреслити те, що категорія «принцип» тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність». А також те, що термін «принцип» походить від латинського слова «*principiūm*», яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визнача-

¹ Замрига А. Щодо визначення поняття принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 83–86.

² Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42–46.

³ Губар О. Філософія. Київ: ЦУЛ, 2007. 416 с.; Ещук О. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 420 с.

ють природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості¹.

Відповідно будь-яке правове, економічне чи суспільне явище має свої витоки. Мова йде про його формування та розвиток; про те, що лежить в його основі. Тобто за допомогою категорії «принципи» розкривається ядро, базис, першооснова².

Тому принципами в науковій теорії називають основні положення, за допомогою яких вибудовується теорія і пояснюються факти, що аналізуються. В системі публічного адміністрування принципи – основні положення управлінської діяльності. Це керівні правила, що відбивають зміст законів і закономірностей і мають бути закріплені в нормативно-правових документах та використовуватися в науковій та практичній діяльності фахівців з управління. Суттєвою особливістю принципів публічного адміністрування є закріпленість їх у більшості правових норм. Правове закріплення принципів надає їм більшу конкретність і стійкість в управлінських відносинах. Деякі принципи закріплюються в низці форм: у вигляді політичних і правових норм, традицій та ідеологічних цінностей³.

Таким чином, можемо визначити, що принципи адміністративно-правового забезпечення захисту

¹ Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42–46.

² Замрига А. Система принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 79–83.

³ Чернов С. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів всіх форм навчання)/Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 97 с.

прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є, по-перше, закріпленими актами законодавства засадничими основами правил щодо його здійснення; по-друге, фундаментальними ідеями щодо належної діяльності публічних адміністрацій в досліджуваній сфері¹.

Варто розуміти, що ці принципи стосуються: 1) в цілому адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як системного правового явища; 2) окремо діяльності суб'єктів владних повноважень, що відповідають за організацію та здійснення такого захисту².

У першому випадку ми маємо вести мову, як приклад, про принципи єдності системи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, його системності та функціонального спрямування³. Зокрема принцип єдності системи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні передбачає наявність правової бази, яка дає можливість для його функціональності та єдності правил і процедур виконання його завдань. Принцип системності об'єктивує це правове явище як складну динамічну систему, що постійно знаходиться у розвитку, а принцип функціонального спрямування передбачає

¹ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

² Там само.

³ Там само.

наявність у структурі цього правового явища виключних задач, реалізація яких є сферою відання тільки досліджуваних публічних адміністрацій.

Досліджуючи інший аспект, відзначимо, що оскільки всі суб'єкти владних повноважень мають діяти виключно у спосіб та в межах повноважень, що встановлені актами законодавства, систему принципів адміністративної діяльності досліджуваних суб'єктів, необхідно шукати в межах нормативних засад адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, які безпосередньо встановлюють правила та формують процедурний аспект організації такого захисту, що за наявності підстав перетворюються у процес належної його реалізації¹.

Уточнимо, що нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні доцільно розглядати через призму галузевого правового регулювання².

Зокрема конституційні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентовані окремими нормами Конституцій України, що прямо чи опосередковано стосуються досліджуваного правового явища³.

¹ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

² Там само.

³ Там само.

Так ст. 6 Конституції України гарантує, що суб'єкти владних повноважень здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Ст. 8 передбачає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права¹, а в ч. 4 ст. 13 передбачено зобов'язання держави забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. При цьому усі суб'єкти права власності визначені рівними перед законом². Аналогічну норму включено до ст. 5 Господарського кодексу України при визначенні конститутційних основ правопорядку у сфері господарювання³. Також немало важливо розуміти, що громадяни мають рівні конститутційні права і свободи та є рівними перед законом в тому числі в аспекті правового захисту. Кожному гарантовано право на судовий захист, в тому числі на оскарження дій суб'єктів владних повноважень⁴. Окрім того, нагадаємо, що Основний закон гарантує право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42); а також право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43)⁵.

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Там само.

³ Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.

⁴ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР...

⁵ Там само.

Відповідно у межах цих засад функціонує принцип визнання прав суб'єктів підприємницької діяльності об'єктом правової охорони та правового захисту, реалізація якого у випадку здійснення суб'єктами владних повноважень підпорядкована основам правового порядку в Україні¹.

Своєю чергою, господарські та окремі адміністративні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентовані законодавством про забезпечення підприємництва. Слід відзначити, що саме у процесі трансформації пострадянської економіки з командно-адміністративної до ринкової закладались правові основи для становлення підприємництва. Зокрема Закон України. «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. (втратив чинність, крім ст. 4) визначав загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності громадянами та юридичними особами на території України, встановлюючи гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки². Третій розділ цього закону передбачав визначення загальних гарантій прав підприємців, гарантій майнових прав підприємця, а також особливості державної підтримки та регулювання підприємництва в Україні³.

¹ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

² Хомко Л., Кульгавець Х. Правове регулювання підприємницької діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

³ Про підприємництво: Закон України № 3505–IV від 23 лютого 2006 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168 (втратив чинності на підставі Кодексу № 436–IV від 16.01.2003, крім ст. 4).

Окрім цього фундаментального Закону значення мали зокрема: 1) Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. (втратив чинність), який був спрямований на забезпечення самостійності підприємств, визначав їх права та відповідальність у здійсненні господарської діяльності, регулював відносини підприємств з іншими підприємствами і організаціями, органами державного управління; 2) Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р., яким визначалось поняття господарських товариств, види, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників; 3) Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р. (втратив чинність) яким визначались економічні, соціальні і правові основи створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні, а також умови для розвитку селянських (фермерських) господарств, виробництва в них товарної сільськогосподарської продукції, забезпечення раціонального використання і збереження переданих і наданих їм земель, соціального та правового захисту цих господарств; 4) Закон України «Про власність» від 07.02.1991 р. (втратив чинність) регулював майнові відносини підприємств; 5) Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 06.03.1992 р. (втратив чинність) встановлював правовий механізм приватизації єдиних майнових комплексів невеликих державних підприємств шляхом їх відчуження на користь одного покупця одним актом купівлі-продажу; 6) Закон України

«Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 р. (втратив чинність) передбачав правові основи обмеження і попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за додержанням норм анти-монопольного законодавства; 7) Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р. (втратив чинність) визначав платників податку на прибуток, об'єкт оподаткування, порядок обчислення оподаткованого прибутку та ставки податку, а також особливості оподаткування підприємств та господарських організацій¹.

Зазначені документи були першими господарськими та окремими адміністративними нормативними засадами адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Однак розвиток господарсько-правового та адміністративно-правового регулювання у сфері підприємницької діяльності зумовив їхню модернізацію, що мало наслідком прийняття низки нормативно-правових актів необхідних для формування сприятливого бізнес-середовища в Україні.

Зокрема у 2003 р. було прийнято Господарський кодекс України, що нині встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різ-

¹ Хомко Л., Кульгавець Х. Правове регулювання підприємницької діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

номанітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Господарський кодекс України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами¹.

Сьогодні Господарський кодекс України відсилає до 42-х документів різного спрямування, що деталізують його зміст. Зокрема, як приклад, це Закони України: «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р. № 329-VIII, «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 р. № 183-VIII, «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 02.12.2010 р. № 2736-VI, «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 р. № 2735-VI, «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V, «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV, «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV, «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV, «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-XII, «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р.

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

№ 1023-ХІІ. Окрім того, господарські та адміністративні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні висвітлено не тільки в законах України, а й постановах Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, указах Президента України, наказах міністерств і відомств, розпорядженнях голів держадміністрацій та інших нормативних актах з цих питань¹.

Відповідно аналіз вищезазначеного дає можливість узагальнити, що у межах господарських нормативних засад основним принципом досліджуваного правового явища є принцип гарантування захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у разі їхнього порушення².

Щодо адміністративних нормативних засад адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, на наш погляд, вони репрезентовані законодавством про державну службу в Україні та законодавством про особливості її реалізації у досліджуваній сфері. Мова йде як про базовий Закон України – «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII та нормативно-правові акти, що прийняті для деталізації його положень, а також адмі-

¹ Карпюк Г. Основи підприємництва: навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. *М-во освіти України*. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryemnytstva.pdf?fbclid=IwAR2BEBPzpluzmZfl-PxWN9bdtRiZTLnJ Dh8Ch4OCDLGZPw-0celdXcJkAs>

² Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

ністративні норми у сфері забезпечення підприємництва в Україні, в тому числі адміністративне процедурне та процесуальне законодавство. Зокрема аналізуючи законодавство про державну службу в Україні, виявляємо, що практичне виконання завдань і функцій держави орієнтоване на публічність, професійність та політичну неупередженість¹. Оскільки мова йде про принципи адміністративної діяльності суб'єктів владних повноважень, уточнимо, що наукова доктрина виділяє загальні та спеціальні їхні принципи.

За твердженнями О. Галай та О. Яворської² загальні принципи залежно від форми юридичного закріплення поділяються на дві групи. До першої відносять фундаментальні принципи, закріплені в першому розділі Конституції України (унітаризм, найвища соціальна цінність людини, народовладдя, гуманізм, законність, демократизм, верховенство права, поділ влади)³. Іншу групу складають принципи, які підпорядковані основам конституційного ладу (компетентність, ефективність, рівний доступ до служби, самостійність, поєднання державних і місцевих інтересів, колегіальності та єдиноначальства)⁴.

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 21.

² Галай В., Яворська О. Основні принципи діяльності органів публічної адміністрації як запорука забезпечення прав і свобод людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 300–305.

³ Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁴ Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб./за заг. ред. Ю. Тодики. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 672 с.

Однак більшість науковців не виокремлюють підгрупи у межах загальних принципів діяльності публічної адміністрації. Так зокрема І. Коліушко та В. Тимошук виділяють такі принципи як: 1) верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації; 2) законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом; 3) відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також надання публічної інформації на вимогу громадян; 4) пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності; 5) ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань при оптимальному використанні публічних ресурсів; 6) підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації, в тому числі судового; 7) відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність¹.

Погоджуючись із вищенаведеними принципами діяльності публічної адміністрації вчені Т. Кравцова та А. Солонар додають ще такі, які також

¹ Коліушко І., Тимошук В. Ефективна публічна адміністрація: довід. для міністрів. Київ, 2006. 32 с.

відіграють вагомую роль в діяльності останньої: 1) ієрархічність – підлеглість по вертикалі; 2) демократизм методів і стилю роботи – відтворює народовладдя в державному управлінні й передбачає встановлення глибоких і постійних взаємозалежностей між суспільством і державою як передумови формування демократичної системи управління, яка б базувалась на демократичних засадах її здійснення в інтересах усіх або переважної більшості громадян; 3) професійна компетентність – функції та завдання публічної адміністрації мають виконувати належним чином професійно підготовлені фахівці; 4) поєднання виборності і призначуваності; 5) плановості – визначення певних конкретних спільних завдань, планів діяльності, виконання яких покладено саме на ці державні органи 6) науковість, що полягає в необхідності привести систему та механізми взаємодії складових елементів публічної адміністрації у відповідність до рівня розвитку суспільних відносин; 7) взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням; 8) організаційно-правова зв'язаність діяльності державних органів і посадових осіб¹.

Уточнимо також, що окремі науковці загальними принципами визначають як загальносистемні для державного управління, наприклад: об'єктивність; універсальність; демократизм; законність; відповідальність органів управління, їх посадових осіб за виконання покладених на них законом

¹ Кравцова Т., Солонар А. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.

обов'язків; соціальна спрямованість; оптимізація управління; комплексність; керованість; контрольованість; гласність; поєднання колегіальності і єдиноначальності¹.

Відповідно можемо узагальнити, що загальні принципи адміністративної діяльності досліджуваних публічних адміністрацій є організаційними, тобто такими, що визначають базис для належного функціонування адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, стосуються діяльності усіх без винятку суб'єктів публічної адміністрації (як щодо його організації, так і здійснення) та мають своє закріплення у законодавстві про державну службу в Україні. Зокрема це: 1) верховенства права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави; 2) законності – обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 3) професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до зако-

¹ Ткаленко І. Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). Ч. 2.

ну; 4) патріотизму – відданість та вірне служіння Українському народові; 5) доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень; 6) ефективності – раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики; 7) забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження; 8) політичної неупередженості – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків; 9) прозорості – відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України; 10) стабільності – призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів¹.

Окремо відзначимо, що вчений А Замрига переконаний, що основними організаційними принципами діяльності публічної адміністрації є: 1) не-

¹ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 21.

залежності, що полягає у наявності автономії у конкретного суб'єкта щодо прийняття рішення, а також відсутність будь-якого суб'єктивного зацікавлення у ході його діяльності, яка забезпечується достатнім матеріально-фінансовим забезпеченням з боку держави; 2) взаємодії із іншими органами влади з метою координування спільної діяльності, а також структурованості та узгодженості нормативно-правового забезпечення господарської діяльності; 3) наявності вичерпного кола повноважень та сфери відання щодо визначених об'єктів владного впливу, який полягає у конкретизації прав та обов'язків конкретного представника публічної адміністрації актами законодавства; 4) належного забезпечення матеріальними, технічними, фінансовими та інформаційними ресурсами для виконання повноважень, в тому числі безперервного та своєчасного доступу до них; 5) невідворотності покарання за порушення встановлених законодавчих вимог щодо діяльності публічної адміністрації, а також право звернення до органів влади у разі необхідності здійснення захисту її представників; 6) публічного виконання своїх обов'язків, окрім випадків коли така діяльність становить державну таємницю¹. Ми підтримуємо думку науковця щодо доцільності визнання цих принципів як частини сформованої системи принципів здійснення державної служби в Україні, однак уточнимо про необхідність їхнього безпосереднього закріплення

¹ Замрига А. Система принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 7. С. 79–83.

у актах законодавства про державну службу в Україні¹.

Щодо спеціальних принципів адміністративної діяльності досліджуваних публічних адміністрацій, слід уточнити, що вони формують особливі, специфічні засади, концепційні ідеї функціонування широкого кола досліджуваних суб'єктів, репрезентуючи необхідні умови для організації² захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та його здійснення у разі ініціації адміністративно-правового захисту³.

Умовно кажучи, це функціональні принципи як орієнтири діяльності для представників кожного із блоків аналізованих публічних адміністрацій, що мають свій вияв у межах законодавства про забезпечення підприємництва в Україні та основ організації та здійснення захисту прав суб'єктів здійснення такої діяльності⁴.

Зокрема у межах законодавства про забезпечення підприємництва в Україні спеціальними принципами адміністративної діяльності досліджуваних публічних адміністрацій, як приклад, ті, що є основою державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності як на пряму державної по-

¹ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

² Оксін В. Спеціальні принципи публічного адміністрування місцевого розвитку в Україні. *Наук. зап. Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка*. Серія «Право». 2019. Вип. 6. Т. 2. С. 24–27.

³ Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення...

⁴ Там само.

літики, спрямованого на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України¹.

Так норми Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV передбачають її здійснення базуючись на принципах доцільності (обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми); адекватності (відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив); ефективності (забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави); збалансованості (забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави); передбачуваності (послідов-

¹ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

ність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності); прозорості та врахування громадської думки (відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності)¹.

Щодо основ організації та здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, то це зокрема законодавство про нотаріат, що встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні², про третейські суди, що регулює порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні та встановлює вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб³, про судовустрій та

¹ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

² Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

³ Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. *Голос України*. 2004. № 113.

статус суддів в Україні, що визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні¹. У межах цих засад встановлено, як приклад принцип доступності і гарантованості охорони і захисту безспірних прав у нотаріальній діяльності; принцип сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду; принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності суду².

Окремо зазначимо, що до основ організації та здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, відноситься також законодавство, що визначає порядок адміністративно-правового захисту прав досліджуваних суб'єктів. Зокрема мова йде про нормативно-правові акти, що визначають адміністративно-правовий статус суб'єктів здійснення такої діяльності та процедурний аспект його реалізації. У межах цих адміністративних нормативних засад функціонують, як приклад, принцип оскарження, що полягає у подачі скарги суб'єктом підприємницької діяльності до уповноваженого суб'єкта її розгляду; принцип процесуальності – дотримання процесуальних вимог щодо розгляду справи; принцип невідворотності покарання – понесення відповідальності винних суб'єктів за протиправні діяння³.

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

² Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.

³ Замрига А. Система принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 79–83.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є, по-перше, закріпленими актами законодавства засадничими основами правил щодо його здійснення; по-друге, фундаментальними ідеями щодо належної діяльності публічних адміністрацій в досліджуваній сфері. Досліджувані принципи стосуються: а) в цілому адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як системного правового явища; б) окремо діяльності суб'єктів владних повноважень, що відповідають за організацію та здійснення такого захисту;

2) принципами адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як системного явища, наприклад, є: принцип єдності системи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, що передбачає наявність правової бази, яка дає можливість для його функціональності та єдності правил і процедур виконання його завдань; принцип системності, який об'єктивує це правове явище як складну динамічну систему, що постійно знаходиться у розвитку; принцип функціонального спрямування, що передбачає наявність у структурі цього правового явища виключних задач, реалізація яких є сферою відання тільки досліджуваних публічних адміністрацій;

3) оскільки всі суб'єкти владних повноважень мають діяти виключно у спосіб та в межах повно-

важень, що встановлені актами законодавства, систему принципів адміністративної діяльності досліджуваних суб'єктів, необхідно шукати в межах нормативних засад адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, які безпосередньо встановлюють правила та формують процедурний аспект організації такого захисту, що за наявності підстав перетворюються у процес належної його реалізації. Розгляд таких засад через призму галузевого правового регулювання дає можливість визначити їхні класифікаційні різновиди, зокрема:

– конституційні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентовані окремими нормами Конституції України, що прямо чи опосередковано стосуються досліджуваного правового явища. У межах цих засад функціонує принцип визнання прав суб'єктів підприємницької діяльності об'єктом правової охорони та правового захисту, реалізація якого у випадку здійснення суб'єктами владних повноважень підпорядкована основам правового порядку в Україні;

– господарські нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні репрезентовані законодавством про забезпечення підприємництва в Україні. У межах цих засад основним принципом досліджуваного правового явища є принцип гарантування захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у разі їхнього порушення;

– адміністративні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єк-

тів підприємницької діяльності в Україні репрезентовані законодавством про державну службу в Україні та законодавством про особливості її реалізації у досліджуваній сфері (це Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII та нормативно-правові акти, що прийняті для деталізації його положень, а також адміністративні норми у сфері забезпечення підприємництва в Україні, в тому числі адміністративне процедурне та процесуальне законодавство). У межах адміністративних нормативних засад функціонують:

а) загальні принципи адміністративної діяльності досліджуваних публічних адміністрацій – є організаційними, тобто такими, що визначають базис для належного функціонування адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, стосуються діяльності усіх без винятку суб'єктів публічної адміністрації (як щодо його організації, так і здійснення) та мають своє закріплення у законодавстві про державну службу в Україні. Наприклад, це принцип законності; принцип професіоналізму; принцип прозорості;

б) спеціальні принципи адміністративної діяльності досліджуваних публічних адміністрацій – є функціональними як орієнтири діяльності для представників кожного із блоків аналізованих публічних адміністрацій, що мають свій вияв у межах законодавства про забезпечення підприємництва в Україні (наприклад, ті, що є основою державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності) та основ організації та здійснення

захисту прав суб'єктів здійснення такої діяльності (законодавство про нотаріат, третейські суди, судоустрій та статус суддів, а також законодавство, що визначає порядок адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні). Наприклад, це принцип доступності і гарантованості охорони і захисту безспірних прав у нотаріальній діяльності; принцип сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду; принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності суду; принцип оскарження у судовому чи адміністративному порядку.

Отже, конституційні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні визначають загальне непорушне правило, згідно з яким суб'єкти владних повноважень мають діяти виключно у спосіб та в межах повноважень, що встановлені актами законодавства. Зазначене обумовлює тісний та нерозривний взаємозв'язок між нормативними засадами та принципами діяльності суб'єктів владних повноважень, що відповідають за організацію та здійснення такого захисту.

Розділ 2

Зміст та сутність адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

2.1. Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України¹. Це право належить до невідчужуваних та непорушних², хоч і не є абсолютним, однак держава має забезпечити доступ до правосуддя в такий спосіб або такою мі-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8-rp_2002.doc

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/15-rp/2004.doc>

рою, щоб саму суть цього права не було порушено¹. Воно забезпечується конституційними гарантіями здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України, та у визначеному законом порядку².

Окремо слід вказати, що рішення, прийняті суб'єктами владних повноважень, дії, вчинені ними під час здійснення управлінських функцій, а також невиконання повноважень, встановлених законодавством (бездіяльність), можуть бути оскаржені підприємцями до суду відповідно до частинами 1, 2 ст. 55 Конституції України. Для реалізації конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворено систему адміністративних судів. В аспекті конституційного звернення положення ч. 2 ст. 55 Конституції України необхідно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади,

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України від 28 квітня 2021 р. № 2-р(II)/2021. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p2_2021.pdf

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/8-rp/2010.doc>

органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом¹.

Відповідно судовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні передбачає здійснення правосуддя з метою захисту або відновлення порушених оспорюваних прав². При цьому він займає особливе місце серед інших форм захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. З одного боку, це пов'язано з високим рівнем ризиків при здійсненні підприємницької діяльності³, з іншого – з наявністю у судових органів: великого обсягу повноважень для такого захисту; забезпеченості виконання рішень судів державним примусом; можливістю вживати превентивних заходів із захисту від можливих порушень прав суб'єктів підприємництва у майбутньому. Однак слід також

¹ Рішення Конституційного Суду України. Справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/19-rp/2011.doc>

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України від 28 квітня 2021 р. № 2-р(II)/2021. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p2_2021.pdf

³ Белоусов Е. Договор страхования хозяйственных рисков: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право». Харьков: Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, 1997. 163 с.

брати до уваги, що спори про захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва мають специфіку, тому для їх своєчасного і законного вирішення необхідні високопрофесійні фахівці, що володіють спеціальними знаннями у галузі захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва. Тут мова йде зокрема про організацію та здійснення господарського судочинства, як основного спеціалізованого механізму, здатного ефективно захищати права досліджуваних суб'єктів. Втім, з розумінням того, що на сьогоднішній день збільшилася кількість не тільки корпоративних спорів, а й спорів, пов'язаних з рейдерським захопленням бізнесу, спорів між суб'єктами підприємництва і контролюючими органами (податкові, митні органи)¹, спорів, пов'язаних з протиправними вимогами припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, – маємо зауважити про актуалізацію як цивільного, так і адміністративного та кримінального судочинства, що спрямоване на захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Окрім того, відповідно до пунктів 6, 16-1 і розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, ст. 19, п. 15, 40 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, 29.09.2017 р. було видано Указ Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». Зокрема 2021 р. має стати роком

¹ Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія/НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності, адже ситуація, яка склалася в Україні щодо розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності, не сприяє підвищенню довіри ні до правосуддя, ні до розвитку сфери в цілому¹. Експерти вважають, що запровадження діяльності цього суду сприятиме формуванню усталеної судової практики, знизить рівень невизначеності правозастосування, посилить захист прав інтелектуальної власності, і, відповідно, підвищить інвестиційну привабливість української економіки². Передусім, юридичну спільноту та громадськість хвилюють питання, пов'язані з тим, як саме працюватиме ця установа в Україні: чи розглядатиме спори за участю фізичних осіб; якою буде процедура оскарження її рішень; яким буде її навантаження і скільки знадобиться суддів для того, щоб із ним упоратись; яким саме процесуальним кодексом повинен керуватися суд у своїй роботі; які будуть процедури та строки передачі їй судових справ, які наразі перебувають на розгляді у господарських та адміністративних судах тощо³. В нашому випадку доцільно акцентувати на необхідності запроваджен-

¹ Чернобай О. Актуальність формування ІР-суду: матеріали обговорення круглого столу в НААУ. НААУ. 2021. URL: <https://unba.org.ua/news/6296-2021-rik-mae-stati-rokom-pochatku-roboti-vishogo-sudu-z-pitan-intelektual-noi-vlasnosti.html>

² Попруга О. Актуальність формування ІР-суду: матеріали обговорення круглого столу в НААУ. НААУ. 2021. URL: <https://unba.org.ua/news/6296-2021-rik-mae-stati-rokom-pochatku-roboti-vishogo-sudu-z-pitan-intelektual-noi-vlasnosti.html>

³ Пашковська Т. Вищий «інтелектуальний» суд: на фінішній прямій. *Юрид. газета*. 2017. № 15 (565). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/actual/vishchiy-intelektualniy-sud-na-finishniy-pryamiy.html>

ня діяльності цього суду, адже його основною метою вже визначено навіть назвою розгляд справ у сфері інтелектуальної власності, і безсумнівно суб'єкти підприємницької діяльності будуть одними з основних суб'єктів-скаржників до такого суду.

Отже, аналіз наведеного матеріалу дає можливість зауважити, що законодавством України гарантовано наявність та визнано необхідність забезпечення функціонування судового механізму захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні у разі їхнього порушення приватними чи публічними суб'єктами. Ключовим при цьому є декілька аспектів, зокрема яким чином реалізується забезпечення функціонування такого порядку захисту та, власне, як він втілюється в дійсність.

Відповідно в аспекті адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні основне питання ставить так: в чому сутність публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Тобто, яким чином організовано процес звернення суб'єктів підприємницької діяльності до суду з метою захисту їхнього порушеного права, який адміністративно-правовий статус суду у таких відносинах, в рамках якої процедури має діяти суддя під час вирішення спору та як держава організаційно, фінансово й матеріально-технічно забезпечила реалізацію відправлення справедливого правосуддя у цій сфері.

За загальним правилом процес звернення суб'єктів підприємницької діяльності до суду з метою захисту їхнього порушеного права об'єктивований поданням позовної заяви. Слід зауважити, що

право на позов є комплексним та включає до себе дві правомочності: 1) право на звернення до суду у встановленому законом порядку, що є процесуальним змістом права на позов; 2) право на отримання судового захисту порушених чи оспорюваних прав чи законних інтересів (матеріальна сторона позову)¹. У загальному вигляді право на позов можна визначити як наявність передбачених нормами процесуального та матеріального закону фактів. Суб'єкт підприємницької діяльності, що має на це право, може вимагати від конкретного суду винесення рішення про захист порушеного права, а суд зобов'язаний винести відповідне рішення².

При цьому суб'єктам підприємницької діяльності для захисту своїх прав потрібно знати правила визначення компетентного суду – до якого суду звертатися з позовною заявою³. Також необхідно з'ясувати в який територіально суд звертатися. За загальним правилом, необхідно подавати позовну до суду за місцем знаходження/перебування відповідача. Водночас законодавство України передбачає випадки, коли позивач може обрати суд для звернення самостійно. До них, зокрема, належить оскарження рішень органів влади⁴.

¹ Рябченко Ю. Пред'явлення позову та права на позов у справах про захист прав споживачів. *Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ.* 2006. Вип. 35. С. 331–338.

² Закаленко О. Право на позов в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права.* 2010. Вип. 52. С. 335–339.

³ Як подати позовну заяву до суду. *Закон і бізнес.* URL: https://zib.com.ua/ua/print/71204-yak_podati_pozovnu_zayavu_do_sudu.html

⁴ Як самостійно підготувати позовну заяву та звернутися до суду. *Юрист-блог.* 2020. URL: <https://jurist-blog.com.ua/pidgotuvati-pozovnu-zayavu.html>

Процесуальними актами також визначено вимоги, яким має відповідати позовна заява¹. Залежно від форми судового захисту, яка потрібна позивачу, тобто залежно від того, якого роду рішення бажає отримати від суду позивач, позови поділяються на три види: а) про присудження (виконавчі); б) про визнання (установчі); в) про зміну або припинення правовідносин (перетворювальні позови)². Процесуальною є також класифікація позовів залежно від юрисдикційних органів, які їх розглядають. Зокрема, позови подаються до судів загальної юрисдикції, господарських судів, адміністративних судів, третейських судів. Однак основною процесуальною класифікацією позовів вважається розмежування позовів за метою або змістом: на позови про визнання, присудження або перетворення. Вона дозволяє висвітлити, разом із процесуальними, матеріально-правові особливості реалізації способів захисту прав у суді³. У чинному законодавстві розмежовують також майнові та немайнові позови. Виходячи з характеру зв'язку між суб'єктами можна виділити позови прямі й регресні⁴.

¹ Як самостійно підготувати позовну заяву та звернутися до суду. *Юрист-блог*. 2020. URL: <https://jurist-blog.com.ua/pidgotuvati-pozovnu-zayavu.html>

² Гражданский процесс: учебник/под ред. М. Авдюкова. Москва: Юрид. лит., 1970. 200 с.

³ Гражданский процесс: учебник/под ред. М. Треушников. Москва: Городец-издат., 2003. 720 с.

⁴ Зельдіна О., Хрїмлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія/НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

Отже, виникнення публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні зумовлене наявністю факту порушення конкретного права підприємця та подання у встановленому законодавством порядку позовної заяви до компетентного суду. У зазначеному аспекті необхідно уточнити, що мова йде про безпосереднє звернення суб'єкта підприємницької діяльності до суду господарської, цивільної чи адміністративної спеціалізації. Виникнення публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в межах кримінально-процесуальної форми захисту має дещо іншу специфіку, зумовлену тим, що хоч кримінальне судочинство має можливість захисту прав суб'єкта підприємницької діяльності, однак основна його спрямованість – притягнути винних осіб до відповідальності, що не завжди має наслідком застосування судом саме того способу захисту, який необхідний суб'єкту підприємницької діяльності.

Зокрема у випадку протиправного захоплення майна суб'єкта господарювання, крім подання заяви про кримінальне правопорушення, необхідно окремо звернення до суду з адміністративним чи цивільним позовом та до Колегії з розгляду скарг у сфері державної реєстрації при Міністерстві юстиції України зі скаргою на дії чи бездіяльність державного реєстратора. Головним фактором цього є те, що для суб'єкта господарської діяльності пріоритетною метою все ж таки залишається скасування реєстраційної дії, а не притягнення до відповідаль-

ності винних осіб¹. Проте як показує практика, кримінальне провадження може бути не тільки інструментом для покарання зловмисників, але й допомогти захистити активи. Наприклад, якщо власникам компанії стало відомо, що хтось намагається здійснити перереєстрацію корпоративних прав на підприємство на підставі підроблених документів, можна ініціювати кримінальне провадження та просити слідчого суддю заборонити будь-які реєстраційні дії щодо корпоративних прав компанії. Коли небезпека буде позаду, можна просити слідчого суддю про зняття заборони (арешту)². Тобто виникнення публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в межах кримінально-процесуальної форми захисту є фактичним з моменту звернення до слідчого судді з відповідним проханням. Однак, слід враховувати, що в цьому випадку мова йде не про прямий захист прав суб'єкта підприємницької діяльності, а про захист порушених прав підприємця, як фізичної особи.

Розвиток таких правовідносин забезпечений порядком здійснення судових дій. При цьому як в загальному розумінні порядку здійснення правосуддя, так і в конкретному. Зокрема за загальним

¹ Гнатенко О. Рейдерство в 2021 році. Аналіз судової практики. *Ліга Закон*. 2021. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/205160_reyderstvo-v-2021-rots-analz-sudovo-praktiki

² Бортман О. Чи можна побороти рейдерів у площині закону? *Василь Кісіль і Партнери*. 2020. URL: <https://vkr.ua/publication/chimozhna-poboroti-reyderiv-u-ploshchini-zakonu>

правилом правосуддя в Україні здійснюється державною мовою на засадах рівності всіх учасників судового процесу, відкрито (крім випадків, установлених законом) незалежно, професійно, у межах строків та фіксується технічними засобами¹. Також нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII встановлено, що суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, колегією суддів, а також за участю присяжних. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд². Слід зауважити, що порядок здійснення правосуддя, його якість великою мірою залежать від ролі суду в судочинстві. Дана теза чітко простежується в еволюції ролі суду: від слідчого процесу за часів Радянського Союзу до змагального процесу за часів незалежності України. Змагальність процесу, незалежність і неупередженість суду є одними з основних принципів справедливого вирішення спорів³. Зокрема з правової точки зору суд є єдиним суб'єктом відправлення справедливого правосуддя, а з соціальної його цінність базується на поєднанні двох показ-

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

² Балюк І. Захист прав суб'єктів господарювання. *ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»*. 2019. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36495/319-42_pravove_19.pdf?sequence=1

³ Бутирський А. Роль суду в господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.

ників – об’єктивних та суб’єктивних. У першому випадку слід вести мову про ставлення конкретної особи до чинних нині механізмів відправлення правосуддя (на предмет справедливості, своєчасності, доступності, об’єктивності тощо). А щодо другого слід відзначити таке: спеціалізовані норми Конституції України встановлюють обов’язок судів, юрисдикція яких поширюється на певну категорію справ та територію, захищати права, свободи, інтереси осіб, а також здійснювати контроль за діяльністю інших гілок влади. Однак якщо глибше зануритись у її положення та загалом юридичну природу такої діяльності, стає зрозумілим, що соціальна цінність діяльності судових установ для українців є значнішою: по-перше – це гарант суверенності, незалежності, соціальної орієнтованості, демократичності правової держави, де людина є найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Основного Закону України); по-друге – це різновид механізмів реалізації завдань та функцій держави щодо підтримання в країні такого правопорядку, за яким кожен представник суспільства діє у повазі до ближнього, не порушує «кордони» дозволеної поведінки; по-третє – це стимул для суб’єктів виконання державних обов’язків діяти у рамках правового поля задля забезпечення публічних та приватних інтересів на найвищому доступному для них рівні; по-четверте – одне із найголовніших станом на сьогодні, належно сформована, результативно та ефективно дієва система правосуддя є ключовим аспектом прискорення євроінтеграції –

того вектору розвитку України, який сьогодні є провідною ідеологією української нації¹.

Тому враховуючи пріоритетний напрямок руху України у зовнішній політиці (інтеграція до Європейського Союзу), важливим є дотримання норм міжнародних договорів, які встановлюють вимоги до суддівського корпусу та основні засади здійснення правосуддя. Даними актами приділяється значна увага визначенню кола осіб, які виконують суддівські функції та до яких має застосовуватися принцип єдності їх статусу². Уточнимо, що єдність статусу суддів усіх судів полягає у тому, що суддя як громадянин України, наділений суддівськими повноваженнями, незалежно від виду суду реалізує себе у чотирьох сферах правовідносин: професійній, як носій судової влади; корпоративній, як член суддівської спільноти; у сфері державної служби, як особа, що займає державну посаду; у сфері реалізації соціально-економічних прав громадян, як громадянин з обмеженим режимом реалізації конституційних прав³. Тобто судді є державними службовцями високого рангу, а тому більшість питань, що стосуються їх статусу, вирішуються одна-

¹ Шулежко В. Загальна характеристика соціальної необхідності існування судової влади в Україні. *Прикарпат. юрид. вісн.* 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 109–115.

² Юревич І. Єдність статусу суддів: міжнародно-правові стандарти. *Право і Безпека.* 2012. № 3. С. 78–83.

³ Адміністративно-правовий статус судді/М. Ковалів, В. Гудима, А. Приведа, С. Єсімов, М. Хмиз. *Публічне адміністрування та національна безпека.* 2021. № 3. С. 101–107.

ково, одним правовим приписом незалежно від належності судді до тієї чи іншої підсистеми¹. Виключенням є їхній адміністративно-правовий статус, що визначається через сукупність повноважень у конкретній категорії справ, що деталізується у нормах процесуального законодавства. Як приклад, в межах судового захисту господарської спеціалізації суддя не лише виступає у ролі незалежного і неупередженого арбітра, а часто сам з власної ініціативи приймає важливі для всієї справи рішення². У цьому аспекті доцільно звернути увагу на те, що публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні має забезпечити незалежність судді та організувати належну функціональність його роботи на зовнішньому та внутрішньому рівнях задля надання йому можливості ефективної дії.

Так, відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Він здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за со-

¹ Клеандров М. Статус судьи: учеб. пособие. Новосибирск: Наука, Сиб. издат. фирма РАН, 2000. 444 с.

² Масловський С. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 108–112.

бою відповідальність, установлену законом. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом, а також має право звернутися з повідомленням про загрозу його незалежності до Ради суддів України, яка зобов'язана невідкладно перевірити і розглянути таке звернення за участю судді та вжити необхідних заходів для усунення загрози¹. Відповідно незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового та соціального захисту; заборонаю суддям належати до політичних партій і профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

суддів і суду; суддівським самоврядуванням¹. Як уточнює Н. Шульгач² цю думку підтримав і законодавець, який в ст. 48 вказаного вище Закону України зазначив, що незалежність судді забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» від 15 груд. 1992 р. (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 груд. 2004 р. № 19-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 49. С. 62–67.

² Шульгач Н. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 227–230.

³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545.

Окремо слід відзначити, що публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні також зобов'язана забезпечити належну функціональність Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як комплексної уніфікованої програми, яка характеризується широкими функціональними можливостями та дає змогу перенести більшість операцій у процесі здійснення судочинства, а також операцій з обслуговування діяльності щодо здійснення правосуддя в електронну форму, автоматизувати деякі аналітичні, моніторингові, статистичні та інші операції, підвищити ефективність процесу розгляду та вирішення справи¹.

Сьогодні Державна судова адміністрація України як орган, що займається впровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи безпосередньо, напрацьовує пропозиції, які погоджуються з представником основних «споживачів» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – Ради суддів України, та затверджується вищим органом суддівського врядування, в складі якого представлені не лише судді, а й інші споживачі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – адвокати². Однак при проведенні

¹ Берназюк О. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система: поняття та структура. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 326–330.

² Мірошніченко А., Куценко В. Аналіз управлінських повноважень керівних органів судової системи України та пропозиції щодо їх вдосконалення. *Нове правосуддя*. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_MyroshnychenkoKutsenko_Gap_Analysis_Report_ukr.pdf

інституційно-правового аналізу функцій, пов'язаних із запровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, необхідно звернути особливу увагу на роль Державного підприємства «Інформаційні судові системи». Серед іншого, Державна судова адміністрація України «організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів» (п. 8 ч. 1 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII), «забезпечує впровадження електронного суду; здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами» (п. 9), «забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції» (п. 10). Однак як було відзначено у звіті М. Зіммера¹, Державна судова адміністрація України фактично делегувала функції, пов'язані із запровадженням електронних технологій

Розділ 2. Зміст та сутність адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

¹ Зіммер М. Державна судова адміністрація України: структурний аналіз та рекомендації. *USAID. Проект «Справедливе правосуддя»*. 2012. 10 листоп.

у судочинство, Державному підприємству «Інформаційні судові системи»¹. У зв'язку з тим, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система має стати інструментом підвищення ефективності діяльності, який забезпечуватиме на належному рівні функціонування органів судової влади, наказом Державної судової адміністрації України від 07.11.2019 р. № 1096 «Про забезпечення створення і функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в новій редакції. Планом заходів передбачено поетапне впровадження модулів та внесення змін до процесуальних кодексів². Однак основна проблема в тому, що розробка програмного забезпечення, необхідного для впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, та відповідні закупівлі здійснюються Державним підприємством «Інформаційні судові системи» практично безконтрольно. Державне підприємство «Інформаційні судові системи» є не лише монополістом у підготовці відповідного програмного забезпечення, воно ще й здійснює це фактично без можливості Вищої ради правосуддя або Державної судової адміністрації України про-

¹ Мірошніченко А., Куценко В. Аналіз управлінських повноважень керівних органів судової системи України та пропозиції щодо їх вдосконалення. *Нове правосуддя*. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_MyroshnychenkoKutsenko_Gap_Analysis_Report_ukr.pdf

² Експерти обговорили проблемні питання впровадження ЄСІТС. *Вища рада правосуддя*. 2020. URL: <https://hcj.gov.ua/news/eksperty-obgovoryly-problemni-pytannya-vprovadzhennya-yesits>

контролювати процеси, що відбуваються, та вплинути на них. Тобто необхідним є посилення інституційної спроможності як Державної судової адміністрації України, так і Вищої ради правосуддя у IT-сфері¹, що забезпечить можливість більш якісного функціонування органів судової влади, в тому числі в аспекті здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Окрім вище зазначеної проблеми, організація та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні характеризується й іншими невтішними характеристиками. Зокрема процесуальне законодавство України відзначається крайньою непослідовністю, суперечливістю, неузгодженістю і містить істотні прогалини. Стан фінансування судової діяльності є вкрай низьким. Окрім того, не витримує ніякої критики якість законодавчого процесу. В жодній із сфер економічної діяльності поки що не маємо логічно завершеного системного законодавчого забезпечення. Одним із дестабілізуючих факторів для сфери господарських правовідносин стає прийняття законів, що не враховують реальної соціально-економічної ситуації, вступають у конфлікт з Основним законом держави – Конституцією України та іншими, раніше прийнятими нормативно-правовими актами. Належне нормативне забезпечення охоро-

¹ Мірошніченко А., Куценко В. Аналіз управлінських повноважень керівних органів судової системи України та пропозиції щодо їх вдосконалення. *Нове правосуддя*. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_MyroshnychenkoKutsenko_Gap_Analysis_Report_ukr.pdf

ни і захисту господарських прав можливе лише за допомогою застосування комплексного нормативно-правового регулювання – у Конституції, законах, підзаконних, локальних правових актах¹.

В будь-якому разі, навіть за наявності таких проблем, судова система працює, а отже – публічні правовідносини судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні мають своє логічне завершення. Припинення таких правовідносин пов'язано з набрання чинності судового рішення або з моменту його фактичного виконання (у разі наявності судового контролю за виконанням судового рішення).

Як підсумок розгляду заявленого питання, можемо визначити, що адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні об'єктивуються у межах як реалізації принципу єдності системи судів, що передбачає встановлення чіткого та єдиного порядку організації звернення суб'єктів підприємницької діяльності до судових органів з проханням захисту їхніх порушених прав, визначення статусу судді у професійному та морально-етичному розумінні, а також базисних засад здійснення судочинства, так і в межах реалізації принципу функціональності судової діяльності, що передбачає визначення адміністративно-правового статусу судді в кожному окремому виді судочинства, регламентування етапності його здійснення

¹ Рум'янцева В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956

та підстав застосування відповідних способів та засобів захисту порушеного права.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) законодавством України гарантовано наявність та визнано необхідність забезпечення функціонування судового механізму захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні у разі їхнього порушення приватними чи публічними суб'єктами. Це суб'єктивне право підприємця, у разі активізації якого, він отримує можливість своєчасного і законного вирішення спірного питання компетентним, самостійним державним суб'єктом, діяльність якого має чітку процедуру здійснення. Ключовим при цьому є декілька аспектів, зокрема яким чином реалізовується забезпечення функціонування такого порядку захисту та, власне, як він втілюється в дійсність;

2) специфіка спорів щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності зумовлює наявність їхньої класифікації, в основу якої покладається чинник юридичної природи спірних взаємовідносин. Це означає, що їхній розгляд є спеціалізацією як господарського суду, так і цивільного, адміністративного та кримінального (в майбутньому й Вищого суду з питань інтелектуальної власності). В аспекті адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні визначення спеціалізації суду значення немає, адже основне питання ставить так: в чому сутність публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Тобто, яким чином організовано процес звер-

нення суб'єктів підприємницької діяльності до суду з метою захисту їхнього порушеного права, який адміністративно-правовий статус суду у таких відносинах, в рамках якої процедури має діяти суддя під час вирішення спору та як держава організаційно, фінансово й матеріально-технічно забезпечила реалізацію відправлення справедливого правосуддя у цій сфері;

3) досліджуючи сутність публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні виявлено, що:

– виникнення публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні зумовлене наявністю факту порушення конкретного права підприємця та подання у встановленому законодавством порядку позовної заяви до компетентного суду (мова йде про безпосереднє звернення суб'єкта підприємницької діяльності до суду господарської, цивільної чи адміністративної спеціалізації);

– виникнення публічних правовідносин судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в межах кримінально-процесуальної форми захисту має дещо іншу специфіку, зумовлену тим, що хоч кримінальне судочинство має можливість захисту прав суб'єкта підприємницької діяльності, однак основна його спрямованість – притягнути винних осіб до відповідальності, що не завжди має наслідком застосування судом саме того способу захисту, який необхідний суб'єкту підприємницької діяльності. Тобто виникнення публічних правовідносин судового захисту прав

суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в межах кримінально-процесуальної форми захисту є фактичним з моменту звернення до слідчого судді з відповідним проханням. Однак, слід враховувати, що в цьому випадку мова йде не про прямий захист прав суб'єкта підприємницької діяльності, а про захист порушених прав підприємця, як фізичної особи;

– розвиток таких правовідносин забезпечений порядком здійснення судових дій. При цьому як в загальному розумінні порядку здійснення правосуддя, так і в конкретному. Одним аспектом належного розвитку таких правовідносин є наявність забезпеченої з боку відповідних суб'єктів публічної адміністрації щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні незалежності судді та організованої достатньої функціональності його роботи на зовнішньому та внутрішньому рівнях задля надання йому можливості ефективної дії. У ході дослідження цього питання виявлено, що наразі організація та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні характеризується невтішними характеристиками (наприклад, стан впровадження та сутність функціоналу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або рівень фінансового забезпечення судової діяльності);

– публічні правовідносини судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні мають своє логічне завершення після набрання чинності судового рішення або з моменту його фак-

тичного виконання (у разі наявності судового контролю за виконанням судового рішення).

Отже, адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні об'єктивуються у межах як реалізації принципу єдності системи судів, що передбачає встановлення чіткого та єдиного порядку організації звернення суб'єктів підприємницької діяльності до судових органів з проханням захисту їхніх порушених прав, визначення статусу судді у професійному та морально-етичному розумінні, а також базисних засад здійснення судочинства, так і в межах реалізації принципу функціональності судової діяльності, що передбачає визначення адміністративно-правового статусу судді в кожному окремому виді судочинства, регламентування етапності його здійснення та підстав застосування відповідних способів та засобів захисту порушеного права.

2.2. Юридична природа адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Розпочинаючи розгляд заявленої проблематики, перш за все, вважаємо за необхідне уточнити, що за нашими міркуваннями юридична природа адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні визначається через порядок їхнього звернення до адміністративних органів України, що мають право на розгляд та

вирішення таких справ, а також вчинення процедурних дій щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Відповідно, юридичну природу адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні можна визначити через специфіку реалізації повноважень спеціальних суб'єктів такого захисту, до яких, в першу чергу, належить Антимонопольний комітет України.

Відзначимо, що антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, визначаються Законом України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-ХІІ, іншими актами законодавства і полягають, зокрема, в особливому порядку призначення та звільнення Голови Антимонопольного комітету України, його заступників, державних уповноважених Антимонопольного комітету України, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Антимонопольного комітету України, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з

працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці¹.

Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції².

Справи про порушення антимонопольно-конкурентного законодавства розглядаються Антимоно-

¹ Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.

² Там само.

польним комітетом України, його територіальними відділеннями у порядку, встановленому законом¹.

Розгляд справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції починається з прийняття розпорядження про початок розгляду справи та закінчується прийняттям рішення у справі. При розгляді справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України: збирають і аналізують документи, висновки експертів, пояснення осіб, іншу інформацію, що є доказом у справі, та приймають рішення у справі в межах своїх повноважень; отримують пояснення осіб, які беруть участь у справі, або будь-яких осіб за їх клопотанням чи з власної ініціативи².

Уточнимо, що органи Антимонопольного комітету України розпочинають розгляд справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за: заявами суб'єктів господарювання, громадян, об'єднань, установ, організацій про порушення їх прав внаслідок дій чи бездіяльності, визначених законом як порушення законодавства про захист економічної конкуренції; поданнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; власною ініціативою органів Антимонопольного комі-

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

² Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

тету України¹. Заяви про порушення у справах, підвідомчих адміністративній колегії територіального відділення Комітету, подаються до відділення за місцем вчинення порушення або за місцем знаходження відповідача, або за місцем настання наслідків порушення. Заяви про порушення в інших справах подаються до Комітету. Заява про порушення розглядається протягом 30-ти календарних днів, а у разі потреби одержання додаткової інформації, яка не може бути надана заявником, строк розгляду заяви може бути подовжений державним уповноваженим, головою відділення на 60-ти календарних днів, про що письмово повідомляється заявнику².

У разі виявлення ознак порушення законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі наслідків такого порушення, органи Антимонопольного комітету України приймають розпорядження про початок розгляду справи. Розпорядження про початок розгляду справи надсилається відповідачу протягом трьох робочих днів з дня його прийняття. У разі коли відповідача визначено після початку розгляду справи, йому протягом трьох робочих днів надсилається розпорядження про залучення до участі у справі як відповідача разом з розпорядженням про початок розгляду

¹ Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

² Про затвердження Тимчасових правил розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19.04.1994 № 5. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94#Text>

справи. Повідомлення про початок розгляду справи надсилається заявнику та третім особам¹.

За результатами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України приймають рішення, в тому числі про: визнання вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції; припинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції; зобов'язання органу влади, органу місцевого самоврядування, органу адміністративно-господарського управління та контролю скасувати або змінити прийняте ним рішення чи розірвати угоди, визнані антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю; визнання суб'єкта господарювання таким, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку; примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку; накладення штрафу; блокування цінних паперів; усунення наслідків порушень законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема усунення чи пом'якшення негативного впливу узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання на конкуренцію; скасування дозволу на узгоджені дії у разі вчинення дій, заборонених згідно із ст. 19 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III; закриття провадження у справі. Органи Антимонопольного ко-

¹ Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

мітету України оприлюднюють рішення за результатом розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції на офіційному веб-сайті Антимонопольного комітету України протягом 10-ти робочих днів з дня його прийняття. Рішення підлягає оприлюдненню в повному обсязі, крім інформації, яка визначена інформацією з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом має бути виключена або зачорнена чи змінена в інший спосіб, який забезпечує достатній її захист та достатню прозорість щодо обґрунтування органом Антимонопольного комітету України прийнятого рішення¹.

Антимонопольний комітет України накладає штрафи на суб'єктів господарювання – юридичних осіб за: вчинення дій, передбачених статтями 29, 30 і 32 Господарського кодексу України, ухилення від виконання або несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України чи його територіальних відділень про припинення порушень антимонопольно-конкурентного законодавства, відновлення первинного стану або зміну угод, що суперечать антимонопольно-конкурентному законодавству; створення, реорганізацію (злиття, приєднання), ліквідацію суб'єктів господарювання, вступ одного або декількох суб'єктів господарювання в об'єднання, придбання чи набуття будь-яким іншим способом у власність, одержання в управління (користування) часток (акцій, паїв) та активів (майна) у вигляді єдиних майнових комплексів

¹ Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

підприємств чи їх структурних підрозділів, а також в оренду єдиних майнових комплексів підприємств чи їх структурних підрозділів без згоди на це Антимонопольного комітету України чи його органів у випадках, якщо законом передбачено необхідність одержання такої згоди; неподання чи не своєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням¹.

Для визнання Антимонопольним комітетом України порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим, достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що, у свою чергу, призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі. У більшості справ за позовами суб'єктів господарювання про визнання недійсним рішення Антимонопольного комітету України про порушення антимонопольного законодавства суд відмовляє у задоволенні позову. Судом визнається правомірним встановлення Антимонопольним комітетом України порушення у діях суб'єкта господарювання. Так, в постанові Касаційного господарського суду від 13.03.2018 р. по справі № 924/381/17 не приймаючи доводи суб'єкта гос-

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.

подарювання, наголошено, що для кваліфікації дій суб'єкта господарювання як антиконкурентних узгоджених не є обов'язковою умовою наявність негативних таких дій у вигляді завдання збитків, порушень прав та охоронюваних законом інтересів інших господарюючих суб'єктів чи споживачів, оскільки достатнім є встановлення самого факту погодження конкурентної поведінки, яка може мати негативний вплив на конкуренцію. Крім того, недосягнення суб'єктами господарювання мети, з якою вони узгоджують власну конкурентну поведінку, з причин та обставин, що не залежать від їх волі, не є підставою для встановлення відсутності правопорушення, передбаченого законодавством. Відтак для визнання Антимонопольним комітетом України порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим, достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що, у свою чергу, призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі. Аналогічний висновок міститься в Постанові Верховного Суду від 20.11.2018 р. у справі № 910/22523/17¹.

¹ Ассіде Д. Судова практика щодо оскарження рішень АМКУ. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/4171-sudova-praktika-shodo-oskarzhennya-risheh-amku.html>; Єдиний державний реєстр судових рішень: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Отже, одним із способів адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є можливість звернутися до Антимонопольного комітету України із заявою (або за власною ініціативою Антимонопольного комітету України) щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що у межах спеціального провадження формується в окрему справу та розглядається Антимонопольним комітетом України в разі обґрунтованого встановлення факту порушення антимонопольно-конкурентного законодавства приймає рішення про притягнення суб'єкта підприємницької діяльності, який порушив права інших суб'єктів підприємницької діяльності, до відповідної відповідальності.

Слід вказати про вплив публічних закупівель на економіку України, що полягає в реалізації таких основних функцій, як придбання товарів, робіт і послуг для матеріального забезпечення функціонування державних (муніципальних) структур для обслуговування суспільних потреб (оборона, безпека, медицина, освіта, культура, наука, інфраструктура), що утримуються переважно за рахунок державного та місцевого бюджетів; виконання певних політичних завдань, які переважно мають тимчасовий характер, пов'язаний з конкретними політичними умовами і владною конфігурацією, наприклад створення нових робочих місць шляхом закупівлі державою окремих видів товарів (робіт, послуг, будівництво нової атомної станції); підтримка певних категорій суб'єктів господарювання – малого і середнього бізнесу, підприємств, де працюють особи з обмеженими можливостями;

заохочення застосування екологічних чинників, інноваційних практик, електронних технологій у процесі закупівель; регулювання економічними методами кон'юнктури, що складається на ринках окремих видів продукції¹. У цьому випадку держава виходить на ринок як вагомий покупець товарів, робіт і послуг, підвищуючи попит, або здійснює товарну інтервенцію шляхом продажу раніше спеціально закупленої продукції, збільшуючи позицію і, таким чином, відновлює рівновагу попиту і пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції (насамперед, соціально чутливі продукти харчування). Однак з моменту укладення договору про закупівлю між державним замовником та переможцем закупівлі виникають класичні приватноправові відносини. Іншими словами, після укладення договору про закупівлю за державні кошти, який є завершальною стадією процедур закупівель, між сторонами виникають цивільні права та обов'язки, а відтак і можливість оскаржити процедуру закупівлі².

Антимонопольний комітет України як орган оскарження у сфері публічних закупівель з метою

¹ Гальчинський Л., Гаврилова А. Оцінка функціонування електронної системи «Prozorго» як інструмента державних закупівель. *Актуальні проблеми економіки та управління: зб. наук. пр. молодих вчених*. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102574/97652>; Соболь Є. Адміністративно-правовий статус антимонопольного комітету України як органу оскарження в сфері публічних закупівель. *Наук. зап. Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка*. Серія: Право. 2018. Вип. 4. С. 180–185.

² Соболь Є. Адміністративно-правовий статус антимонопольного комітету України як органу оскарження в сфері публічних закупівель...

неупередженого та ефективного захисту прав і законних інтересів осіб, пов'язаних з участю у процедурах закупівлі, утворює Комісію (комісії) з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та здійснює інші повноваження. Рішення Комісії з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель ухвалюються від імені Антимонопольного комітету України¹.

При цьому, за адміністративно-правовим статусом Антимонопольний комітет України у сфері публічних закупівель та його Постійно діючої адміністративної колегії у системі органів, уповноважених здійснювати державне регулювання у сфері публічних закупівель визначається матеріальна та процедурна основи їх діяльності з метою охорони та захисту прав та законних інтересів учасників публічних закупівель та інших осіб, права яких були порушені під час закупівель процедур².

Скарга до органу оскарження подається суб'єктом оскарження у формі електронного документа через електронну систему закупівель. У разі якщо скарга внесена до реєстру скарг і щодо неї сформована реєстраційна картка, така скарга не може бути відкликана³.

¹ Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

² Соболь Є. Адміністративно-правовий статус антимонопольного комітету України як органу оскарження в сфері публічних закупівель. *Наук. зап. Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка*. Серія: Право. 2018. Вип. 4. С. 180–185.

³ Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р...

Процедура оскарження створена спеціально для забезпечення швидкого і професійного врегулювання конфліктів між учасником чи потенційним учасником процедури закупівлі та замовником з приводу діянь замовника, які порушують право такого учасника на участь у процедурі закупівлі та укладення договору із замовником. Оцінка ефективності вирішення спору між суб'єктом оскарження та замовником на основі такого балансу прав, інтересів та цілей законодавства про закупівлі на практиці є надзвичайно складним питанням, яке має вирішуватися у кожному окремому випадку¹.

Відразу після внесення до реєстру скарг скарга з супровідними документами та її реєстраційна картка автоматично надсилаються органу оскарження та замовнику. Орган оскарження у строк, що не перевищує трьох робочих днів з дня внесення скарги до реєстру скарг, повинен розмістити в електронній системі закупівель рішення про прийняття скарги до розгляду із зазначенням дати, часу і місця розгляду скарги або обґрунтоване рішення про залишення скарги без розгляду. Датою початку розгляду скарги є дата оприлюднення реєстраційної картки скарги в електронній системі закупівель. Строк розгляду скарги органом оскарження становить 10 робочих днів з дати прийняття скарги до розгляду, який може бути аргументовано продовжено органом оскарження до 20 робочих днів. Рішення за результатами розгляду скарг приймаються на засіданні Комісії з розгляду скарг про

¹ Слободяник А. Управління публічними закупівлями: аспекти оскарження. *Вісн. ХНАУ*. Серія: Екон. науки. 2020. № 1. С. 94–103.

порушення законодавства у сфері публічних закупівель¹.

Орган оскарження розглядає скаргу та приймає рішення на підставі інформації, розміщеної в електронній системі закупівель станом на момент подання скарги, та інформації, одержаної за скаргою. За результатами розгляду скарги орган оскарження має право прийняти рішення: 1) про встановлення або відсутності порушень процедури закупівлі (у тому числі порушення порядку оприлюднення або неоприлюднення інформації про процедури закупівлі); 2) про заходи, що повинні вживатися для їх усунення, зокрема зобов'язати замовника повністю або частково скасувати свої рішення, надати необхідні документи, роз'яснення, усунути будь-які дискримінаційні умови (у тому числі ті, що зазначені в технічній специфікації, яка є складовою частиною тендерної документації), привести тендерну документацію у відповідність із вимогами законодавства або за неможливості виправити допущені порушення відмінити процедуру закупівлі. Рішення органу оскарження набирають чинності з дня їх прийняття та є обов'язковими для виконання замовниками, особами, яких вони стосуються. Якщо рішення органу оскарження, прийняте за результатами розгляду органу оскарження, не було оскаржене до суду, таке рішення має бути виконано не пізніше 30-ти днів з дня його прийняття органом оскарження. Рішення органу оскарження може бути оскаржене суб'єктом оскарження, за-

¹ Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

мовником до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, протягом 30-ти днів з дня його оприлюднення в електронній системі закупівель¹.

Таким чином, при здійсненні публічних закупівель способом адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є можливість подачі електронної скарги (через авторизований електронний майданчик) до Антимонопольного комітету України як органу оскарження у сфері публічних закупівель, який у порядку спеціальної процедури оскарження розглядає матеріали справи та у встановлений строк приймає рішення про порушення (відсутність порушення) процедури закупівлі та заходи щодо усунення наслідків порушення процедури закупівлі.

Окремо слід приділити увагу порядку подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживанню монополічним (домінуючим) становищем, обмеженою конкуренції².

¹ Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

² Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання: затверджено Розпорядженням Антимонопольного комітету України № 33-р від 19.02.2002 (у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України № 14-рп від 21.06.2016 р.). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1064-16#Text>

З метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживанню монопольним (домінуючим) становищем, обмеженню конкуренції органи Комітету здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання (далі – концентрація). Концентрацією визнаються: 1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого; 2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання, зокрема, шляхом: безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом активів у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, фінансовий лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується; призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи; 3) створення суб'єкта

господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання; 4) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання¹.

У сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією Антимонопольний комітет України має такі повноваження: 1) розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами і справами; 2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо

¹ Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання: затверджено Розпорядженням Антимонопольного комітету України № 33-р від 19.02.2002 р. (у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України № 14-рп від 21.06.2016 р.). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1064-16#Text>

кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; 3) переглядати, перевіряти рішення, прийняті органами Антимонопольного комітету України в межах компетенції; 4) дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію; 5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом; 6) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції¹.

Концентрація може бути здійснена лише за умови попереднього одержання дозволу. Учасники концентрації, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю, які в межах своїх повноважень приймають рішення про концентрацію або які здійснюють концентрацію, повинні звернутися із заявою про надання дозволу. Заявники подають спільну заяву до Комітету. Суб'єкти господарювання мають право звернутися до органів Комітету із заявою про надання попередніх висновків стосовно концентрації. Органи

¹ Про Антимонопольний комітет України: Закон України № 3659-XII від 26.11.1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.

Комітету надають заявникам на підставі заяви про надання висновків та доданої до неї інформації попередні висновки стосовно концентрації. Строк розгляду заяв про надання попередніх висновків стосовно концентрації становить один місяць, якщо інше не встановлено законом. Прийняття рішення про надання дозволу: 1) за відсутності підстав для заборони концентрації органи Комітету приймають рішення про надання дозволу на концентрацію; 2) якщо протягом строку розгляду заяви органи Комітету не розпочали розгляд справи про концентрацію, рішення про надання дозволу на концентрацію вважається прийнятим, про що орган Комітету, який розглядав заяву, може повідомити заявника¹.

Вчинення концентрації без отримання дозволу органів Комітету в разі, якщо наявність такого дозволу необхідна, є порушенням законодавства про захист економічної конкуренції і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Якщо органом Комітету надано дозвіл на концентрацію на підставі поданої недостовірної інформації, то рішення про надання дозволу може бути переглянуто за нововиявленими обставинами протягом п'яти років з моменту його прийняття. За результатами

¹ Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання: затверджено Розпорядженням Антимонопольного комітету України № 33-р від 19.02.2002 р. (у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України № 14-рп від 21.06.2016 р.). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1064-16#Text>

перегляду може бути прийнято рішення про: 1) підтвердження попереднього рішення щодо здійснення концентрації; 2) скасування повністю або частково рішення про надання дозволу на концентрацію та прийняття нового рішення; 3) накладення штрафу в порядку, визначеному законодавством¹.

Отже, досить специфічним способом адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є подання заяви щодо попереднього отримання адміністративного дозволу від Антимонопольного комітету України в разі концентрації суб'єктів господарювання, що дозволяє запобігти порушенню економічної конкуренції.

Загалом, роль Антимонопольного комітету України як основного суб'єкта адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні розкривається через спеціально-адміністративні провадження (отримання адміністративного дозволу на концентрацію, оскарження процедури публічної закупівлі, порушення законодавства про захист економічної конкуренції), в разі реалізації яких здійснюється системний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності та адміністрування господарських правовідносин, задля дотримання засад антимонопольного, економічного,

¹ Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання: затверджено Розпорядженням Антимонопольного комітету України № 33-р від 19.02.2002 р. (у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України № 14-рп від 21.06.2016 р.). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1064-16#Text>

закупівельного законодавства України та загального розвитку підприємництва.

Ще одним суб'єктом адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є Міністерство юстиції України, що реалізує цей захист через Колегію з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції. Колегії є постійно діючими консультативно-дорадчими органами при Міністерстві юстиції України та його територіальних органах, що в межах повноважень, визначених Порядком розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1128, здійснюють колегіальний розгляд скарг у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань¹.

Скарга у сфері державної реєстрації реєструється у день її надходження до Міністерства юстиції України чи відповідного територіального органу відповідно до вимог законодавства з організації

¹ Положення про Колегії з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 9 січня 2020 р. № 71/5. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0024-20#Text>

діловодства у державних органах за умови підписання її скаржником, зокрема з використанням кваліфікованого електронного підпису. Копії документів, що додаються до скарги у сфері державної реєстрації в електронній формі, виготовляються шляхом сканування з обов'язковим накладенням відповідним скаржником кваліфікованого електронного підпису. Скаржник може відкликати подану ним скаргу у сфері державної реєстрації до прийняття Міністерством юстиції України чи відповідним територіальним органом рішення щодо неї. Відкликана скарга у сфері державної реєстрації залишається без розгляду¹.

За результатом розгляду скарги у сфері державної реєстрації колегіально колегія формує висновки про те, чи: 1) встановлено наявність порушень закону у рішеннях, діях або бездіяльності державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції України; 2) підлягає скарга у сфері державної реєстрації задоволенню (в повному обсязі чи частково (з обов'язковим зазначенням в якій частині) шляхом прийняття Міністерством юстиції України чи відповідним територіальним органом рішень, передбачених законом. За результатами розгляду

¹ Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1150). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#n9>

скарги у сфері державної реєстрації, у тому числі колегіально, Міністерство юстиції України чи відповідний територіальний орган приймає рішення про задоволення скарги у сфері державної реєстрації або про відмову в її задоволенні з підстав, передбачених законом¹.

Якщо під час розгляду скарги у сфері державної реєстрації буде визнано за необхідне проведення правоохоронними органами перевірки зазначених у відповідній скарзі обставин, Міністерство юстиції України чи відповідний територіальний орган надсилає відповідні відомості правоохоронним органам для проведення перевірки таких відомостей та вжиття в межах їх компетенції відповідних заходів реагування щодо припинення порушення закону. У разі виявлення під час розгляду скарги у сфері державної реєстрації адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена статтями 166-11 та 166-23 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Міністерство юстиції України чи відповідний територіальний орган складає протокол про адміністративне правопорушення у порядку, визначеному Міністерством юстиції України. При цьому державний реєстратор, уповноважена особа

¹ Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1150). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#n9>

суб'єкта державної реєстрації у строк, що не перевищує 15-ти днів з дня отримання суб'єктом державної реєстрації, нотаріусом засвідченої в установленому законодавством порядку копії рішення Міністерства юстиції України чи його територіального органу, зобов'язана прибути до Міністерства юстиції України чи відповідного територіального органу для складення протоколу про адміністративне правопорушення¹.

Отже, одним із органів адміністративного захисту суб'єктів підприємницької діяльності є Міністерство юстиції України, до якого можна подати скаргу про порушення законодавства у сфері державної реєстрації, в результаті розгляду якої Міністерством юстиції України приймається колегіальне рішення про наявність (відсутність) порушення законодавства у сфері державної реєстрації, яке є підставою для притягнення винного суб'єкта до адміністративної відповідальності.

Окремо відзначимо про органи місцевого самоврядування як суб'єктів, що мажуть становити науковий інтерес даного дослідження. Зокрема адміністративний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні органами місцевого самоврядування можна реалізувати через звернення

¹ Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1150). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#n9>

громадян, оскільки відповідно до спеціалізованого Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані: об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги; у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову; на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу; скасовувати або змінювати оскаржені рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням; забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень; письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення; вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніш як у місячний термін довести прий-

няте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина; у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення; не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам; особисто організувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи. У разі необхідності та за наявності можливостей розгляд звернень громадян покладається на посадову особу чи підрозділ службового апарату, спеціально уповноважені здійснювати цю роботу, в межах бюджетних асигнувань¹.

Відповідно, суб'єкт підприємницької діяльності має право звернутись зі скаргою, заявою чи клопотанням до органів місцевого самоврядування з метою сприяння у реалізації його прав, здійснення посвідчувальної дії (визнання за суб'єктом підприємницької діяльності відповідного права) чи безпосереднього захисту його прав у випадку їхнього порушення.

Окремо слід наголосити, що забезпечення прав і свобод людини, протидія злочинності й підтримання публічної безпеки і порядку є головними завданнями діяльності поліції, які вона повинна виконувати в будь-яких умовах розвитку суспіль-

¹ Про звернення громадян: Закон України № 393/96-ВР від 02.10.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

ства. Господарська діяльність є вагомим сектором економічного розвитку держави, і захист суб'єктів господарювання в складних умовах поширення коронакризових явищ загострює проблему захисту та підтримки правового порядку в діяльності суб'єктів господарювання. Виконання поліцією обов'язків у надзвичайній ситуації, спричиненій COVID-19, потребує відповідного правового забезпечення¹.

До найбільш доцільних форм взаємодії органів внутрішніх справ з органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень, які посягають на право ведення господарської діяльності в умовах коронакризи, В. Сокурєнко відносить створення координаційних органів з питань захисту підприємництва на місцевому рівні, проведення органами внутрішніх справ та органами місцевого самоврядування спільних заходів та операцій щодо захисту підприємницької діяльності й забезпечення координаційного впливу органів внутрішніх справ та органів місцевого самоврядування на органи місцевої поліції. Указані заходи, безумовно, повинні проводитися з дотриманням усіх вимог, що забезпечують припинення поширення вірусної хвороби².

¹ Сокурєнко В. Правовий захист суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.)*/МВС України, МОЗ України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Нац. фармацевт. ун-т. Харків: ХНУВС, 2021. С. 14–17.

² Там само.

Загрози та ризики, пов'язані з COVID-19, зумовили необхідність ужиття заходів, спрямованих на забезпечення громадян від поширення цього захворювання. Одним із таких заходів було розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), який передбачав доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення ст. 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Було встановлено адміністративну відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III, іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами¹.

Відповідно до ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законо-

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17 березня 2020 р. № 530-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n22>; Волуйко О. М. Порушення правил щодо карантину людей: аналіз складу правопорушення. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ*. 2020. № 2 (20). С. 46–55.

давства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, – тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від інфекційних хвороб. З об'єктивної сторони це правопорушення має три форми: 1) порушення правил щодо карантину людей; 2) порушення санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства; 3) порушення рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами. Адміністративні проступки, передбачені ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, належать до правопорушень із формальним складом, тому шкода

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 07.12.1984. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

від таких порушень не є обов'язковою ознакою їхніх складів. Суб'єктами адміністративних правопорушень, передбачених ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, можуть бути як загальні суб'єкти, так і посадові особи¹.

З аналізу судової практики вбачається, що протоколи про адміністративне правопорушення за ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення здебільшого складають саме працівники поліції. Після оформлення протоколу та доданих до нього матеріалів орган поліції направляє протокол до суду, у якому й буде розглядатись справа про адміністративне правопорушення. Розглядаючи справу суддя повинен, зокрема, з'ясувати, чи правильно складено протокол про адміністративне правопорушення та чи можна за допомогою такого протоколу й доданих до нього матеріалів встановити наявність в діях відповідної особи складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення².

Окрім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає ст. 165-2 «Порушення порядку формування та застосування цін і тарифів», відповідно до якої, порушення порядку формування, встановлення та застосування цін і тари-

¹ Волуйко О. М. Порушення правил щодо карантину людей: аналіз складу правопорушення. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ*. 2020. № 2 (20). С. 46–55.

² Як захиститися від штрафу за порушення правил карантину (ст. 44-3 КУпАП). *Союз юристів України*. 2021. URL: <https://lawyersunion.org.ua/yak-zahystytysya-vid-shtrafu-za-porushennya-pravyl-karantynu-st-44-3-kupap/>

фів, а також знижок, націнок, доплат до них – тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – у розмірі ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з правопорушень, зазначених в частині першій цієї статті, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – у розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, на товари протиепідемічного призначення, що необхідні для запобігання поширенню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), та/або товарів, що мають істотну соціальну значущість, перелік яких визначений Кабінетом Міністрів України, якщо ціна перевищила більше ніж у 1,2 раза рівень ціни, визначений Кабінетом Міністрів України на такий товар, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двохсот до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двохсот п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Тобто, окремо слід звернути увагу на необхідність впровадження більш ефективних адміністра-

¹ Як захиститися від штрафу за порушення правил карантину (ст. 44-3 КУпАП). *Союз юристів України*. 2021. URL: <https://lawyersunion.org.ua/yak-zahystytysya-vid-shtrafu-za-porushennya-pravyl-karantynu-st-44-3-kupap/>

тивно-організаційних заходів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах пандемії COVID-19, адже така система заходів має бути спрямована як на дотримання карантинно-обмежуючих вимог, так і на підтримку суб'єктів підприємницької діяльності та дотримання принципу рівності в оптимізації підприємництва, відповідно, зосередження державної підтримки саме на усіх суб'єктах підприємництва, формування новітніх координаційних способів співпраці на місцевому та регіональному рівнях.

Таким чином, адміністративний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні має особливу юридичну природу, що визначається через особливості правових процедур щодо порушення вимог економічної конкуренції, публічних закупівель, державної реєстрації та правового захисту інших прав суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують Антимонопольний комітет України, Міністерство юстиції України та органи місцевого самоврядування задля здійснення законного, ефективного та прогресивного підприємництва в суспільстві.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) одним зі способів адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є можливість звернутися до Антимонопольного комітету України із заявою (або за власною ініціативою Антимонопольного комітету України) щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що у межах спеціального провадження формується в окрему справу та розглядається

Антимонопольним комітетом України в разі обґрунтованого встановлення факту порушення антимонополюльно-конкурентного законодавства приймає рішення про притягнення суб'єкта підприємницької діяльності, який порушив права інших суб'єктів підприємницької діяльності, до відповідної відповідальності;

2) при здійсненні публічних закупівель способом адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є можливість подачі електронної скарги (через авторизований електронний майданчик) до Антимонопольного комітету України як органу оскарження у сфері публічних закупівель, який у порядку спеціальної процедури оскарження розглядає матеріали справи та у встановлений строк приймає рішення про порушення (відсутність порушення) процедури закупівлі та заходи щодо усунення наслідків порушення процедури закупівлі;

3) досить специфічним способом адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є подання заяви щодо попереднього отримання адміністративного дозволу від Антимонопольного комітету України в разі концентрації суб'єктів господарювання, що дозволяє запобігти порушенню економічної конкуренції;

4) роль Антимонопольного комітету України як основного суб'єкта адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні розкривається через спеціально-адміністративні провадження (отримання адміністративного дозволу на концентрацію, оскарження процедури публіч-

ної закупівлі, порушення законодавства про захист економічної конкуренції), в разі реалізації яких здійснюється системний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності та адміністрування господарських правовідносин, задля дотримання засад антимонопольного, економічного, закупівельного законодавства України та загального розвитку підприємництва;

5) одним з органів адміністративного захисту суб'єктів підприємницької діяльності є Міністерство юстиції України, до якого можна подати скаргу про порушення законодавства у сфері державної реєстрації, в результаті розгляду якої Міністерством юстиції України приймається колегіальне рішення про наявність (відсутність) порушення законодавства у сфері державної реєстрації, яке є підставою для притягнення винного суб'єкта до адміністративної відповідальності;

6) адміністративний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні органами місцевого самоврядування можна реалізувати через інститут звернення громадян. Зокрема суб'єкт підприємницької діяльності має право звернутись зі скаргою, заявою чи клопотанням до органів місцевого самоврядування з метою сприяння у реалізації його прав, здійснення посвідчувальної дії (визнання за суб'єктом підприємницької діяльності відповідного права) чи безпосереднього захисту його прав у випадку їхнього порушення;

7) наразі існує необхідність впровадження більш ефективних адміністративно-організаційних заходів захисту прав суб'єктів підприємницької діяль-

ності в Україні в умовах пандемії COVID-19, адже така система заходів має бути спрямована як на дотримання карантинно-обмежуючих вимог, так і на підтримку суб'єктів підприємницької діяльності та дотримання принципу рівності в оптимізації підприємництва, відповідно, зосередження державної підтримки саме на усіх суб'єктів підприємництва, формування новітніх координаційних способів співпраці на місцевому та регіональному рівнях.

Отже, адміністративний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні має особливу юридичну природу, що визначається через особливості правових процедур щодо порушення вимог економічної конкуренції, публічних закупівель, державної реєстрації та правового захисту інших прав суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують Антимонопольний комітет України, Міністерство юстиції України та органи місцевого самоврядування задля здійснення законного, ефективного та прогресивного підприємництва в суспільстві.

2.3. Особливості альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Як влучно зазначає В. Махінчук, можливість реалізувати право займатись підприємницькою діяльністю незмінно створює передумови виникнення великої кількості конфліктних ситуацій, які зазвичай переходять у формалізовану фазу вирішення спору. Однак формалізованість врегулюван-

ня спорів призводить до значних затрат на правову допомогу та часових витрат¹. Це спонукає сторони до пошуку альтернативних способів вирішення спору, адже ст. 55 Конституції України чітко встановлює: «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань». Тому в багатьох розвинених економіках підприємницька практика виробила низку альтернативних способів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, які дедалі більше стають частиною національного та міжнародного законодавства². Це дає можливість все більшому колу осіб звертається до способів альтернативного захисту своїх прав надаючи перевагу більш простому та зручному способу вирішення конфліктних ситуацій.

Уточнимо, що альтернативний – це який містить альтернативу, тобто необхідність вибору між двома або кількома можливостями, що виключають одна одну³. Практика застосування альтернативного захисту прав існує в більшості країнах світу як альтернатива стосовно офіційного правосуддя, судової системи держави⁴, тобто юрисдикційного за-

¹ Махінчук В. До питання альтернативних процедур вирішення суперечностей у підприємницькій діяльності. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 142–148.

² Полатай В. Вирішення спорів у мережі Інтернет. Альтернативний спосіб. *Архів Нац. ун-ту «Одеська юридична академія».* URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9803/2/Polatay.pdf>

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000/уклад. та голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Вип. VIII. 1728 с.

⁴ Іванюта Н. Позасудові форми захисту прав та вирішення господарських спорів. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту.* Серія «Право». 2018. № 49. Т. 1. С. 172–175.

хисту. При цьому, науковці розробили чимало підходів до розуміння як юрисдикційного, так і неюрисдикційного захисту. Основна причина розбіжності наукових думок полягає у визначенні порядку його здійснення – тільки в судовому порядку чи включаючи адміністративний. Зокрема вчені, що відстоюють позицію виключності судового порядку як єдиного представника системи юрисдикційного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні зазначають, що всі не судові порядки захисту є позасудовими, а в окремих випадках – розуміють їх як альтернативні.

Уточнимо, що у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2, 3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) зазначається, що юрисдикція судів – це повноваження судів вирішувати спори про право та інші правові питання¹. Як зазначає О. Беянович, таке розуміння юрисдикції може бути поширене і на інші органи, які відповідно до закону здійснюють захист прав суб'єктів господарювання шляхом застосування норм права. Загальним принципом юрисдикційної діяльності державних органів є норма ст. 19 Конституції

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8-rp_2002.doc

України відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Втім вчена також відзначає, що в деяких випадках права та інтереси суб'єктів господарювання можуть захищатися як в судовому, так і в адміністративному порядку, а коли суб'єкт підприємницької діяльності самостійно використовує надані йому законом або передбачені договором засоби правового захисту, має місце неюрисдикційна форма захисту¹.

Таким чином юрисдикційний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні полягає в діяльності уповноважених державою органів по захисту порушених або оспорюваних прав шляхом судового розгляду або адміністративного порядку², а неюрисдикційний – це захист цивільного права самостійними діями уповноваженої особи без звернення до державних чи інших уповноважених органів³.

До альтернативних способів урегулювання спорів відносять: переговори, медіацію, арбітрування тощо⁴. При цьому на сьогоднішній час медіація є

¹ Беляневич О. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання. *Укр. комерційне право*. 2007. № 8. С. 62–70.

² Сучасний словник цивільно-правових термінів. Харків: Страйд, 2005. 224 с.

³ Маркова О. Захист суб'єктивних прав і законних інтересів при застосуванні форм договірної регулювання відносин. *Форум права*. 2013. № 3. С. 340–346.

⁴ Яновицька Г. Альтернативні способи врегулювання спорів за участю споживачів. *Вчені зап. ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Юрид. науки. 2019. № 3. С. 58–63.

одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору¹. Okремо уточнимо, що на відміну від медіації, де сторони можуть самостійно обрати посередника у їх спорі, врегулювання спору за участю судді відповідно чинного цивільного процесуального законодавства України проводиться суддею, в провадженні якого перебуває справа. Відповідно, процедурі врегулювання спору за участю судді передують звернення сторін за правовою допомогою задля складання позову або відзиву на позов, понесення витрат по сплаті судового збору та витрат на правову допомогу. Процесуальний закон не передбачає відмову судді від проведення процедури врегулювання спору за участю судді. Виключенням є заява судді про самовідвід, але вона може бути зроблена в стадії судового розгляду, а не поза його межами. Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться суддею поза судовим розглядом із попереднім зупиненням провадження у справі. Метою врегулювання спору за участю судді є виключно спроба вирішити спір між сторонами до початку судового розгляду з метою еконо-

¹ Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. НААУ. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>

мії часу та судових витрат сторін, обрання сторонами можливих спільних варіантів вирішення спору, які забезпечать заощадження часу та уникнення додаткових витрат на примусове виконання рішення¹.

Тобто, головна специфіка юрисдикційного захисту – наявність у суб'єктів владних повноважень важелів впливу, тобто ухвалення судового рішення чи видання індивідуального акту, які спрямовані на захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Відповідно при неюрисдикційному захисті здійснюється сприяння у вирішенні конфліктної ситуації без примусового впливу на поведінку його учасників. Однак до якого різновиду форм захисту слід віднести діяльність державного органу влади, основне завдання якого полягає у захисті прав суб'єктів підприємницької діяльності, проте без можливості застосування заходів впливу? Назвою цього етапу нашого дослідження ми відповідаємо на це запитання, адже прибічники думки, що у цьому випадку доречно вести мову про специфічну форму реалізації альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Тому на нашу думку поняття альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності слід розглядати як можливість звернення до недержавного суду або інших структур примирної чи іншої соціальної діяльності (як виключення адміністративної) задля врегулювання спору і досяг-

¹ Головачов Я. Врегулювання спорів за участю судді: «Що?» і «Як?». *Юрид. газета*. № 9 (715). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyuvannya-sporiv-za-uchastyu-suddi-shcho-i-yak.html>

нення певних домовленостей щодо виниклих непорозумінь. Однак слід враховувати, що з позиції цього дослідження безпосередній науковий інтерес становлять питання, по-перше, організації порядку альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; по-друге, реалізації в аспекті публічно-правового поля.

При цьому, загальні аспекти щодо його організації нами вже розкрито в межах попередніх етапів наукових пошуків, адже в даному контексті публічні правовідносини об'єктивуються на моменті правового забезпечення діяльності примирних інститутцій (наприклад, діяльності третейських суддів) або видачі документів дозвільного характеру на провадження посередницької діяльності (наприклад, витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань). Хоч ці питання і становлять наш безпосередній науковий інтерес, однак з огляду на вичерпність меж цього дослідження вважаємо за необхідне сконцентрувати більше уваги питання публічно-правового поля реалізації альтернативного способу захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

За нашим баченням альтернативний спосіб захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні з позиції публічно-правового поля реалізації слід розглядати як діяльність спеціально утворених органів влади, відповідальних за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав. Деяко спірно, однак можливо, розглядати його також через реалізацію права народного депутата

України на депутатське звернення, адже за своїм змістом депутатське звернення не має імперативного характеру і заявляється народними депутатами України самостійно. Проте такі звернення можуть бути зумовлені скаргами та заявами виборців¹, а отже не суб'єктами підприємницької діяльності, а їх власниками – фізичними особами, права яких порушуються у сфері підприємницької діяльності.

Щодо діяльності спеціально утворених органів влади у досліджуваному аспекті, слід уточнити, що зокрема з метою захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в багатьох країнах був створений інститут бізнес-омбудсмена, який допомагає зазначеним суб'єктам зрозуміти нормативні вимоги, вирішити спірні питання, захищати свої права і зрештою – отримувати економічні вигоди.

Нагадаємо, що в Україні інститут бізнес-омбудсмена функціонує відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 691 «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена»² та Меморандуму про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи від 12.05.2014 р.³ Саме на підставі зазначених документів була створена Рада бізнес-омбудсмена та прийняте Положення про Раду.

¹ Каталог юридичних позицій Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). Запити та звернення народних депутатів України. КСУ. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5144-zapyty-ta-zvernennya-narodnyh-deputativ-ukrayiny>

² Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 232.

³ Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative. *The European Bank for Reconstruction and Development*. 2014. URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>

Що ж стосується самої Установи бізнес-омбудсмена в Україні, її організаційні та правові засади створення і діяльності, завдання, права та обов'язки, а також принципи її взаємовідносин з підприємствами, установами, організаціями (незалежно від форми власності), фізичними особами – підприємцями та органами державної влади (включаючи правоохоронні органи), органами місцевого самоврядування, державними колегіальними органами, юридичними особами, що належать до сфери управління органів державної влади або органів місцевого самоврядування, з метою сприяння належному урядуванню, усуненню недобросовісної поведінки у досудовому порядку і запобіганню їй, реагуванню на корупційні прояви, покращенню умов та спрощенню порядку провадження підприємницької діяльності, усуненню перешкод у розвитку підприємництва¹ – досі на законодавчому рівні не врегульовано. Тобто Закону, який регулював би діяльність цього інституту, наразі немає.

І як вірно зазначив бізнес-омбудсмен Марчін Свенціцький «прийняття закону буде гарним сигналом як для українських, так і іноземних інвесторів, про те, що Україна використовує всі інструменти для покращення інвестиційного клімату. Це також важливий сигнал для донорів, що Україна зацікавлена у продовженні роботи інституту бізнес-омбудсмена. Закон гарантує, що Установа бізнес-

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмена в Україні». *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69055&pf35401=547141>

омбудсмена буде неполітичною, незалежною організацією, яка служитиме однаково всім підприємцям без преференцій та дискримінації»¹.

Наразі Рада бізнес-омбудсмена – це незалежний консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, започаткований для створення прозорих умов роботи бізнесу та запобігання корупції у державних та місцевих органах влади, а також державних компаніях. Рада бізнес-омбудсмена офіційно розпочала свою діяльність 20.05.2015 р.².

Головна місія Ради бізнес-омбудсмена – забезпечити ефективний діалог бізнесу з ключовими суб'єктами публічного адміністрування. Задля її реалізації Рада виконує дві основні функції: розглядає скарги бізнесу на порушення з боку держорганів і готує системні рекомендації для органів влади³. Відповідно до основних завдань Ради бізнес-омбудсмена відносяться: прийняття та розгляд скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єк-

¹ Доопрацьований законопроект про бізнес-омбудсмена підтримав профільний комітет Ради. *Ресурсний центр ГУРТ*. 2021. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/68633/>

² Результати діяльності Ради бізнес-омбудсмена за 2019 рік. *Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» Херсон. обл. держ. адміністрації*. 2020. URL: <https://investinkherson.gov.ua/news/rezultati-diyalnosti-radi-biznes-ombudsmena-za-2019-rik/>

³ Як працює інститут бізнес-омбудсмена в Україні: ще один спосіб захиститися від незаконного тиску держорганів на бізнес. *Ліга Закон*. 2019. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/191482_yak-pratsyunistitut-bznes-ombudsmena-v-ukran-shche-odin-sposb-zakhistitisyavd-nezakonnogo-tisku-derzhorganv-na-bznes

тів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою її вдосконалення та поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним діям та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, що належать до сфери їх управління, рекомендацій щодо удосконалення та оптимізації процедур та/або способу, у який вони виконують свої повноваження, провадять підприємницьку чи іншу діяльність. З метою виконання покладених на неї завдань Рада бізнесомбудсмена в Україні: розглядає скарги суб'єктів підприємництва щодо вчинення корупційних діянь та/або інших порушень їх законних інтересів; звертається із запитами до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та/або суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, стосовно вжиття заходів щодо реалізації рекомендацій Ради; збирає, опрацьовує та систематизує інформацію щодо справ, які нею вивчаються у зв'язку з розглядом скарг; подає в разі потреби Кабінетові Міністрів України пропозиції стосовно внесення змін до актів законодавства з метою захисту законних інтересів суб'єктів підприємництва від корупційних діянь та/або інших порушень з боку органів державної влади або органів місце-

вого самоврядування, а також суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління¹.

Тобто можемо констатувати, що альтернативний порядок захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності з позиції публічно-правового дискурсу здійснюється лише за наявності особливого складу учасників спірних відносин – суб'єкта підприємницької діяльності та суб'єкта владних повноважень (у тому числі з делегованими повноваженнями).

Задля виконання рекомендацій, передбачених Меморандумом про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи від 12.05.2014 р., Рада бізнес-омбудсмена підписала меморандуми про співпрацю з багатьма державними органами. Зокрема з такими як: Державна митна служба України², Державна податкова служба України³, Генеральна прокуратура України⁴, Служба безпеки

¹ Положення про Раду бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text>; Бруцька Т. Діяльність Ради бізнес-омбудсмена як засіб правового захисту суб'єктів господарювання. *Літописець*. 2021. Вип. 16. С. 33–36.

² Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною митною службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 06.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001913-19#Text>

³ Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною податковою службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 06.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001912-19#Text>

⁴ Меморандум про партнерство та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Радою бізнес-омбудсмена від 12.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-19#Text>

України¹, Національне агентство з питань запобігання корупції², Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація)³, Міністерство екології та природних ресурсів України⁴, Національне антикорупційне бюро України⁵, Державна фіскальна служба України⁶, Регуляторна Регуляторна служба України⁷, Міністерство юстиції України⁸.

¹ Меморандум про партнерство та співробітництво між Службою безпеки України та Радою бізнес-омбудсмена від 11.09.2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001950-17#Text>

² Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Національним агентством з питань запобігання корупції та Радою бізнес-омбудсмена від 22.09.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001884-16#Text>

³ Меморандум про партнерство та співробітництво між виконавчим органом Київської міської ради (Київською міською державною адміністрацією) та Радою бізнес-омбудсмена від 14.07.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001888-16#Text>

⁴ Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Міністерством екології та природних ресурсів України та Радою бізнес-омбудсмена від 07.06.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003737-16#Text>

⁵ Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Національним антикорупційним бюро України та Радою бізнес-омбудсмена від 27.01.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001886-16#Text>

⁶ Меморандум про партнерство та співробітництво між Радою бізнес-омбудсмена та Державною фіскальною службою України від 12.10.2015 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001888-15#Text>

⁷ Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною регуляторною службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 02.07.2015 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003873-15#Text>

⁸ Меморандум про партнерство та співробітництво між Міністерством юстиції України та Радою бізнес-омбудсмена від 15.09.2015 р.

У кожному окремому меморандумі визначено завдання такої взаємодії, як приклад, обмін інформацією, співпраця над удосконаленням законодавства або ж пряме відстеження та припинення порушень з боку чиновників. Тобто Рада бізнес-омбудсмена активно накопичує ресурсу частину для належного виконання її основних завдань.

Тож у який же спосіб сьогодні в Україні суб'єкти підприємницької діяльності можуть активізувати цей спосіб захисту? Вони можуть це зробити наступним чином: подати скаргу до Ради бізнес-омбудсмена (безкоштовно), поштою або через Інтернет. Найбільш зручний варіант – через Інтернет шляхом заповнення онлайн-форми на сайті Ради бізнес-омбудсмена (<https://boi.org.ua/complainttop/>). Єдина умова, – скарга повинна відповідати встановленим формальним вимогам.

Як показала практика діяльності Ради бізнес-омбудсмена – вона бере в роботу близько 70 % скарг, що надходять. Решта 30 % – це ті, які не відповідають формальним вимогам, наприклад, коли бізнес скаржиться на бізнес або скарги приходять на рішення судів¹.

У звіті про діяльність Ради бізнес-омбудсмена за 2019 р. було зазначено, що основні скарги по-

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-15#Text>

¹ Як працює інститут бізнес-омбудсмена в Україні: ще один спосіб захиститися від незаконного тиску держорганів на бізнес. *Ліга Закон*. 2019. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/191482_yak-pratsyunistitut-bznes-ombudsmena-v-ukran-shche-odin-sposb-zakhistititsya-vd-nezakonnogo-tisku-derzhorganv-na-bznes

давали на дії і рішення наступних органів: 60 % податкові питання; 12 % дії правоохоронних органів; 8 % дії державних регуляторів; 5 % митні питання; 4 % дії Міністерства юстиції¹.

Отже, подана скарга повинна відповідати основним наступним критеріям: 1) були використані можливості адміністративного оскарження (за його наявності); 2) не було винесено судового або арбітражного рішення; 3) минуло менше одного року з моменту настання недобросовісної поведінки; 4) скарга не стосується дій і рішень приватного бізнесу.

У разі відповідності скарги вимогам, Рада бізнес-омбудсмена протягом 3-х місяців проведе розслідування. Якщо порушення з боку держорганів дійсно є – Рада направить рекомендації, які в органах, згідно з меморандумами, повинні врахувати. Середній час розслідування скарги у 2019 р. склав 72 дні².

Якщо буде встановлено, що зловживання відбулося, Рада передає ці справи до відповідних органів, у тому числі до Антикорупційного бюро, Генеральної прокуратури чи поліції для подальшого розслідування. Про закриття розслідування чи не виконання рекомендацій бізнес-омбудсмена або в разі не надання відповіді про вжиті дії повідомляється публічно на офіційному веб-сайті

¹ Результати діяльності Ради бізнес-омбудсмена за 2019 рік. *Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» Херсон. обл. держ. адміністрації.* 2020. URL: <https://investinkherson.gov.ua/news/rezultati-diyalnosti-radi-biznes-ombudsmena-za-2019-rik/>

² Там само.

бізнес-омбудсмена, або через засоби масової інформації.

Бізнес-омбудсмен публікує також щоквартальні та щорічні звіти, в яких розглядаються деякі з найбільш гострих системних проблем, які негативно впливають на інвестиційний клімат, та пропонуються практичні шляхи їхнього вирішення. Ці звіти широко використовуються владою для вдосконалення чинного законодавства та процедур, які негативно впливають на бізнес-середовище¹.

Так, згідно рекомендацій, розроблених Радою бізнес-омбудсмена та опублікованих у системному звіті «Проблемні питання регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні» щодо зовнішньоекономічної торгівлі металобрухтом, Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо детінізації ринку металургійної сировини та операцій з металобрухтом» № 776-IX від 14.07.2020 р.²

Це свідчить про те, що системна роль інституту омбудсмена з питань бізнесу має подальший вплив на просування реформи в країні і яка може служити ефективним інструментом політичного діалогу³.

Слід окремо акцентувати, що рекомендації Бізнес-омбудсмена не є обов'язковими, однак публіч-

¹ Business Ombudsman Initiatives. EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/sectors-and-topics/business-ombudsman-initiatives.html>

² Статистика отриманих скарг. Рада бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/faq/>; Бруцька Т. Діяльність Ради бізнес-омбудсмена як засіб правового захисту суб'єктів господарювання. *Літописець*. 2021. Вип. 16. С. 33–36.

³ Business Ombudsman Initiatives...

ність, яка створена шляхом публікації інформації у звітах та загалом у засобах масової інформації, привертає увагу спільноти до державних та правоохоронних органів, які розслідують кримінальні справи, для вжиття заходів щодо подолання корупції та виправлення інших порушень законних прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Особливістю діяльності бізнес-омбудсмена в Україні є те, що суб'єктом права є не особисто бізнес-омбудсмен, як в більшості країнах світу – а саме Рада бізнес-омбудсмена, яку він очолює. Важливішим для розуміння можливостей Ради є те, що це орган: а) консультаційно-дорадчий, лише з рекомендаційними функціями (не має владних повноважень); б) недержавний, неприбутковий, незалежний (не частина системи влади; не фінансується державою; бізнес-омбудсмен не може мати посаду у владі й навіть не може належати до будь-якої української політичної партії); в) має право залучати експертів до розгляду будь-яких «своїх» питань – як посадових осіб, так і представників об'єднань громадян, підприємств та організацій (при їхній згоді), в тому числі іноземних – й у поодиноких випадках, й на контрактній регулярній основі; г) той, що координується (у вигляді рекрутування членів наглядової ради Ради бізнес-омбудсмена із нижчеперелічених установ) як західними інституціями – Європейський банк реконструкції та розвитку (він є спонсором існування всієї установи) й Організацією економічного співробітництва й розвитку – так й найбільшими українськими недержавними бізнес-асоціаціями:

Федерацією роботодавців, Торгово-промисловою палатою, Українською спілкою промисловців та підприємців, Європейською бізнес-асоціацією України й Американською торговельною палатою в Україні, а також Кабінетом Міністрів України¹.

Також українською особливістю можна назвати процедуру набуття статусу та легітимізації бізнес-омбудсмена – 1) бізнес-омбудсмен обирається та звільняється Рішенням наглядової ради Ради бізнес-омбудсмена після чого зазначене рішення затверджується Кабінетом Міністрів України; 2) бізнес-омбудсмен може бути обраний як громадянин України, так і іноземець; 3) оплата праці бізнес-омбудсмена законодавчо не встановлена. У Меморандумі про взаєморозуміння щодо підтримки антикорупційної ініціативи України йде мова про фінансування Установи бізнес-омбудсмена, однак не уточнено джерела їхнього надходження.

Необхідно відмітити, що характерною особливістю будь-якої установи омбудсмена є незалежність інституції, що виявляється передусім у високому статусі посади омбудсмена, яка у більшості країн закріплена Конституцією, а також в обранні омбудсмена парламентом держави, що забезпечує його незалежність від усіх гілок влади, включаючи законодавчу. Незалежність омбудсмена передбачає неприпустимість і пряму заборону втручання у його діяльність органів державної влади, політич-

¹ Чістякова І., Кривдіна І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні та світі: історико-правовий аспект. Інтелігенція і влада: громад.-політ. наук. зб. Серія «Історія». Одеса: Екологія, 2017. Вип. 37. С. 123–137.

них партій, громадських організацій, засобів масової інформації. В суспільстві омбудсман виступає своєрідним арбітром між людиною та владою, тому має діяти незалежно і неупереджено¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) в багатьох розвинених економіках підприємницька практика виробила низку альтернативних видів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, що дає можливість більш простому та зручному способу вирішення конфліктних ситуацій без надмірного витрачання ресурсів. За загальним правилом альтернативний захист є неюрисдикційним. Науковці розробили чимало підходів до розуміння як юрисдикційного, так і неюрисдикційного захисту. Основна причина розбіжності наукових думок полягає у визначенні порядку його здійснення – тільки в судовому порядку чи включаючи адміністративний. Зокрема вчені, що відстоюють позицію виключності судового порядку як єдиного представника системи юрисдикційного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні зазначають, що всі не судові порядки захисту є позасудовими, а в окремих випадках – розуміють їх як альтернативні. З розумінням того, що головна специфіка юрисдикційного захисту це наявність у суб'єктів владних повноважень важелів впливу, тобто ухвалення судового рішення чи видання індивідуального акту, які спрямовані на захист прав суб'єктів підприємницької діяльності

¹ Інститут омбудсмана. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 2014. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/institute/>

в Україні, а неюрисдикційного – вчинення дій щодо сприяння у вирішенні конфліктної ситуації без примусового впливу на поведінку його учасників незрозуміло до якого різновиду форм захисту слід віднести діяльність державного органу влади, основне завдання якого полягає у захисті прав суб'єктів підприємницької діяльності, проте без можливості застосування заходів впливу. Доцільно вважати, що у цьому випадку доречно вести мову про специфічну форму реалізації альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;

2) альтернативний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні слід розглядати як можливість звернення до недержавного суду або інших структур примирної чи іншої соціальної діяльності (як виключення адміністративної) задля врегулювання спору і досягнення певних домовленостей щодо виниклих непорозумінь. В аспекті адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні досліджуване питання стосується, по-перше, організації порядку його здійснення; по-друге, реалізації в аспекті публічно-правового поля;

3) публічні правовідносини організації порядку альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності об'єктивуються на моменті правового забезпечення діяльності примирних інституцій (наприклад, діяльності третейських судів) або видачі документів дозвільного характеру на провадження посередницької діяльності (наприклад, витягу з Єдиного державного реєстру юри-

дичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань);

4) альтернативний спосіб захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні з позиції публічно-правового поля реалізації слід розглядати як діяльність спеціально утворених органів влади, відповідальних за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав. Зокрема це інститут бізнес-омбудсмена. При розгляді альтернативного способу захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні крізь призму діяльності Рада бізнес-омбудсмена здійснюється звуження його змісту, адже тоді він має свій потенціал для використання лише за наявності особливого складу учасників спірних відносин – суб'єкта підприємницької діяльності та суб'єкта владних повноважень (у тому числі з делегованими повноваженнями). Дещо спірно, однак можливо, розглядати альтернативний спосіб захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні також через реалізацію права народного депутата України на депутатське звернення, однак з розумінням того, що сприяння у вирішенні конфліктної ситуації стосуватиметься прав не суб'єкта підприємницької діяльності, а його власника – фізичної особи, права якої порушуються у сфері підприємницької діяльності;

5) щодо діяльності Ради бізнес-омбудсмена як спеціально утвореного органу влади у досліджуваному аспекті уточнено таке:

– Рада бізнес-омбудсмена є вітчизняною моделлю інституту бізнес-омбудсмена, що функціонує у світі задля захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, допомагаючи зазначеним суб'єктам зрозуміти нормативні вимоги, вирішити спірні питання, захищати свої права і зрештою – отримувати економічні вигоди. Закону, який регулював би діяльність цього інституту в Україні, наразі немає;

– головна місія Ради бізнес-омбудсмена – забезпечити ефективний діалог бізнесу з ключовими суб'єктами публічного адміністрування;

– задля виконання рекомендацій, передбачених Меморандумом про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи від 12.05.2014 р., Рада бізнес-омбудсмена налагоджує взаємозв'язки (у вигляді домовленостей про співпрацю) з багатьма державними органами У кожному окремому меморандумі визначено завдання такої взаємодії, як приклад, обмін інформацією, співпраця над удосконаленням законодавства або ж пряме відстеження та припинення порушень з боку чиновників;

– щоб активізувати цей порядок захисту прав, суб'єкти підприємницької діяльності подають скаргу до Ради бізнес-омбудсмена (безкоштовно), поштою або через Інтернет (шляхом заповнення онлайн-форми на сайті Ради (<https://boi.org.ua/complainttop/>)). Єдина умова, – скарга повинна відповідати встановленим формальним вимогам: 1) були використанні можливості адміністративного оскарження (за його наявності); 2) не було винесено судового або арбітражного рішення;

3) минуло менше одного року з моменту настання недобросовісної поведінки; 4) скарга не стосується дій і рішень приватного бізнесу;

– після подачі скарги проводиться відповідне розслідування і якщо буде встановлено, що зловживання відбулося, Рада передає ці справи до відповідних органів, у тому числі до Антикорупційного бюро, Генеральної прокуратури чи поліції для подальшого розслідування. Про закриття розслідування чи не виконання рекомендацій бізнес-омбудсмена або в разі не надання відповіді про вжиті дії повідомляється публічно на офіційному веб-сайті бізнес-омбудсмена, або через засоби масової інформації;

– рекомендації Бізнес-омбудсмена не є обов'язковими, однак публічність, яка створена шляхом публікації інформації у звітах та загалом у засобах масової інформації, привертає увагу спільноти до державних та правоохоронних органів, які розслідують кримінальні справи, для вжиття заходів щодо подолання корупції та виправлення інших порушень законних прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;

– особливістю вітчизняної моделі інституту бізнес-омбудсмена можна назвати процедуру набуття статусу та легітимізації бізнес-омбудсмена – 1) бізнес-омбудсмен обирається та звільняється Рішенням наглядової ради Ради бізнес-омбудсмена після чого зазначене рішення затверджується Кабінетом Міністрів України; 2) бізнес-омбудсмен може бути обраний як громадянин України, так і іноземець; 3) оплата праці бізнес-омбудсмена законодавчо не

встановлена. У Меморандумі про взаєморозуміння щодо підтримки антикорупційної ініціативи України йде мова про фінансування Установи бізнесомбудсмена, однак не уточнено джерела їхнього надходження.

Отже, особливості альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні можна схарактеризувати з різних боків, однак провідна його особливість обумовлена специфікою публічно-правового дискурсу реалізаційного аспекту, активізація якого передбачає необхідність наявності особливого складу учасників спірних відносин – суб'єкта підприємницької діяльності та суб'єкта владних повноважень (у тому числі з делегованими повноваженнями), а розвиток забезпечений діяльністю спеціально утворених органів влади, відповідальних за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав.

Розділ 3

Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності

Більшість країн світу має позицію партнерського відношення щодо бізнес-сектору. Це зумовлено тим, що типологія відносин державного та приватного секторів лежить в основі дискусії щодо економічного розвитку будь-якої країни. Неможливо досягти економічного зростання без сильної держави з якою можна було б співпрацювати підприємцю, пропонуючи йому ключові суспільні блага¹, які гарантовано забезпечені та захищені з боку останньої.

Закордоном захист прав суб'єктів підприємницької діяльності здебільшого розглядається як частина їхньої підтримки. Це реалізовано системою заходів, що спрямовані на поліпшення бізнес-клімату та вирішення таких питань як: ефектив-

¹ Propozimet e Ministrisë së Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. 2019. URL: <http://siper marrja.gov.al/wp-content/uploads/2018/01/PROPOZIME-MMS.pdf>

ність державного управління, податковий режим, особливості права власності, деевроалізація, скорочення готівки в економіці і боротьба з неформальністю, електронний підпис, затримки з відшкодуванням державних зобов'язань, можливість фінансування економіки і т. д.¹ Відповідно, акцент здійснено на забезпеченні ефективності державної політики, постійному вдосконаленні розробки, прийняття та реалізації законодавчих актів, підвищенні якості правового регулювання та підвищенні його ефективності та послідовності², що в підсумку створює надійний механізм захисту прав підприємців.

При цьому політика держав у сфері підтримки та захисту підприємців будується на основі програмних положень міжнародних нормативно-правових актів і договорів. Міжнародний досвід захисту прав підприємців ґрунтується на програмній установці підтримки і створення умов для розвитку бізнесу будь-якого масштабу – від монополій до середнього і малого рівнів, причому саме малий бізнес на сучасному етапі виконує роль «інструменту регулювання економічних відносин між окремими секторами і сферами економіки, різними групами населення»³.

¹ Meeting with the Minister of State for Protection of Entrepreneurship, Eduard Shalsi. *Albanian Association Of Banks*. 2019. URL: <https://aab.al/en/takim-me-ministrin-e-shtetit-per-mbrojtjen-e-sipermarrjes-z-eduard-shalsi/>

² Better Regulation in Lithuania. *Government of the Republic of Lithuania*. 2020. URL: <https://eimin.lrv.lt/en/sector-activities/business-environment/better-regulation-in-lithuania>

³ Хамидуллин Ф. Формирование институциональной среды развития системы малого предпринимательства: автореф. дис. ... д-ра экон. наук. Казань. 2017. 47с.

Як приклад, в США чотири політики, які впливають на підприємництво: податкова, регулювання, початкові витрати і доступ до ринків капіталу, а також права власності та його правовий захист¹.

А ось Киргизька Республіка, як приклад, має відокремлену державну політику щодо захисту прав підприємців. Засади її організації та здійснення об'єктивовані у межах спеціалізованого Закону Киргизької Республіки «Про захист прав підприємців», що прийнятий 01.02.2001 р. (зі змінами, внесеними 28.07.2017 р.). Дія цього Закону спрямована на захист прав громадян щодо вільного використання можливостей і майна, встановлення видів і методів державного стимулювання та регулювання ініціативної діяльності підприємців².

Структурно Закон складається з 25-ти статей, що послідовно розкривають законодавство Киргизької Республіки про захист прав підприємців, зокрема: основні поняття, що використовуються в цьому Законі, основні принципи забезпечення умов здійснення підприємницької діяльності, засади свободи підприємництва, гарантії та засади захисту прав підприємців, форми підприємництва, засади державної реєстрації суб'єктів підприємниц-

¹ Thomas A. Garrett. Entrepreneurs Thrive in America—Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk. *THE ST. LOUIS FED.* 2005. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

² About Protection Of The Rights Of Entrepreneurs: Law Of The Kyrgyz Republic of February 1, 2001. No. 15 (as amended on 28.07.2017). Accepted by General Court of Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic on December 29, 2000.

тва, статус спілок (асоціацій) суб'єктів підприємництва, особливості діяльності іноземних підприємців, вимоги до наукового та кадрового забезпечення підприємництва, засади обліку та звітності підприємницької діяльності, вимоги щодо охорони праці в процесі підприємницької діяльності, особливості страхування підприємців, соціальне забезпечення і соціальне страхування працівників, зайнятих в сфері підприємництва, засади припинення підприємницької діяльності, сутність державної підтримки підприємництва, особливості виробничо-технологічне забезпечення суб'єктів підприємництва, вимоги до фінансування підприємництва, засади участі суб'єктів підприємництва у виконанні державних замовлень і замовлень великих підприємств, особливості підтримки суб'єктів підприємництва в інформаційній сфері, засади приватизації суб'єктами підприємництва державного майна на пільгових умовах та перевірка діяльності суб'єктів підприємництва органами державного контролю, особливості відповідальності органів державного контролю та посадових осіб, основи щодо вирішення господарських спорів суб'єктами підприємництва, їхня відповідальність та прикінцева інформація щодо набрання чинності цим Законом¹.

Так зокрема основними принципами, що забезпечують умови здійснення підприємницької діяльності визначено: презумпцію сумлінності суб'єктів

¹ About Protection Of The Rights Of Entrepreneurs: Law Of The Kyrgyz Republic of February 1, 2001. No. 15 (as amended on 28.07.2017). Accepted by General Court of Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic on December 29, 2000.

підприємництва; суперечності, прогалини та неоднозначність законодавства Киргизької Республіки, що встановлює обов'язкові вимоги, не можуть бути використані органами державної влади та органами місцевого самоврядування щодо суб'єктів підприємництва; невтручання державних органів та органів місцевого самоврядування у діяльність суб'єктів підприємництва, у тому числі недопущення її припинення, за винятком випадків, передбачених законодавством Киргизької Республіки; недопущення встановлення та стягнення державними органами та органами місцевого самоврядування платежів, не встановлених законодавством Киргизької Республіки; недопущення встановлення та витребування документів для видачі ліцензій, дозволів та інших актів, що стосуються підприємницької діяльності, які не встановлені законодавством Киргизької Республіки; обов'язкове інформування суб'єктів підприємництва про розроблені нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність, у порядку, встановленому законодавством Киргизької Республіки¹.

Як бачимо з позитивних моментів можна виділити пряму законодавчу вказівку на недопущення втручання в підприємницьку діяльність з боку публічної адміністрації, а також встановлення рамок діяльності останньої в досліджуваній сфері.

¹ About Protection Of The Rights Of Entrepreneurs: Law Of The Kyrgyz Republic of February 1, 2001. No. 15 (as amended on 28.07.2017). Accepted by General Court of Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic on December 29, 2000.

У ст. 4 окремо визначено, що держава гарантує підприємцям незалежно від форм власності рівні права та можливості доступу до фінансових, трудових, природних, інформаційних та інтелектуальних ресурсів; створення умов для захисту та розвитку конкуренції, а також захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності на підставі встановлених законодавством чинних міжнародних договорів, учасником яких є Киргизька Республіка¹.

Відповідно аналізований Закон є рамковим, адже характеризується дуже загальним змістом. Зокрема в аспекті реалізації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності найбільш часто можна зустріти відсилання до цивільного законодавства, яке безпосередньо регулює відносини між особами, які здійснюють підприємницьку діяльність, або з їх участю.

Повертаючись до розгляду питання про політику держав у сфері підтримки та захисту підприємців, уточнимо також, що вони вироблені світовою практикою і реалізовані різними державами відповідно до їх історичних традицій, фінансовим, ресурсним, кадровим та іншим можливостям, та можуть бути позначені таким чином: формування перспективних державних програм розвитку великого, середнього і малого бізнесу (останній часто виявляється більш гнучким і стійким до кризових

¹ About Protection Of The Rights Of Entrepreneurs: Law Of The Kyrgyz Republic of February 1, 2001. No. 15 (as amended on 28.07.2017). Accepted by General Court of Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic on December 29, 2000.

явищ); юридична і матеріальна підтримка підприємництва; створення відповідає потребам правозастосовної практики законодавчої бази, яка регламентує аналізовані відносини; підтримка недержавних організацій та об'єднань промисловців, підприємців і комерсантів; пільгова податкова політика на початковій стадії розвитку бізнесу або в кризовій ситуації; адекватних заходів відповідальності за правопорушення у підприємницькій сфері; проведення брифінгів, форумів, конференцій та інших публічних заходів з метою обговорення проблемних питань бізнесу, прийняття спільних рішень, що стосуються розвитку підприємництва та захисту його учасників¹. Умовно кажучи, політика держав у сфері підтримки та захисту підприємців може розглядатись як активна та пасивна. Їхня диференціація залежить від методів впливу. Для досліджуваної сфери більшу вагу має саме активна, адже передбачає реалізацію заходів, що є основою організаційно-правових механізмів захисту підприємців.

При цьому особливе значення для формування гідних організаційно-правових механізмів захисту підприємців має участь омбудсманів у вирішенні спорів та інших питань юридичного плану².

Аналіз наукової літератури з означеного дає змогу констатувати, що в країнах з розвинутою економікою бізнес-омбудсмени в основному опікуються

¹ Абгарян Д. Актуальные вопросы защиты прав предпринимателей в международном и национальном праве. *Моск. журн. междунар. права*. 2018. № 3. С. 30–40.

² Small Business and Family Enterprise Ombudsman. *Commonwealth of Australia*. 2020. URL: <https://www.asbfeo.gov.au/>

справами малого та сімейного бізнесу. Так, наприклад, в Австралії у 2016 р. був створений Омбудсмен з питань малого бізнесу та сімейного підприємництва Австралії (The Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman (ASBFEO))¹.

Омбудсмен з питань малого бізнесу та сімейного підприємництва Австралії відповідно Закону Австралії «Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman Act 2015»² призначається та звільняється з посади Міністром який опікується означеними питаннями, він є посадовою особою та отримує заробітну плату за кошти державного бюджету, повинен виконувати вказівки Міністра та звітувати йому про результати своєї діяльності.

Примітним є те, що Омбудсмен з питань малого бізнесу та сімейного підприємництва Австралії має функції адвокації та функції допомоги. Відповідно до адвокатської функції, він: 1) проводить дослідження та здійснює аналіз законодавства, політики та практики, що стосуються малого та сімейного підприємництва; 2) звітує та дає поради відповідальному з цих питань Міністру; 3) сприяє іншим запитам у цій сфері; 4) сприяє розробці національних стратегій; 5) розглядає пропозиції, що стосуються цих питань, і консультує Міністра щодо них; 6) пропагує передовий досвід роботи з малим бізнесом та сімейними підприємствами. Відповідно

¹ Small Business and Family Enterprise Ombudsman. *Commonwealth of Australia*. 2020. URL: <https://www.asbfeo.gov.au/>

² Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman Act 2015. *Federal Register of Legislation*. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00109>

до функції допомоги, Омбудсмен відповідає на запити про допомогу представникам малого бізнесу або сімейного підприємництва. Головним є те, що Омбудсмен не дублює діяльність інших установ. Він повинен передати запит про допомогу іншому агентству Співдружності, штату чи території, якщо це агентство може задовольнити запит¹.

Запити про допомогу можуть стосуватися суперечностей іншого роду. Зокрема у цьому випадку омбудсмен може рекомендувати здійснити альтернативний процес вирішення спорів (наприклад, проведення конференцій, посередництво чи оцінка справи). Якщо суб'єкт господарювання не береться за цей процес або виходить із нього, Омбудсмен може оприлюднити цей факт².

Таким чином, в Австралії інституція бізнес-омбудсмена є альтернативним незалежним правозахисним державним органом з функціями адвокації та допомоги малому та сімейному бізнесу, який наділений широкими повноваженнями щодо вирішення питань стосовно захисту порушених прав суб'єктів підприємницької діяльності.

А ось у США бізнес-омбудсмен визначений як «національний омбудсмен» і є складовою частиною Федеральної агенції малого бізнесу (Small Business Administration). Конгрес створив Офіс Національного омбудсмена у 1996 р. для надання допомоги малому бізнесу, невеликим державним структурам

¹ Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman Act 2015. *Federal Register of Legislation*. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00109>

² Ibid.

та невеликим некомерційним організаціям, коли вони підлягають надмірному тиску з боку федеральних органів (наприклад, повторні перевірки або розслідування, надмірні штрафи, погрози чи інші несправедливі дії)¹.

Також він формує пропозиції щодо державної політики в частині зниження регуляторного тягара на малий бізнес, у тому числі зменшення вартості дотримання обов'язкових регуляцій та їх негативного впливу на бізнес-операції. Ці завдання бізнес-омбудсмен у США здійснює у спосіб представництва та співробітництва².

Скарги від суб'єктів підприємництва подаються безкоштовно, в електронній формі, а відповіді на них надаються протягом 30 днів. Суб'єктом подання можуть бути: малий бізнес (або його представник); некомерційна організація або невелика державна установа (не більше 50 000 працівників). Скарга повинна стосуватися діяльності федерального органу або питань федерального регулювання.

Таким чином в США аналогічний адміністративно-правовий статус бізнес-омбудсмана як і в Австралії.

На противагу зазначеному, в країнах пострадянського табору бізнес-омбудсмен опікується будь-якими питаннями щодо захисту суб'єктів підприємницької діяльності і не має значення розмір чи

¹ Small Business Ombudsman. *Office of Federal Contract Compliance Programs*. URL: <https://www.dol.gov/agencies/ofccp/contact/sbrefa>

² Чістякова І., Кривдіна І. Інститут бізнес-омбудсмана в Україні та світі: історико-правовий аспект. *Інтелігенція і влада: громад.-політ. наук. зб. Серія «Історія»*. Одеса: Екологія, 2017. Вип. 37. С. 123–137.

форма підприємства. Так, наприклад, в Грузії у 2011 р. був створений інститут податкового омбудсмена. Основою заснування та здійснення його діяльності стала ст. 42 Податкового кодексу Грузії. Окрім основних принципів та форм діяльності податкового омбудсмена Грузії, визначених Постановою Уряду № 92 від 23.02.2011 р. станом на 05.06.2015 р. набув чинності новий закон про бізнес-омбудсмена Грузії, на підставі якого інститут продовжив працювати під новою назвою¹.

Бізнес-омбудсмен здійснює нагляд за захистом прав та законних інтересів особи, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, що здійснюється на території Грузії, виявляє факти порушення цих прав та законних інтересів адміністративним органом та сприяє відновленню порушених прав відповідно до процедур та правил, передбачених законом. Він забезпечує захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом: надання відповіді на індивідуальні та спільні заяви; виявлення помилок у законодавстві та практиці Грузії; проведення інформаційно-консультативної діяльності².

У межах своєї компетенції бізнес-омбудсмен має право: вимагати та отримувати інформацію/документи від адміністративного органу, крім випадків, передбачених законом; підписувати угоди з

¹ History of Ombudsman institute. *Business Ombudsman of Georgia*. 2016. URL: <https://businessombudsman.ge/en/about-us/history>

² Activity Business Ombudsman of Georgia. *Business Ombudsman of Georgia*. 2016. URL: <https://businessombudsman.ge/en/about-us/activities>

адміністративним органом про обмін інформацією/ документами та про співпрацю; звертатися до спеціалістів, наукових та/або навчальних закладів за поясненнями/висновками, необхідними для цілей його роботи; створювати робочу групу, до складу якої можуть входити представники адміністративного органу та приватного сектору; у деяких випадках виконувати функцію судового консультанта (*Amicus Curiae*) в Конституційному Суді Грузії¹.

Окремо зазначимо, що як приклад в Албанії існує інститут Міністра з питань захисту підприємництва, який має грати роль сполучної ланки між бізнесом і державою. Згідно з рішенням Ради міністрів, його місія полягає в наданні допомоги і захисту приватним підприємцям, що діють в Республіці Албанія², а також сприяти міжінституційній співпраці з метою покращення державних послуг для підприємництва³. Він здійснює свою діяльність у таких сферах державної відповідальності як: 1) розслідує та розглядає адміністративні скарги приватних підприємств, включаючи скарги стратегічних інвесторів та/або іноземних, щодо державних установ (центрального уряду, місцеві, публічні компанії та їх посадові особи); 2) сприяє прозорості та міжінституційній співпраці для вдосконалення процедур надання державних послуг, а також до-

¹ Misioni i ministrit të Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. URL: <https://sipermarra.gov.al/misioni/>

² Albania sets up new ministry for protection of entrepreneurship. *Xinhua*. 2017. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/15/c_136610487.htm

³ Misioni i ministrit të Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes...

помагає підприємству в захисті його законних прав, пов'язаних з їх підприємницькою діяльністю у публічно правовому полі; 3) опосередковує спілкування підприємств з державними установами щодо виконання контрактів, а також розвиває механізми попереднього врегулювання суперечок між ними; 4) заохочує розвиток партнерства та комунікації між державними установами та підприємствами, їх представницькими організаціями¹.

Для здійснення вищезазначеної діяльності Міністр з питань захисту підприємництва: а) створює електронну платформу взаємодії з підприємством для зв'язку та відстеження скарг; б) створює внутрішній реєстр комунікацій для розгляду скарг; в) створює регламент внутрішньої процедури, в який деталізує порядок: реєстрації та отримання скарг відповідно до критеріїв, викладених у нормативних актах; спілкування та розслідування справ, що надійшли із суміжними державними установами; збору необхідних доказів та інформації від центральних та місцевих державних установ, публічних компаній та/або третіх сторін; зв'язку між державними установами та підприємством; звітування та публікації статусу розглянутих скарг². Тобто фактично Міністр з питань захисту підприємництва є інститутом бізнес-омбудсмена, модель функціонування якого є схожою як у країн пост-радянського табору.

¹ Përcaktimin e fushës së përgjegjësisë shtetërore të ministrit të shtetit për mbrojtjen e sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. 2019. URL: <https://www.sipermarrja.gov.al/wp-content/uploads/2018/02/VKM-MINISTRIA.pdf>

² Vetëm atje.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду створення інституцій бізнес-омбудсмена показав наявність різноманітних моделей його функціонування, проте усі вони мають спільні риси, зокрема: 1) відсутність владних повноважень (при цьому інституції бізнес-омбудсменів є елементом системи державної влади, наприклад, консультативно-дорадчими органами; 2) здійснення діяльності бізнес-омбудсменів в рамках норм національного адміністративного законодавства; 3) сфера захисту – підприємництво.

Крім зазначеного базисне в діяльності бізнес-омбудсмена є те, що він не дублює функції та повноваження інших державних інституцій – судової гілки влади чи антимонопольного та антикорупційного відомств тощо¹.

Ми погоджуємося із позицією І. Чістякової та І. Кривдіна, які зазначили, що практично в усіх моделях діяльність інституції бізнес-омбудсмена зводиться до посередництва (медіації) при вирішенні проблем заявників (громадян та юридичних осіб) за їхніми скаргами в позасудовому порядку². І хоча історичні дані показують, що інститути омбудсмена були відомі в різних культурах з різною номенклатурою³, але попри відсутність однорідності його походження, а також сучасного використання у державному управлінні, при захисті права

¹ Чістякова І., Кривдіна І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні та світі: історико-правовий аспект. *Інтелігенція і влада: громад.-політ. наук. зб.* Серія «Історія». Одеса: Екологія. 2017. Вип. 37. С. 123–137.

² Там само.

³ Olalekan Sodiq Omoola, and Nurah Sabahiah Mohamed. Ombudsman (Muhtasib) in business regulation: A cross cultural analysis. *Journal of Islamic Thought and Civilization* 7, no. 2 (2017): 18–40.

людини та регулюванні бізнесу спільним залишається те, що він є спеціальним альтернативним органом, що створений для захисту бізнесу та підприємців, які висувають законні вимоги до державних органів, що порушують їхні права.

Тож, підсумуємо, в аналізованих нами країнах бізнес-омбудсмен: 1) призначається на посаду і звільняється Прем'єр-міністром, що зобов'язує звітністю перед ним; 2) є посадовою особою; 3) отримує заробітну плату із державного бюджету; 4) несе персональну відповідальність. В різних країнах вони успішно захищають права представників малого і середнього підприємництва в наступних випадках: необґрунтованого тиску; проблем при отриманні кредитів і субсидій; невинувато частих аудиторських і податкових перевірок, а також призначення різних форм відповідальності за надуманими обставинами. Основними формами цієї діяльності бізнес-омбудсменів виступають розгляд скарг підприємців; участь в процедурах альтернативного розгляду комерційних спорів різних бізнес-структур один з одним і з державними органами; розробка рекомендацій для законодавчих органів та участь в складанні текстів законопроектів, що стосуються правового становища підприємців; консультування підприємців з фінансових і правових питань; звернення до державних органів за захистом прав підприємців; сприяння представникам бізнесу в їх діяльності¹.

¹ Абгарян Д. Актуальные вопросы защиты прав предпринимателей в международном и национальном праве. *Моск. журн. междунар. права*. 2018. № 3. С. 30–40.

Отже, для більш ефективної роботи бізнес-омбудсмена в Україні як найбільш дієвої інституції альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності необхідно:

– внести зміни у Конституцію України та закріпити загальний правовий статус омбудсмена незалежно від сфери його дії як незалежної посадової особи, яка призначається Верховною Радою України та підзвітна їй;

– прийняти Закон України «Про Установу бізнес-омбудсмена» в якому: а) визначити її правовий статус як спеціальної державної незалежної правоохоронної установи, що фінансується із державного бюджету України; б) закріпити чіткі кваліфікаційні вимоги та вимоги стосовно особистості кандидатів на посаду бізнес-омбудсмена, не використовувати при цьому оціночні характеристики зокрема як «найкращий кандидат»; в) ліквідувати Раду бізнес-омбудсмена; г) бізнес-омбудсмена призначати на посаду після публічного відкритого конкурсу; г) в повноваженнях бізнес-омбудсмена закріпити захист тільки малого бізнесу.

Проте й юрисдикційний захист економічних прав як людини, так і підприємницьких організацій є прямо закріпленим у численних нормативно-правових актах демократичних країн світу, де прямою вказівкою є необхідність гарантування рівності (процесуальної, однак не матеріальної), вільного доступу до ринку товарів та послуг, свободи займатися комерцією тощо.

На прикладі Литовської Республіки уточнимо, що в ст. 46 Конституції цієї країни відзначається,

що господарство Литви ґрунтується на праві приватної власності, свободі індивідуальної трудової діяльності та особистої ініціативи. Ст. 8 Цивільного кодексу Литовської Республіки передбачає для всіх громадян, яким виповнилося 18 років, рівні умови набуття цивільних прав та обов'язків. У ст. 10 вказується, що відповідно до закону громадяни можуть одноосібно володіти майном, мають право займатися економічною та комерційною діяльністю і мають право створювати підприємства, використовувати житлові приміщення та інше майно. Таким чином, кожна людина, яка досягла 18-річного віку, наділена рівними правами з точки зору укладення угод і розпорядження своїм майном¹, а у випадку порушення її прав має можливість звернення за захистом до уповноважених державою органів влади і як правило – судових.

Як приклад, невід'ємною частиною литовського законодавства у сфері підприємництва є Закон Литовської Республіки «Про конкуренцію» від 23.03.1999 р., нормами якого встановлено, що господарюючий суб'єкт, законні інтереси якого порушуються діями недобросовісної конкуренції, має право звернутися до суду з позовом щодо: 1) припинення незаконних дій; 2) відшкодування завда-

¹ Доклады, представляемые государствами-участниками в соответствии со статьей 9 Конвенции. Первоначальный доклад государств-участников, подлежащий представлению в 1999 году: Литва. CERD. URL: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsjiM0YseqozxfKWPHPzIS3x%2BYh60nGT02l403iDoJxFXe0MdywxVe77K%2BQkx5p9ZtKEKTM4jAsHl%2FBllHPid3yfPQ6%2B%2B5SADIfwNtia19Q5>

них збитків; 3) зобов'язання оприлюднити одне або кілька заяв конкретного змісту і форми, в яких спростовується раніше представлена недостовірна інформація; 4) конфіскації або ліквідації товарів, їх упаковки чи інших засобів, безпосередньо пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, в разі, якщо іншим способом неможливо усунути порушення¹.

При цьому, аналіз зарубіжного досвіду показує, що для судового порядку захисту прав підприємців створені спеціалізовані суди, які для розгляду справ залучають не тільки юристів, а й професіоналів певного виду діяльності². Наприклад, торгові суди, або, як їх інакше називають у Франції, консульські суди є особливою юрисдикцією, призначеною вирішувати спори між комерсантами або кредитними установами, а також спори з питань торгових компаній і спори щодо комерційних операцій між будь-якими особами. Торгові суди не можуть розглядати справи, пов'язані зі споживчим правом. Перший торговий суд з'явився у Ліоні у 1419 р. На початку 2009 р. у Франції в результаті проведеної реформи налічувався 141 торговий суд³. У Німеччині, де підприємництво визнається альтернати-

¹ Закон Литовської Республіки «Про конкуренцію» від 23 березня 1999 р. № VIII-1099. *Lietuvos Respublikos Seimas*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=72zogqmue&documentId=ed1240c0f16811e993e1a0efdbde7def&category=TAD>

² Рум'янцева В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956

³ Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

вою у разі звільнення в умовах жорсткої економічної конкуренції, коли важко отримати підвищення або знайти абсолютно нову роботу¹, функціонує окремий суд зі справ про банкрутство (Insolvenzgericht), а в Англії спори економічного змісту поділені на справи комерційні і торгові. Перші віднесені до ведення Комерційного суду (Commercial Court), що є відокремленою частиною Відділення королівської лави Високого суду, другі розглядають торгові суди, які функціонують у ряді великих міст країни (mercantile courts). Ці різного рівня ланки юстиції входять до системи органів правосуддя загальної юрисдикції, їх регламенти багато у чому збігаються, але їх предметна компетенція різна².

Однак окрім судового порядку захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, зазначені суб'єкти різних країн світу мають можливість звернення зі скаргами до достатньо широкого кола суб'єктів, уповноважених здійснювати захист їхніх прав.

Як приклад, в Киргизькій Республіці з цією метою в структурі Генеральної прокуратури був створений спеціальний відділ по нагляду за дотриманням прав підприємців і захисту інвесторів. Так

¹ Farber H. S. Alternative and part-time employment arrangements as a response to job loss. *Journal of Labor Economics*. 1999. № 17 (4). Part 2. P. 142–169.

² Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.; Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.

за 2019 р. органами прокуратури щодо дотримання законодавства про захист прав підприємців було проведено 154 перевірки, виявлено 502 порушення, внесено 170 актів прокурорського реагування, за результатами розгляду яких притягнуто до дисциплінарної відповідальності 139 осіб. Внесено 1 позовну заяву в суд, 4 матеріали за заявами зареєстровано в реєстрі для здійснення досудового провадження¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) більшість країн світу має позицію партнерського відношення щодо бізнес-сектору, тобто за кордоном захист прав суб'єктів підприємницької діяльності здебільшого розглядається як частина їхньої підтримки, що в підсумку створює надійний механізм економічного розвитку країни;

2) політика держав у сфері підтримки та захисту підприємців може бути об'єктивована у межах одного рамкового законодавчого акту (наприклад, Киргизька Республіка має спеціалізований закон, що характеризується дуже загальним змістом, а в аспекті захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має відсилання до цивільного законодавства, яке безпосередньо регулює відносини між особами, які здійснюють підприємницьку діяльність, або з їх участю) або ж розгалужена на декілька напрямів (наприклад, в США підтримка та захист підприємців є складовою декількох державних політик, що впливають на підприємництво);

¹ Генпрокуратура создала спецотдел для защиты прав предпринимателей. *Ачкабар*. 2020. URL: <https://www.akchabar.kg/ru/news/genprokuratura-sozdala-specotdel-dlya-zashity-prav-predprinimatelej/>

3) політика держав у сфері підтримки та захисту підприємців може розглядатись як активна та пасивна. Їхня диференціація залежить від методів впливу. Для досліджуваної сфери більшу вагу має саме активна, адже передбачає реалізацію заходів, що є основою організаційно-правових механізмів захисту підприємців;

4) одним з ефективних інструментів політики держав у сфері підтримки та захисту підприємців традиційно вважається інститут омбудсмана. Аналіз наукової літератури з означеного дає змогу констатувати, що:

– в країнах з розвинутою економікою бізнес-омбудсмани в основному опікуються справами малого та сімейного бізнесу. Як приклад, в Австралії інституція бізнес-омбудсмана є альтернативним незалежним правозахисним державним органом з функціями адвокації та допомоги малому та сімейному бізнесу, який наділений широкими повноваженнями щодо вирішення питань стосовно захисту порушених прав суб'єктів підприємницької діяльності. Він призначається та звільняється з посади Міністром який опікується означеними питаннями, є посадовою особою та отримує заробітну плату за кошти державного бюджету, повинен виконувати вказівки Міністра та звітувати йому про результати своєї діяльності. Аналогічний адміністративно-правовий статус бізнес-омбудсмана в США.

– в країнах пострадянського табору бізнес-омбудсмен опікується будь-якими питаннями щодо захисту суб'єктів підприємницької діяльності і не має значення розмір чи форма підприємства. Як

приклад, така модель бізнес-омбудсмена функціонує в Грузії;

– попри різноманітність моделей функціонування цього інституту, усі вони мають спільні риси, зокрема: 1) відсутність владних повноважень (при цьому інституції бізнес-омбудсменів є елементом системи державної влади, наприклад, консультативно-дорадчими органами; 2) здійснення діяльності бізнес-омбудсменів в рамках норм національного адміністративного законодавства; 3) сфера захисту – підприємництво. Всупереч відсутності однорідності походження цього інституту, а також сучасного використання у державному управлінні, при захисті права людини та регулюванні бізнесу спільним залишається те, що він є спеціальним альтернативним органом, що створений для захисту бізнесу та підприємців, які висувають законні вимоги до державних органів, що порушують їхні права. В аналізованих країнах: 1) бізнес-омбудсмен призначається на посаду і звільняється Прем'єр-міністром, що зобов'язує звітністю перед ним; 2) є посадовою особою; 3) отримує заробітну плату із державного бюджету; 4) несе персональну відповідальність;

– для більш ефективної роботи бізнес-омбудсмена в Україні як найбільш дієвої інституції альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності необхідно: 1) внести зміни у Конституцію України і закріпити загальний правовий статус омбудсмена незалежно від сфери його дії як незалежної посадової особи, яка призначається Верховною Радою України та підзвітна їй;

2) прийняти Закон України «Про Установу бізнес-омбудсмена» в якому: а) визначити її правовий статус як спеціальної державної незалежної правозахисної установи, що фінансується із державного бюджету України; б) закріпити чіткі кваліфікаційні вимоги та вимоги стосовно особистості кандидатів на посаду бізнес-омбудсмена, не використовувати при цьому оціночні характеристики зокрема як «найкращий кандидат»; в) ліквідувати Раду бізнес-омбудсмена; г) бізнес-омбудсмена призначати на посаду після публічного відкритого конкурсу; ґ) в повноваженнях бізнес-омбудсмена закріпити захист тільки малого бізнесу;

б) юрисдикційний захист економічних прав як людини, так і підприємницьких організацій є прямо закріпленим у численних нормативно-правових актах демократичних країн світу, де прямою вказівкою є необхідність гарантування рівності (процесуальної, однак не матеріальної), вільного доступу до ринку товарів та послуг, свободи займатися комерцією тощо, де кожен у випадку порушення його прав має можливість звернення за захистом до уповноважених державою органів влади.

Отже, зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності репрезентує акцентуацію більшості держав на проблемах правового захисту майна суб'єктів підприємництва та механізмах реалізації конституційно гарантованих прав у сфері підприємницької діяльності. Міжнародні стандарти та позитивна практика диктують сучасному цивілізованому світу необхідність впровадження

ефективних механізмів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як невід'ємної частини економічного добробуту країни.

3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності продемонстрував факт необхідності акцентуації України на розвитку державної політики підтримки та захисту підприємства як ключової умови для розвитку економічного добробуту країни. Відповідно, формуючи напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні необхідно відштовхуватись, по-перше, від сприйняття даного процесу як певної цілісної системи, що складається з низки взаємопов'язаних елементів; по-друге, від конкретних проблемних аспектів, що заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у його межах.

Необхідно зазначити, що в Україні, як і в інших державах світу, посилюється дестабілізація економічних процесів, продовжує зростати збитковість суб'єктів господарювання, у тому числі економічних збитків зазнає і підприємство. Існує думка, що для виходу з економічної кризи необхідно розробити дієві механізми державної політики,

які спрямовані на: забезпечення ефективності ринку, гарантування дотримання правових норм, запобігання недобросовісним діям економічних суб'єктів, насамперед – монополістів, забезпечення захисту прав власності, створення умов протидії рейдерству та зниження рівня корупції в державних органах влади¹. Тобто державну політику підтримки та захисту підприємництва, в межах якої знаходить своє виявлення адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, сьогодні необхідно розглядати як комплекс стратегічних реформ, кожна з яких має своє цільове направлення.

Так, наразі публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні безпосередньо займається розробкою та впровадженням механізмів переформування підприємницького середовища та їх застосування у процесі реалізації комплексних реформ у тому числі, щоб забезпечити поєднання економічної та соціальної результативності під час реформування економіки, а також раціонального використання національного ресурсного потенціалу². Структурна модернізація економіки, відчутне покращення умов ведення бізнесу, імпульс для розвитку вітчизняної промисловості – ось життєво важливий базис для динамічного та інклюзивного зростання, що планується забезпечити низкою сис-

¹ Криштоф Н. Державна політика підтримки розвитку підприємства в умовах світової економічної кризи. *Наук. вісн.* 2008. № 2.

² Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні. Київ: НІСД, 2014. 73 с.

темних реформ на досягнення цілі¹. Невтішним щодо зазначеного є лиш те, що забезпечити належний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як самостійне та вкрай необхідне завдання для досягнення економічного розвитку України за заявленими ключовими завданнями Уряду не передбачається.

Мова йде про те, що станом на 2021 р. на Урядовому порталі презентовано п'ять блоків реформаційних змін суспільно-економічного та політично-адміністративного середовища в країні. Зокрема, це реформи щодо економічного розвитку, ефективного врядування, розвитку людського капіталу, верховенства права та боротьби з корупцією, безпеки та оборони². У деякій мірі кожен із зазначених блоків стосується певного аспекту удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, проте чіткого стратегічного бачення його розвитку не передбачається.

Наприклад, запущена реформа щодо економічного розвитку України лиш частково стосується удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, адже ключовими завданнями Уряду визначено: 1) створити сприятливе середовище для розвитку та ведення бізнесу в

¹ Економічний розвиток. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya>

² Реформи. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi>

Україні, зробивши ринок максимально чесним та прозорим, а регуляцію – зменшити до необхідного мінімуму; 2) створити сприятливі умови для розвитку сильного та конкурентоспроможного сектору малого і середнього підприємництва, забезпечуючи доступ до фінансів, ринків та створюючи інфраструктуру розвитку малого та середнього бізнесу; 3) забезпечити глибоке реформування енергетичного сектору, створивши умови для досягнення Україною енергетичної незалежності; 4) позбутися обтяжливого баласту для бюджету країни – збиткових державних підприємств, забезпечити ефективне управління стратегічно важливими активами; 5) забезпечити прозоре та ефективне управління земельними ресурсами, формування спроможних територіальних громад шляхом передачі в їх розпорядження сільськогосподарських земель державної власності як основного засобу виробництва та економічного розвитку територій; 6) зробити транспортні послуги в Україні якісними та доступними, а інфраструктуру – сучасною та інтегрованою до міжнародних транспортних мереж¹.

Окремо зазначимо, що реформи економічного розвитку, за баченням Уряду, включають забезпечення підтримки малого і середнього підприємництва задля створення сприятливих умов для розвитку сильного та конкурентоспроможного сектору малого і середнього підприємництва, враховуючи тимчасово обмежені можливості фінансової підтрим-

¹ Економічний розвиток. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya>

ки та значні виклики, що постали перед країною¹. Таке формулювання здається щонайменше дивним, адже досягнення зазначеного планується за рахунок забезпечення доступу до фінансів та ринків, а також створення інфраструктури розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема: розв'язання проблеми з ліквідністю малого та середнього бізнесу шляхом впровадження заходів, спрямованих на збереження робочих місць, спрощення доступу до фінансів та зменшення витрат бізнесу (також з метою поліпшення доступу до фінансів передбачається створення та забезпечення ефективної діяльності Фонду фондів); розширення доступу до ринків шляхом залучення малого та середнього бізнесу до здійснення заходів із соціально-економічного розвитку окремих територій; проведення оптимізації регулювання та полегшення адміністративних процедур для малого та середнього бізнесу, що супроводжуватиметься створенням ефективної інфраструктури підтримки підприємництва².

Так задля реалізації запланованого, було прийнято Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р. та План заходів її реалізації, що схвалено та затверджено розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 504-р та від 10.05. 2018 р.

¹ Підтримка малого і середнього підприємництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>

² Підтримка малого і середнього підприємництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>

№ 292-р відповідно. Планом заходів передбачено 35 завдань, які містять 63 заходи, за напрямками: створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва (6 завдань, 15 заходів); покращення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування (4 завдання, 6 заходів); спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва (3 завдання, 5 заходів); популяризацію підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок (9 завдань, 11 заходів); підсилення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва (8 завдань, 18 заходів); організаційне забезпечення та механізм реалізації Стратегії (5 завдань, 8 заходів)¹. Як бачимо, окремого напрямку щодо забезпечення захисту прав суб'єктів малого і середнього підприємництва не передбачалось. Втім у Національній економічній стратегії на період до 2030 р., яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179 у напрямі щодо верховенства права чітко вказано, що Україна – правова держава, яка забезпечує права і свободи людини, право власності, відстоює справедливість та інтереси суспільства. Тому стратегічними цілями Стратегії у цьому напрямі визначено: 1) удосконалення правової системи для забезпечення функціонування

¹ Огляд реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. *М-во економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7440062c-3b78-49c1-af23-55cc28dc56e6&title=OgliadRealizatsiiStrategiiRozvitkuMalogoISerednogoPidprimnitstvaVUkrainiNaPeriodDo2020-Roku>

ефективної системи стримувань і противаг, захисту демократичного ладу, реалізації верховенства права та прав і свобод людини; 2) забезпечення справедливого правосуддя в Україні, що базується на верховенстві права, захисті прав і свобод людини, фізичних та юридичних осіб; 3) розбудова правоохоронних органів сучасного зразка, які захищають права і свободи людини, правопорядок і законність, інтереси суспільства і держави; 4) забезпечення ефективної роботи антикорупційної системи для запобігання, виявлення та покарання за корупцію¹. При цьому зроблено акцент на необхідності забезпечення ефективного державного захисту та сприяння розвитку економічної конкуренції, належного судового захисту права власності та й загалом створення ефективної системи гарантій та захисту права власності, інших прав і свобод. Це планується реалізувати шляхом розроблення комплексу законодавчих змін, механізмів і заходів щодо забезпечення та посилення захисту права власності, інших прав і свобод, у тому числі гендерної рівності, а також розроблення, ухвалення та імплементації плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2023 р.²

Примітним є також те, що у комплексі структурних реформ в усіх ключових напрямках життя держави Уряд завдання щодо убезпечення бізнесу

¹ Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/604/13e/648/60413e6481b69340709542.doc>

² Там само.

та громадян від проявів рейдерства, обману, покращення інвестиційного клімату в державі та збільшення привабливості України для інвесторів завдяки їх впевненості у непорушності прав на відповідні активи відносить до реформ блоку верховенства права та боротьби з корупцією¹, а не економічного розвитку країни.

Насправді слід вважати виправданим з боку Уряду виділення захисту інституту права власності як ключову умову для зміцнення верховенства права, адже одним із проявів конституційного принципу «верховенства права» є непорушність права власності та недопустимість протиправного позбавлення такого права. Ступінь цивілізованості держави значною мірою залежить від стану дотримання майнових прав і можливості їх захисту, оскільки феномен власності впливає на усі сфери суспільного та особистого життя². Тим більше, як репрезентують результати аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у більшості країн світу, саме захист інституту права власності визнають фундаментом для розвитку підприємницької діяльності, оскільки за дослідженнями Спілки із захисту прав власності (Property

¹ Захист права власності. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/zahist-prava-vlasnosti>

² Комплексне дослідження стану прав людини в Україні (річні звіти). *Права людини в Україні 2014. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. Харк. правозахисна група*. 2015. URL: <https://khrpg.org/1432463218>

Rights Alliance), є прямо пропорційна залежність між захищеністю речових прав у країнах, що розвиваються, та існуючим темпом зростанням прямих іноземних інвестицій та ВВП таких країн¹. Оскільки станом на 2021 р. Україна опинилася на 127-му місці рейтингу економічних свобод (Economic Freedom Index 2021) серед 177 країн (порівняно з 2020 р. (134-те місце рейтингу), оцінка України підвищилася на 1,3 пункта і становить 56,2 бала зі 100 можливих)², нині акцентуація держави щодо економічного розвитку країни зосереджена на забезпеченні інвестиційної привабливості, поєднаної з раціональним використанням ресурсного потенціалу країни та розвитком його спроможностей.

Слід зауважити, що такий показник є низьким в порівнянні з іншими країнами, які витрачають значно більше ресурсів для зміцнення верховенства права та поліпшення захисту прав власності. Щоб забезпечити ефективний захист права приватної власності необхідно, в перше чергу, гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів та кредиторів, захисту економічної конкуренції, запровадити

¹ Бережний Я. Перспективи забезпечення прав власності як підґрунтя для розвитку підприємницької діяльності в Україні. Аналітична записка. *Нац. ін-т стратегічних досліджень*. 2014. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektivi-zabezpechennya-prav-vlasnosti-yak-pidgruntya-dlya-rozvitku#_ftn2

² Україна піднялася у рейтингу економічних свобод. *Укрінформ*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3202198-ukraina-pidnalasa-u-rejtingu-ekonomichnih-svobod.html>

стимулюючі механізми інвестиційної діяльності, виходячи із найкращої світової практики¹.

Таким чином, наведене свідчить, по-перше, що наведені реформації безпосередньо стосуються тільки захисту права власності, а всі інші права суб'єктів підприємницької діяльності, умовно кажучи, беруться під охорону держави. По-друге, як наведено вище, що наразі способів комплексного вирішення проблем, які заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у межах адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні не визначено.

Отже, сучасний розвиток державної політики підтримки та захисту підприємництва в Україні характеризується акцентом на покращенні ефективності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, удосконаленні регуляторного середовища та в деякій мірі – розвитку науки, технологій та інновацій. І хоч у Національній економічній стратегії на період до 2030 р. визнано необхідність захисту права власності, інших прав і свобод в тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, однак спеціалізованих положень щодо організації чи його здійснення окрім гасел на кшталт «недоторканна приватна власність» немає.

Відповідно, сьогодні вкрай необхідним є розроблення та ухвалення нормативно-правового акту, об'єднаного єдиним, визначальним задумом щодо

¹ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 6.

забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Структурно даний акт має передбачати, по-перше, визначення проблеми, що потребує розв'язання; по-друге, мету та строки його реалізації; по-третє, шляхи та способи розв'язання попередньо визначеної проблеми, по-четверте, бажані результати по розв'язанню поставленої проблеми; по-п'яте, обсяги затратної частини по реалізації цього акту.

Окремо зазначимо, що законодавчо має бути розмежований механізм захисту від охорони прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, адже «захист прав» і «охорона прав» стосуються одного правового явища, яке змістовно нерівномірно наповнено діяльністю уповноважених державою органів на недопущення порушення чи відновлення порушеного права. Разом із тим при тлумаченні правового змісту цих понять необхідно враховувати їх обсяг, а саме те, що «захист прав» входить до підпорядкування «охорона прав» через ширший обсяг останнього. Саме з цих причин видається некоректним урівноважувати за юридичним змістом ці дві ємнісні правові категорії й ставити між ними знак рівності¹.

Розроблення такого нормативно-правового акту є прийнятним у вигляді концепції, що має бути схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України та запровадить системний підхід до розв'язання проблем у цій сфері.

¹ Григорчук М. Захист прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання: матеріальний і процесуальний аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11).

Зазначаючи про конкретні проблемні аспекти, що заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у межах адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, необхідно уточнити про можливість їх поділу за певними класифікаційними характеристиками. Як приклад, на ті, що стосуються законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність чи його належної реалізації, або ж ті, що є між діяльністними чи мають вияв у діяльності конкретного представника аналізованих публічних адміністрацій.

У загальному аспекті найбільша проблема законодавства України – його розгалуженість, що дає можливість суб'єктам владних повноважень варіативність моделі поведінки у взаємовідносинах з приводу виконання ними своїх прямих обов'язків. Або ж узагалі відсутність деталізації процедурного аспекту ухвалення ними індивідуалізованих рішень (у формі як актів, так і дій). Ця проблема може бути вирішена шляхом внесення змін у галузеві закони та інші підзаконні акти з метою чіткого регулювання рішень та дій суб'єктів владних повноважень у правовідносинах із відповідними суб'єктами. Це унеможливить їх свавільну поведінку. Кожен суб'єкт владних повноважень буде вимушений діяти лише в певних рамках закону. Тобто вирішення цієї проблеми на законодавчому рівні дозволить: 1) зменшити кількість публічно-правових спорів з суб'єктами владних повноважень; 2) зменшити витрати з бюджету, пов'язані з вирішенням таких спорів; 3) зменшити

навантаження на адміністративну юрисдикцію та відновити довіру до останньої, оскільки не буде затягування судових процесів; 4) зменшити надходження позовів до Європейського суду з прав людини проти України та відновити авторитет суб'єктів владних повноважень перед громадянами України й загалом сформувавши повагу до судових рішень¹.

Щодо проблем судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні вчені О. Зельдіна та О. Хрімлі уточнюють, що проблеми практичного характеру мають місце при реалізації інституту забезпечення виконання рішення суду². Уточнимо, що обов'язковість рішення суду виступає невід'ємним елементом сучасної демократичної держави. Виконання судового рішення є проявом того реального рівня захисту прав, який може забезпечити держава³. Слід розуміти, що виконання судового рішення є як добровільним, так і примусовим. Зокрема у першому випадку маємо вести мову про культурний стан громадян України, а в другому – про рівень ефективності та результативності інституту виконавчого провадження, який за твердженням А. Педана потребує комплексних модернізаційних змін, тобто якісно нове реформування механізмів та організаційних про-

¹ Шулежко В. Адміністративне судочинство у справах про протиправність дій суб'єктів владних повноважень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 212 с.

² Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія/НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

³ Огнев'юк Г. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2015. № 2. С. 171–175.

цесів примусового виконання рішень, зокрема на першому етапі – через внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів, зокрема й Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII, наприклад, стосовно: створення єдиних механізмів (як для державних, так і приватних виконавців) добору, навчання, допуску до роботи; здійснення легалізації виконавців (як державних, так і приватних) через обов'язкове залучення громадських організацій у цій сфері за аналогією з Національною асоціацією адвокатів України – через стимулювання створення Національної асоціації виконавців України; створення нормативного підґрунтя функціонування виконавчого самоврядування та засад його діяльності; запровадження прозорих механізмів просування виконавців по службі, де виконавче самоврядування опікуватиметься цими питаннями на належному рівні, зокрема прийняттям на службу, стимулюванням їх праці, а також вирішенням інших питань, пов'язаних зі службою та інші; на другому етапі – оновлення виконавчого законодавства через створення нового спеціалізованого Закону в цій сфері – «Про виконання рішень» – за аналогією до європейського законодавства¹.

Окрім того, особливу увагу слід звернути на потребу покращення матеріально-технічного забезпечення судів, адже від його якості не в останню

¹ Педан А. Адміністративно-правові відносини у сфері виконавчого провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2019. 211 с.

чергу залежить стан відправлення правосуддя, зокрема незалежність судової влади¹.

Ще один важливий аспект – відсутність законодавчої регламентації процедури розгляду органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами питань, пов'язаних з реалізацією та захистом прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, у тому числі з надання адміністративних (управлінських) послуг². Адміністративне законодавство України потребує радикального оновлення, результатом якого має стати запровадження нової ідеології функціонування органів влади як діяльності щодо забезпечення реалізації прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. До того ж прийняття країнами-членами Ради Європи актів, які регулюють адміністративні процедури, передбачено, зокрема, прийнятими Комітетом Міністрів Ради Європи, Резолюціями та Рекомендаціями Ради Європи (наприклад, Резолюцією (77) 31 про захист особи відносно актів адміністративних органів, Рекомендацією № R (80) 2 стосовно здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами, Рекомендацією № R (87) 16 щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб та інші). У більшості європейських країн ефективно діють кодифіковані акти, які присвя-

¹ Шулежко В. Адміністративне судочинство у справах про протиправність дій суб'єктів владних повноважень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 212 с.

² Проект адміністративно-процедурного кодексу України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2734

чені детальній регламентації процедур в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в частині їх взаємовідносин з фізичними та юридичними особами (наприклад, у ФРН існує Закон про адміністративну процедуру, в Австрійській Республіці – Загальний закон про адміністративну процедуру, в Польщі – Кодекс адміністративного провадження тощо). Тобто сьогодні вкрай необхідним є розроблення та прийняття «загального» нормативно-правового акту, що запровадить якісно новий рівень законодавчої регламентації процедур зовнішньо-управлінської діяльності органів влади та захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у відносинах з державою¹.

Також у межах цього дослідження нами виявлена необхідність забезпечення ефективної роботи бізнес-омбудсмена в Україні як найбільш дієвої інституції альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Попередньо ми визначили, що для цього слід, по-перше, внести зміни у Конституцію України і закріпити загальний правовий статус омбудсмена незалежно від сфери його дії як незалежної посадової особи, яка призначається Верховною Радою України та підзвітна їй. Наприклад, таке положення може бути відображене ч. 2 ст. 55 Конституції України.

¹ Пояснювальна записка до проекту адміністративно-процедурного кодексу України. *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44893&pf35401=238661>

По-друге, доцільним є прийняття Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмена», предметом регулювання якого є визначення організаційних та правових засад створення і діяльності Установи бізнес-омбудсмена, її завдань, прав та обов'язків бізнес-омбудсмена, а також принципів її взаємовідносин з підприємствами, установами, організаціями (незалежно від форми власності), фізичними особами – підприємцями та органами державної влади (включаючи правоохоронні органи), органами місцевого самоврядування, державними колегіальними органами, юридичними особами, що належать до сфери управління органів державної влади або органів місцевого самоврядування¹.

Відповідно, цей нормативно-правовий акт має: 1) визначити правовий статус Установи бізнес-омбудсмена як спеціальної державної незалежної правозахисної установи, що фінансується із державного бюджету України; 2) закріпити чіткі кваліфікаційні вимоги та вимоги стосовно особистості кандидатів на посаду бізнес-омбудсмена, не використовувати при цьому оціночні характеристики зокрема як «найкращий кандидат».

Наприклад, виправданим вважаємо необхідність встановити вимогу до кандидатів на посаду бізнес-омбудсмена мати вищу юридичну освіту; обмежити термін перебування на цій посаді двома строками; детально викласти процедури відставки

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмена в Україні». Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69055&pf35401=547141>

та його звільнення за станом здоров'я; посилити гарантії виконання його рішень; наділити учасників омбудсменського провадження певними правами й обов'язками, притаманними учасникам судового розслідування, а самого омбудсмена – правом у разі необхідності звертатися із заявою щодо відновлення порушених прав суб'єктів господарювання до Верховного Суду України і міжнародних правозахисних організацій; створити правозахисні можливості омбудсмена за рахунок організації мережі громадських приймалень; з метою посилення взаємодії та співпраці з вищими органами влади та ін.¹

Тобто зрозуміло, що Раду бізнес-омбудсмена необхідно ліквідувати. При цьому основним повноваженням новоутвореного бізнес-омбудсмена має бути захист тільки малого бізнесу, адже він основа соціально-економічного розвитку країни.

Окремо слід враховувати, що основне завдання полягає не тільки в необхідності підвищення якості законодавства або додавання нових можливостей правового регулювання, а підвищення його ефективності за рахунок формування нових типів взаємодії². Зокрема в сучасних умовах суспільно-політичного розвитку взаємодія між державою та громадськістю є запорукою надійного забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян, а

¹ Марцеляк О. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмена: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02/Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2004. 36 с.

² Концепция модернизации хозяйственного законодательства на базе Хозяйственного кодекса Украины (Проект). *Економіка та право*. 2006. № 2. С. 5–16.

також встановлення тісних партнерських відносин між останніми (тобто громадянами) та державними інституціями¹.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

1) напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні стосуються з одного боку загалом даного процесу як певної цілісної системи, що складається з низки взаємопов'язаних елементів, а з іншого – вирішення конкретних проблемних аспектів, що заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у його межах;

2) державну політику підтримки та захисту підприємництва, в межах якої знаходить своє виявлення адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, сьогодні необхідно розглядати як комплекс стратегічних реформ, кожна з яких має своє цільове направлення. Станом на 2021 р. на Урядовому порталі презентовано п'ять блоків реформаційних змін суспільно-економічного та політично-адміністративного середовища в країні. Невтішним щодо зазначеного є те, що забезпечити належний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як самостійне та вкрай необхідне завдання для досягнення економічного розвитку України, за заявленими ключовими завданнями Уряду у

¹ Чорна А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 44 с.

процесі реалізації таких реформ, не передбачається. Тому основним напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні на нормативному рівні визнано необхідність модернізації інституту права власності, що у більшості цивілізованих країн є фундаментом для належного розвитку підприємницької діяльності;

3) у Національній економічній стратегії на період до 2030 р. визнано необхідність захисту права власності, інших прав і свобод в тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, однак спеціалізованих положень щодо організації чи його здійснення окрім гасел на кшталт «недоторканна приватна власність» немає. Відповідно, сьогодні вкрай необхідним є розроблення та ухвалення нормативно-правового акту, об'єднаного єдиним, визначальним задумом щодо забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Структурно даний акт має передбачати, по-перше, визначення проблеми, що потребує розв'язання; по-друге, мету та строки його реалізації; по-третє, шляхи та способи розв'язання попередньо визначеної проблеми, по-четверте, бажані результати по розв'язанню поставленої проблеми; по-п'яте, обсяги затратної частини по реалізації цього акту. У його положеннях має бути чітко розмежовано механізм захисту від охорони прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;

4) конкретні проблемні аспекти, що заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у межах адміністративно-правового за-

безпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні можуть бути розподілені за певними класифікаційними характеристиками. Як приклад, на ті, що стосуються законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність чи його належної реалізації, або ж ті, що є між діяльними чи мають вияв у діяльності конкретного представника аналізованих публічних адміністрацій;

б) оскільки адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні представлено діяльністю публічних адміністрацій, конкретними напрямками його удосконалення слід вважати: 1) забезпечення ефективного судового розгляду справ за участю суб'єкта підприємницької діяльності; 2) впровадження нормативних стандартів адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності; 3) забезпечення ефективної роботи бізнес-омбудсмена в Україні як найбільш дієвої інституції альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Отже, розвиток державної політики підтримки та захисту підприємництва є ключовою умовою для розвитку економічного добробуту України. Нині вона характеризується акцентом на покращенні ефективності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, удосконаленні регуляторного середовища та в деякій мірі – розвитку науки, технологій та інновацій. Тобто акцентуація держави зосереджена на забезпеченні інвестиційної привабливості, поєднаної з раціональним використанням ресурсного потенціалу країни та розвитком його спро-

можностей. При цьому, в досліджуваному аспекті, по-перше, визначений напрям реформацій безпосередньо стосуються тільки захисту права власності, а всі інші права суб'єктів підприємницької діяльності, умовно кажучи, беруться під охорону держави; по-друге, способів комплексного вирішення проблем, які заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у межах адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні не визначено. Задля ефективного вирішення зазначених проблем актуальним слід вважати розроблення Концепції забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, що має бути схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України та запровадить системний підхід до розв'язання проблем у цій сфері.

Висновки

У монографії наведено наукові результати, що репрезентують теоретичну та практичну значущість проведеного дослідження щодо визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Основні із них такі:

1. Визначено, що новітня парадигма розвитку предмета адміністративного права вимагає по-новому поглянути на сутність регулятивних процесів адміністративно-правових норм на суспільні відносини, у тому числі у сфері підприємницької діяльності. Держава, в особі уповноважених органів влади, має використовувати арсенал правових засобів адекватних сучасним умовам розвитку суспільних відносин. Це стосується, в першу чергу, розуміння необхідності відходу від догми виключного впливу адміністративно-правового регулювання на публічні правовідносини карними засобами, а й взяття до уваги необхідності реалізації адміністративно-сервісної діяльності публічної адміністрації. Оскільки сфера підприємницької діяльності є розгалуженою, не слід у відрив від конституційно-правового, цивільно-правового чи господарсько-правового регулювання розглядати адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні, необхідно враховувати їхні взаємозв'язки та особливості виключності публічно-правових та приватноправових правовідносин. Тому категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністра-

тивно-правового регулювання поглинає своїм змістом сукупність публічних правовідносин щодо економічного розвитку країни, підтримки підприємницької діяльності та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

2. Доведено, що захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є інтегральним процесом, що поєднує своїм змістом багатofункціональну систему правових засобів різногалузевого спрямування, активізація та визначення суб'єкта застосування яких залежить від суб'єктивного права підприємця забезпечити собі оптимальний варіант його реалізації – у межах господарсько- та цивільно-правових чи адміністративно-правових процедур. Сутність публічних правовідносин захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності полягає у їхній дуалістичній природі, де з одного боку її зміст детермінований необхідністю організації належного захисту прав підприємців, а з іншого – процедурою його здійснення в разі: а) ініціації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні; б) наявності факту порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності суб'єктом владних повноважень. Як і будь-яким публічним правовідносинам, аналізованим притаманні усі загальні їм риси (наприклад, є динамічними, мають особливий суб'єктний склад та специфіку врегулювання), однак їхня специфіка визначається саме спеціальними ознаками зміст яких репрезентує характерні риси їхнього об'єктного складу, спрямованості та об'єктивізації, а також місця

в системі правових відносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

3. Визначено, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні формують двоблокову систему – публічна адміністрація щодо організації захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та публічна адміністрація щодо реалізації адміністративно-правового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, представники кожної з яких мають конкретну сферу відання та обсяг повноважень. Узагальнено, це певне коло суб'єктів владних повноважень, що від імені держави створюють умови, визначають гарантії та формують порядок здійснення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, уповноважуючи та зобов'язуючи інших суб'єктів слідувати конкретній процедурі його реалізації, у тому числі самими суб'єктами владних повноважень.

4. Виявлено, що конституційні нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні визначають загальне непорушне правило, згідно з яким суб'єкти владних повноважень мають діяти виключно у спосіб та в межах повноважень, що встановлені актами законодавства. Зазначене обумовлює тісний та нерозривний взаємозв'язок між нормативними засадами та принципами діяльності суб'єктів владних повноважень, що відповідають за організацію та здійснення такого захисту. Зокрема у межах конституційних, господарських

та адміністративних нормативних засад функціонують як приклад: принцип визнання прав суб'єктів підприємницької діяльності об'єктом правової охорони та правового захисту, реалізація якого у випадку здійснення суб'єктами владних повноважень підпорядкована основам правового порядку в Україні; принцип гарантування захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у разі їхнього порушення; принцип законності; принцип професіоналізму; принцип прозорості; принцип доступності і гарантованості охорони і захисту безспірних прав у нотаріальній діяльності; принцип сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду; принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності суду; принцип оскарження у судовому чи адміністративному порядку. Суб'єкти владних повноважень, що відповідають за адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, мають розуміти зміст та сутність таких фундаментальних ідей та неухильно їх дотримуватись у ході здійснення адміністративної діяльності.

5. Доведено, що адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні об'єктивуються у межах як реалізації принципу єдності системи судів, що передбачає встановлення чіткого та єдиного порядку організації звернення суб'єктів підприємницької діяльності до судових органів з проханням захисту їхніх порушених

прав, визначення статусу судді у професійному та морально-етичному розумінні, а також базисних засад здійснення судочинства, так і в межах реалізації принципу функціональності судової діяльності, що передбачає визначення адміністративно-правового статусу судді в кожному окремому виді судочинства, регламентування етапності його здійснення та підстав застосування відповідних способів та засобів захисту порушеного права.

6. Визначено, що адміністративний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні має особливу юридичну природу, що визначається через особливості правових процедур щодо порушення вимог економічної конкуренції, публічних закупівель, державної реєстрації та правового захисту інших прав суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують Антимонопольний комітет України, Міністерство юстиції України та органи місцевого самоврядування задля здійснення законного, ефективного та прогресивного підприємництва в суспільстві.

7. Доведено, що особливості альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні можна схарактеризувати з різних боків, однак провідна його особливість обумовлена специфікою публічно-правового дискурсу реалізаційного аспекту, активізація якого передбачає необхідність наявності особливого складу учасників спірних відносин – суб'єкта підприємницької діяльності та суб'єкта владних повноважень (у тому числі з делегованими повноваженнями), а розвиток забезпече-

ний діяльністю спеціально утворених органів влади, відповідальних за сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні спірних питань щодо захисту їхніх прав.

8. Виявлено, що зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності репрезентує акцентуацію більшості держав на проблемах правового захисту майна суб'єктів підприємництва та механізмах реалізації конституційно гарантованих прав у сфері підприємницької діяльності. Міжнародні стандарти та позитивна практика диктують сучасному цивілізованому світу необхідність впровадження ефективних механізмів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як невід'ємної частини економічного добробуту країни. Тому для України актуальним в аспекті запозичення може бути досвід країн з розвинутою економікою щодо інституційного забезпечення інституту бізнес-омбудсмена, а також загалом перегляду нині чинних засад державної політики у сфері підтримки та захисту суб'єктів підприємницької діяльності.

9. Доведено, що розвиток державної політики підтримки та захисту підприємництва є ключовою умовою для розвитку економічного добробуту України. Нині вона характеризується акцентом на покращенні ефективності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, удосконаленні регуляторного середовища та в деякій мірі – розвитку науки, технологій та інновацій. Тобто акцентуація держави зосереджена на забезпеченні інвестиційної при-

вабливості, поєднаної з раціональним використанням ресурсного потенціалу країни та розвитком його спроможностей. При цьому, в досліджуваному аспекті, по-перше, визначений напрям реформаций безпосередньо стосуються тільки захисту права власності, а всі інші права суб'єктів підприємницької діяльності, умовно кажучи, беруться під охорону держави; по-друге, способів комплексного вирішення проблем, які заважають належним чином функціонувати публічним правовідносинам у межах адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні не визначено. Задля ефективного вирішення зазначених проблем актуальним слід вважати розроблення Концепції забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, що має бути схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України та запровадить системний підхід до розв'язання проблем у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Абгарян Д. Актуальные вопросы защиты прав предпринимателей в международном и национальном праве. *Моск. журн. междунар. права*. 2018. № 3. С. 30–40.
2. Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії. *Право України*. 2003. № 5. С. 117–122.
3. Административное право Украины: учеб. для студ. высш. учеб. завед. юрид. спец./Ю. Битяк, В. Богущкий, В. Гаращук и др.; под ред. Ю. Битяка. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков: Право, 2003. 576 с.
4. Административное право: учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция»/Ю. Козлов, Д. Овсянко, Л. Попов; под ред. Л. Попова. Москва: Юрист, 2002. 697 с.
5. Административное право: учебник/под ред. Ю. Козлова, Л. Попова. Москва, 1999. 320 с.
6. Адміністративне право України: навч. посіб. У 2-х т./В. Галуцько, В. Олефір, М. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
7. Адміністративно-правовий статус судді/М. Ковалів, В. Гудима, А. Приведа, С. Єсімов, М. Хмиз. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2021. № 3. С. 101–107.
8. Алексеев С. Общая теория права. В 2-х т. Москва: Юрид. лит., 1982. Т. 2. 354 с.
9. Ананченко А. Механізм правового регулювання та його елементи. *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні: зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листоп. 2016 р.)*/ за ред.: Н. Кулак, А. Головащук. Київ: КНУТД, 2016. С. 70–73.
10. Ассіде Д. Судова практика щодо оскарження рішень АМКУ. *Нац. асоціація адвокатів України*. 2019.

- URL: <https://unba.org.ua/publications/print/4171-sudova-praktika-shodo-oskarzhennya-rishen-amku.html>
11. Балюк І. Захист прав суб'єктів господарювання. ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана». 2019. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36495/319-42_pravove_19.pdf?sequence=1
 12. Банчук О. Підстави розмежування публічного та приватного права в Україні. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 143–151.
 13. Белоусов Е. Договор страхования хозяйственных рисков: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право». Харьков: Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого, 1997. 163 с.
 14. Беяневич О. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання. *Укр. комерційне право*. 2007. № 8. С. 62–70.
 15. Бережний Я. Перспективи забезпечення прав власності як підгрунтя для розвитку підприємницької діяльності в Україні. Аналітична записка. *Нац. ін-т стратегічних досліджень*. 2014. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektivi-zabezpechen-nya-prav-vlasnosti-yak-pidgruntya-dlya-rozvitku#_ftn2
 16. Берестова І. Правова категорія «публічний інтерес» з позиції системного підходу. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 19–27.
 17. Берназюк О. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система: поняття та структура. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 326–330.
 18. Бірюков В. Місце корпоративних правовідносин в системі приватного права. *Правові відносини: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 листоп. 2013 р.)*/за заг. ред. В. Нагребельного, Н. Пархоменко, М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2013. С. 53–56.
 19. Бобров В. Основи ринкової економіки. Київ: Либідь, 1995. 320 с.

20. Бортман О. Чи можна побороти рейдерів у площині закону? *Василь Кісіль і Партнери*. 2020. URL: <https://vkr.ua/publication/chi-mozhna-poboroti-reyderiv-u-ploshchini-zakonu>
21. Бруцька Т. Діяльність Ради бізнес-омбудсмена як засіб правового захисту суб'єктів господарювання. *Літописець*. 2021. Вип. 16. С. 33–36.
22. Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часоп*. 2017. № 1. С. 27–31.
23. Бутирський А. Роль суду в господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.
24. Варналій З. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид., стер. Київ: Т-во Знання, КОО, 2008. 302 с.
25. Варналій З. Основи підприємництва: навч. посіб. 3-те вид., виправл. і допов. Київ: Знання-Прес, 2006. 350 с.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000/уклад. та голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Вип. VIII. 1728 с.
27. Віннік С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна»; Сумськ. держ. ун-т. Суми, 2020. 213 с.
28. Волуйко О. М. Порушення правил щодо карантину людей: аналіз складу правопорушення. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ*. 2020. № 2 (20). С. 46–55.
29. Галай В., Яворська О. Основні принципи діяльності органів публічної адміністрації як запорука забезпечення прав і свобод людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 300–305.
30. Гальчинський Л., Гаврилова А. Оцінка функціонування електронної системи «Prozorro» як інструмента державних закупівель. *Актуальні проблеми економіки та управління: зб. наук. пр. молодих вчених*. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102574/97652>

31. Генпрокуратура создала спецотдел для защиты прав предпринимателей. *Ачкабар*. 2020. URL: <https://www.akchabar.kg/ru/news/genprokuratura-sozdala-specotdel-dlya-zashity-prav-predprinimatelej/>
32. Гнатенко О. Рейдерство в 2021 році. Аналіз судової практики. *Ліга Закон*. 2021. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/205160_reyderstvo-v-2021-rots-analz-sudovo-praktiki
33. Головачов Я. Врегулювання спорів за участю судді: «Що?» і «Як?». *Юрид. газета*. № 9 (715). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyuvannya-sporiv-za-uchastyu-suddi-shcho-i-yak.html>
34. Гонціяз Я. Державне управління в контексті європейської інтеграції. *ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив»*. Київ, 2015. 15 с.
35. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
36. Гражданский процесс: учебник/под ред. М. Авдюкова. Москва: Юрид. лит., 1970. 200 с.
37. Гражданский процесс: учебник/под ред. М. Треушникова. Москва: Городец-издат, 2003. 720 с.
38. Григорчук М. Захист прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання: матеріальний і процесуальний аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11).
39. Губар О. Філософія. Київ: ЦУЛ, 2007. 416 с.
40. Даниленко А. Доктринальні підходи до визначення поняття публічного адміністрування. *Південноукр. правничий часоп*. 2019. № 4. С. 25–27.
41. Даниленко А. Засади публічного адміністрування в Україні: дис. ... д-ра філософії 081 «Право»/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 215 с.
42. Даниленко А. Принципи національного врядування для країн-кандидатів та потенційних кандидатів на членство у Європейському Союзі (на прикладі України). *Прикарпат. юрид. вісн*. 2019. № 1. Т. 2. С. 63–67.

43. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб./за заг. ред. Ю. Тодики. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 672 с.
44. Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 р. № 724. Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 742 від 12.08.2020 р. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 2.
45. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 139.
46. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії. Київ: Основи, 1994. 208 с.
47. Дзюндзюк В. Модернізація органів влади: перехід від публічного адміністрування до публічного менеджменту. *Актуальні проблеми держ. управління*. 2009. № 2. С. 9–14.
48. Доклады, представляемые государствами-участниками в соответствии со статьей 9 Конвенции. Первоначальный доклад государств-участников, подлежащий представлению в 1999 году: Литва. *CERD*. URL: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsjiM0YseqozxfKWPHPzls3x%2BYh60nGTo2l403iDoJxFXe0MdywxeVe77K%2BQkx5p9ZtKEKTM4jAsHI%2FBllHPid3yfPQ6%2B%2B5SADIfwNtia19Q5>
49. Доопрацьований законопроект про бізнес-омбудсмена підтримав профільний комітет Ради. *Ресурсний центр ГУРТ*. 2021. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/68633/>
50. Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.
51. Економічний розвиток. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya>

52. Експерти обговорили проблемні питання впровадження ЄСІТС. *Вища рада правосуддя*. 2020. URL: <https://hcj.gov.ua/news/eksperty-obgovoryly-problemni-pytannya-vprovadzhennya-yesits>
53. Єдиний державний реєстр судових рішень: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
54. Єщук О. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук/Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 420 с.
55. Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.
56. Закаленко О. Право на позов в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 335–339.
57. Закон Литовської Республіки «Про конкуренцію» від 23 березня 1999 р. № VIII-1099. *Lietuvos Respublikos Seimas*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=72zogqmue&documentId=ed1240c0f16811e993e1a0efdbde7def&category=TAD>
58. Замрига А. «Адміністративна сервісність» як ознака діяльності публічної адміністрації в сфері адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Правова позиція*. 2019. № 3 (24). С. 31–36.
59. Замрига А. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: ОЛДІ–ПЛЮС, 2020. 374 с.
60. Замрига А. Система принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 79–83.
61. Замрига А. Щодо визначення поняття принципів адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 83–86.

62. Захист права власності. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/zahist-prava-vlasnosti>
63. Зельдіна О., Хрімлі О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія/НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.
64. Зіммер М. Державна судова адміністрація України: структурний аналіз та рекомендації. 10 листоп. 2012 р. *USAID. Проект «Справедливе правосуддя»*.
65. Иоффе О. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград, 1949.
66. Іванюта Н. Позасудові форми захисту прав та вирішення господарських спорів. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія «Право». 2018. № 49. Т. 1. С. 172–175.
67. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Київ: Фоліо, 2001. 540 с.
68. Інститут омбудсмана. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. 2014. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/institute/>
69. Каменська Н. Публічна адміністрація: логіко-методологічний аналіз дефініції. *Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 29–32.
70. Карабін Т. Розподіл повноважень публічної адміністрації: монографія. Ужгород: Гражда, 2016. 296 с.
71. Карпюк Г. Основи підприємництва: навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-техніч.) освіти. *М-во освіти України*. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf?fbclid=IwAR2BEBPzpluzmZfI-PxWN9bdtRiZTZLnJDh8Ch4OCDLGZPw-0ceIdXcJkAs>
72. Каталог юридичних позицій Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). Запити та звернення народних депутатів України. *КСУ*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinkaknygu/5144-zapyty-ta-zvernennya-narodnyh-deputativ-ukrayiny>

73. Клеандров М. Статус судьи: учеб. пособие. Новосибирск: Наука, Сиб. издат. фирма РАН, 2000. 444 с.
74. Ковальова М. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 19 с.
75. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
76. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
77. Кожура Л. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Право. 2015. Вип. 35 (1.2). С. 119–122.
78. Козаченко Г., Арзуманян А. Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій. *Вісн. ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С. 28–35.
79. Козін С. До характеристики системи суб'єктів захисту трудових прав мігрантів. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2020. № 46. С. 138-141.
80. Козін С. Можливості використання в Україні досвіду Німеччини у сфері правового регулювання захисту трудових прав мігрантів. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2020. Вип. 5. Т. 1. С. 114-118.
81. Козырин А., Штатаина М. Административное право зарубежных стран: учебник. Москва: Спарк, 2003. 464 с.
82. Колесникова К. Публічне адміністрування в Україні: огляд літературних джерел. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3. С. 112–119.
83. Коліушко І., Тимошук В. Ефективна публічна адміністрація: довід. для міністрів. Київ, 2006. 32 с.
84. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42–46.

85. Комплексне дослідження стану прав людини в Україні (річні звіти). Права людини в Україні 2014. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. *Харк. правозахисна група*. 2015. URL: <https://khp.org/1432463218>
86. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
87. Концепція модернізації господарського законодавства на базі Господарського кодексу України (Проект). *Економіка та право*. 2006. № 2. С. 5–16.
88. Корнієнко П. Співвідношення понять і практики здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2014. № 3. С. 60–63.
89. Коротун О. Адміністративно-правове регулювання охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 151–155.
90. Кох Л. Трансформація сутності підприємництва. *Вестн. Ленинград. гос. ун-та им. А. С. Пушкина*. 2011. № 1. Т. 6. С. 44–51.
91. Кравцова Т., Солонар А. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.
92. Кравченко Ю. Актуальні проблеми реформування ОВС України (організаційно-правові питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.07)/Ун-т внутр. справ. Харків, 1998. 19 с.
93. Крисько Ж. Сутність та види комерційної діяльності підприємства. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2013. № 18. С. 75–83.
94. Криштоф Н. Державна політика підтримки розвитку підприємництва в умовах світової економічної кризи. *Наук. вісн.* 2008. № 2.
95. Крупчан О. Приватноправові та публічно-правові засади регулювання підприємницьких відносин. *При-*

- ватне право і підприємництво: зб. наук. пр. 2013. Вип. 12. С. 5–8.
96. Купчак Б. Підприємництво: суть та умови здійснення. *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 243–249.
97. Кучеренко А. Конституційне право людини на підприємництво. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля*. Серія «Юридичні науки». 2013. № 2 (5). С. 38–44.
98. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 11.
99. Лахижа М. І. Поняття «публічна влада» та «публічна адміністрація» у законодавстві Республіки Польща. *Університ. наук. зап.* 2008. № 2. С. 256–260.
100. Ливч Д., Вишлінський Г. Економічний розвиток. Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/07ekonomichna-jevrointehratsiya/>
101. Макконнелл К. Економікс: пер с англ. Economics Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. Москва: ИНФРА–М, 2003. 983 с.
102. Малєин Н. Гражданско-правовой договор на оказание медицинской помощи. *Правоведение*. 1989. № 2. С. 25–31.
103. Малік М., Шпикуляк О. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2006. № 4. С. 3–10.
104. Маркова О. Захист суб'єктивних прав і законних інтересів при застосуванні форм договірною регулювання відносин. *Форум права*. 2013. № 3. С. 340–346.
105. Марцеляк О. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02/ Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2004. 36 с.
106. Марченко О. Удосконалення організації бізнесу в Україні з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду. *Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана*. URL:

https://kneu.edu.ua/userfiles/conf_sep_14/s2/Marchenko.doc

107. Масловський С. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 108–112.
108. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 121–124.
109. Махінчук В. До питання альтернативних процедур вирішення суперечностей у підприємницькій діяльності. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. Серія юрид. 2013. Вип. 3. С. 142–148.
110. Меморандум про партнерство та співробітництво між виконавчим органом Київської міської ради (Київською міською державною адміністрацією) та Радою бізнес-омбудсмена від 14.07.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001888-16#Text>
111. Меморандум про партнерство та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Радою бізнес-омбудсмена від 12.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-19#Text>
112. Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною митною службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 06.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001913-19#Text>
113. Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною податковою службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 06.11.2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001912-19#Text>
114. Меморандум про партнерство та співробітництво між Державною регуляторною службою України та Радою бізнес-омбудсмена від 02.07.2015 р. *Верховна*

- Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003873-15#Text>
115. Меморандум про партнерство та співробітництво між Міністерством юстиції України та Радою бізнес-омбудсмена від 15.09.2015 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-15#Text>
116. Меморандум про партнерство та співробітництво між Радою бізнес-омбудсмена та Державною фіскальною службою України від 12.10.2015 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001888-15#Text>
117. Меморандум про партнерство та співробітництво між Службою безпеки України та Радою бізнес-омбудсмена від 11.09.2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001950-17#Text>
118. Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Міністерством екології та природних ресурсів України та Радою бізнес-омбудсмена від 07.06.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003737-16#Text>
119. Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Національним агентством з питань запобігання корупції та Радою бізнес-омбудсмена від 22.09.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001884-16#Text>
120. Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Національним антикорупційним бюро України та Радою бізнес-омбудсмена від 27.01.2016 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001886-16#Text>
121. Мірошниченко А., Куценко В. Аналіз управлінських повноважень керівних органів судової системи України та пропозиції щодо їх вдосконалення. *Нове правосуддя*. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_MyroshnychenkoKutsenko_Gap_Analysis_Report_ukr.pdf

122. Міхровська М. Державне управління та публічна адміністрація: шлях до демократії. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Серія: Юрид. науки. 2011. № 88. С. 90–93.
123. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/604/13e/648/60413e6481b69340709542.doc>
124. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія/Н. Ільків, М. Долинська та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук М. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с.
125. Огляд реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. *М-во економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7440062c-3b78-49c1-af23-55cc28dc56e6&title=OgliadRealizatsiiStrategiiRozvitkuMalogoISerednogoPidpriemnistvaVUkrainiNaPeriodDo2020-Roku>
126. Огнев'юк Г. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2015. № 2. С. 171–175.
127. Оксін В. Спеціальні принципи публічного адміністрування місцевого розвитку в Україні. *Наук. зап. Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка*. Серія «Право». 2019. Вип. 6. Т. 2. С. 24–27.
128. Олійник А. Поняття реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 98–103.
129. Парамонов Д. Адміністративний аспект захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Юрид. наука*. 2020. № 12. С. 155–159.
130. Парамонов Д. Нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Пріоритетні на-*

- прямки розвитку правової системи України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 листоп. 2018 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2018. С. 34–36.
131. Парамонов Д. Поняття адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 верес. 2020 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 50–52.
132. Парамонов Д. Принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 6. С. 111–115.
133. Парамонов Д. Про поняття підприємницької діяльності: адміністративний аспект. *Юрид. наука*. 2020. № 7. С. 142–146.
134. Парамонов Д. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5. С. 198–202.
135. Парамонов Д. Специфіка публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 17–18 лип. 2019 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2019. С. 56–58.
136. Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 122–126.
137. Парламентаризм в Україні: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Книга, 2001. 660 с.
138. Патерило І. До розуміння сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Наук. вісн. Міжнар.*

- гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9-1. С. 83–85.
139. Пашковська Т. Вищий «інтелектуальний» суд: на фінішній прямій. *Юрид. газета*. 2017. № 15 (565). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/actual/vishchiy-intelektualniy-sud-na-finishniy-pryamiy.html>
140. Педан А. Адміністративно-правові відносини у сфері виконавчого провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2019. 211 с.
141. Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні. Київ: НІСД, 2014. 73 с.
142. Петров Є. До питання про зміст категорії «публічна адміністрація». *Південноукр. правничий часоп.* 2012. № 3. С. 5–7.
143. Петруня В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2019.
144. Підтримка малого і середнього підприємництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>
145. Погрібніченко І. Адміністративні справи, пов'язані із оскарженням індивідуальних актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/НДПП. Київ, 2021. 23 с.
146. Подцерковний О. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 295–303.
147. Полатай В. Вирішення спорів у мережі Інтернет. Альтернативний спосіб. *Архів Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9803/2/Polatay.pdf>
148. Положення про Колегії з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних орга-

- нів Міністерства юстиції: затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 9 січня 2020 року № 71/5. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0024-20#Text>
149. Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання: затверджено Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 р. № 33-р (у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України від 21.06.2016 р. № 14-рп). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1064-16#Text>
150. Положення про Раду бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF#Text>
151. Попруга О. Актуальність формування ІР-суду. *Матеріали обговорення круглого столу в НААУ/НААУ*. 2021. URL: <https://unba.org.ua/news/6296-2021-rik-mae-stati-rokom-pochatku-roboti-vishogo-sudu-z-pitan-intelektual-noi-vlasnosti.html>
152. Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1128 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1150). *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#n9>
153. Пояснювальна записка до проекту адміністративно-процедурного кодексу України. *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44893&pf35401=238661>
154. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмена в Україні». *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov>

- ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69055&pf35401=547141
155. Правознавство: підручник/В. Опришко, Ф. Шульженко, С. Шимон та ін.; за заг. ред. В. Опришка, Ф. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. 767 с.
 156. Приходько А. Визначення поняття «публічна адміністрація» у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 69–75.
 157. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
 158. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17 березня 2020 р. № 530-ІХ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n22>
 159. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 141.
 160. Про державну службу: Закон України № 889-VIII від 10.12.2015 р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 21
 161. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.
 162. Про затвердження Тимчасових правил розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19.04.1994 р. № 5. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94#Text>
 163. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
 164. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

165. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
166. Про підприємництво: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3505-IV. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168 (втрата чинності на підставі Кодексу № 436-IV від 16.01.2003 р., крім статті 4).
167. Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
168. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 6.
169. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
170. Про третейські суди: Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. *Голос України*. 2004. № 113.
171. Про Установу бізнес-омбудсмена в Україні: доопрацьований проект Закону України. *Верховна рада України*. 2021. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69055&pf35401=547125>
172. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 691. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 232.
173. Проект адміністративно-процедурного кодексу України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2734
174. Пухтецька А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права: монографія/відп. ред. В. Авер'янов. Київ: Юрид. думка, 2010. 140 с.
175. Результати діяльності Ради бізнес-омбудсмена за 2019 рік. *Управління «Офіс інвестицій та розвитку експорту» Херсон. обл. держ. адміністрації*. 2020. URL: <https://investinkherson.gov.ua/news/rezultati-diyalnosti-radi-biznes-ombudsmena-za-2019-rik/>

176. Реформи. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi>
177. Рибак М. *Методологія аналізу сутності та змісту категорії «публічна адміністрація»*. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2 (1). С. 128–131.
178. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/8-rp_2002.doc
179. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 р. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/15-rp/2004.doc>
180. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України № 8-рп/2010 від 11 березня 2010 р. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/8-rp/2010.doc>
181. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» від 15 груд. 1992 р. (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) № 19-рп/2004 від

- 1 груд. 2004 р. *Офіц. вісн. України*. 2004. № 49. С. 62–67.
182. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8рп/2002. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02>
183. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України від 28 квітня 2021 р. № 2-р(II)/2021. *Конституційний Суд України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p2_2021.pdf
184. Рішення Конституційного Суду України. Справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011. *Конституційний Суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/19-rp/2011.doc>
185. Рум'янцева В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. *М-во юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956
186. Рыжов В. К судьбе государственного управления. *Государство и право*. 1999. № 2. С. 14–22.
187. Рябченко Ю. Пред'явлення позову та права на позов у справах про захист прав споживачів. *Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. 2006. Вип. 35. С. 331–338.
188. Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. *Теоретико-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

189. Селіванов А. Публічна влада і громадин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2006. № 9. С. 28–33.
190. Селіванов В. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України. *Право України*. 1995. № 2. С. 3–11.
191. Сиротяк М. Захист прав потерпілого в провадженні в справах про адміністративні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 20 с.
192. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. *НААУ*. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>
193. Скрипа Є. До проблеми класифікація суб'єктів забезпечення безпеки на автомобільному транспорті. *Вісн. Чернівець. ф-ту Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. 4. С. 162–174.
194. Слободяник А. Управління публічними закупівлями: аспекти оскарження. *Вісн. ХНАУ*. Серія: Екон. науки. 2020. № 1. С. 94–103.
195. Соболь Є. Адміністративно-правовий статус анти-монопольного комітету України як органу оскарження в сфері публічних закупівель. *Наук. зап. Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка*. Серія: Право. 2018. Вип. 4. С. 180–185.
196. Сокурєнко В. Правовий захист суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.)*/МВС України, МОЗ України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Нац. фармацевт. ун-т. Харків: ХНУВС, 2021. С. 14–17.
197. Соотношение частных и публичных интересов в условиях реформирования законодательства Российской Федерации: монографія/под общ. ред. д-ра юрид.

- наук, проф. О. Бакаевой. Москва: Юрлитинформа, 2010. 264 с.
198. Спасибо-Фатеева І. Юридичні особи за цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. № 2. С. 70–79.
199. Статистика отриманих скарг. *Рада бізнес-омбудсмена*. URL: <https://boi.org.ua/faq/>
200. Стратегія Державної регуляторної служби України. *Державна регуляторна служба України*. 2021. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/strategiya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-sluzhby-ukrayiny/>
201. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України: підручник. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Гусарова. Харків, 2020. 508 с.
202. Сулейманова Г. Социальное обеспечение и социальное страхование. Москва, 1997.
203. Сучасний словник цивільно-правових термінів. Харків: Страйд, 2005. 224 с. (Серія: Юрид. радник).
204. Теремецький В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2012. № 1. С. 50–54.
205. Термін «публічний». *Англо-російський словник Мюллера*. URL: http://slovarus.info/eng_m.php
206. Термін «публічний». *Онлайн-словник Мультиран*. URL: <http://www.multitran.ru/c/M.exe?l1=2&l2=1&s=public>
207. Тертишник В. Від тоталітарності до правовладдя: доктринальні аспекти державотворення. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 5–11.
208. Ткаленко І. Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Митна справа*. 2013. № 6 (90). Ч. 2.
209. Україна піднялася у рейтингу економічних свобод. *Укрінформ*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3202198-ukraina-pidnalasa-u-rejtingu-ekonomichnih-svobod.html>
210. Федорук Н. Окремі питання розмежування конституційних та адміністративних правовідносин. *Наук.*

- вісн. ХДУ. 2018. № 1. Т. 2. Серія: Юрид. науки. С. 31–34.*
211. Хамидуллин Ф. Формирование институциональной среды развития системы малого предпринимательства: автореф. дис. ... д-ра экон. наук. Казань, 2017. 47 с.
212. Харитоновна О. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісн. Акад. правових наук України*. Харків: Право, 2002. № 1 (28). С. 36–46.
213. Хлібороб Н. Сутність та ознаки публічно-правового спору. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів*. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. С. 184–187.
214. Хомко Л., Кульгавець Х. Правове регулювання підприємницької діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.
215. Цвіркун Ю. Поняття «головуючий» у публічних правовідносинах. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 2. С. 23–30.
216. Чаплигін К. Державне регулювання суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 17. С. 50–52.
217. Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Класич. приват. ун-т. Харків, 2018. 226 с.
218. Чернобай О. Актуальність формування ІР-суду. *Матеріали обговорення круглого столу в НААУ/НААУ*. 2021. URL: <https://unba.org.ua/news/6296-2021-rik-mae-stati-rokom-pochatku-roboti-vishogo-sudu-z-pitan-intelektual-noi-vlasnosti.html>
219. Чернов С. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студ. всіх форм навч.)/Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 97 с.

220. Чістякова І., Кривдіна І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні та світі: історико-правовий аспект. *Інтелекція і влада: громад.-політ. наук. зб.* Серія: Історія. Одеса: Екологія. 2017. Вип. 37. С. 123–137.
221. Чорна А. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 44с.
222. Чорна А. До проблеми визначення поняття адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). С. 66–70.
223. Чорна А. До проблеми визначення форм захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в сфері оподаткування. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 135–140.
224. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128–132.
225. Шкурат М., Мурашкіна Н. Аналіз ефективності діяльності ради бізнес-омбудсмена в Україні як каталізатора ефективного діалогу українського підприємництва та державних структур. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3 (39). С. 180–191.
226. Шкуропацький О. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2015. № 20. С. 104–108.
227. Шлапаченко В., Макаренко В. Роль контрольно-наглядової діяльності в забезпеченні збереження державної таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3. С. 41–47.
228. Шулежко В. Адміністративне судочинство у справах про протиправність дій суб'єктів владних повноважень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 212 с.

229. Шулежко В. Загальна характеристика соціальної необхідності існування судової влади в Україні. *Прикарпат. юрид. вісн.* 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 109–115.
230. Шульгач Н. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права.* 2011. Вип. 6. С. 227–230.
231. Шульженко Ф. Соціально-правова держава: сутність, проблеми політичної модернізації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)». Київ, 2009. 412 с.
232. Щербина В. Проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (матеріально-правовий та процесуальний аспекти). *Укр. комерц. право.* 2007. № 8. С. 12–20.
233. Юревич І. Єдність статусу суддів: міжнародно-правові стандарти. *Право і Безпека.* 2012. № 3. С. 78–83.
234. Як захиститися від штрафу за порушення правил карантину (ст. 44-3 КУпАП). *Союз юристів України.* 2021. URL: <https://lawyersunion.org.ua/yak-zahystyt-ysya-vid-shtrafu-za-porushennya-pravyl-karantynu-st-44-3-kuap/>
235. Як подати позовну заяву до суду. *Закон і бізнес.* URL: https://zib.com.ua/ua/print/71204-yak_podati_pozovnu_zayavu_do_sudu.html
236. Як працює інститут бізнес-омбудсмена в Україні: ще один спосіб захиститися від незаконного тиску держорганів на бізнес. *Ліга Закон.* 2019. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/191482_yak-pratsyu-nstitut-bznes-ombudsmena-v-ukran-shche-odin-sposb-zakhistit-ysya-vd-nezakonnogo-tisku-derzhorganv-na-bznes
237. Як самостійно підготувати позовну заяву та звернутися до суду. *Юрист-блог.* 2020. URL: <https://jurist-blog.com.ua/pidgotuvati-pozovnu-zayavu.html>
238. Яновицька Г. Альтернативні способи врегулювання спорів за участю споживачів. *Вчені зап. ТНУ ім. В. І. Вернадського.* Серія: Юрид. науки. 2019. № 3. С. 58–63.

239. About Protection Of The Rights Of Entrepreneurs: Law Of The Kyrgyz Republic of February 1, 2001. No. 15 (as amended on 28.07.2017). Accepted by General Court of Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic on December 29, 2000.
240. Activity Business Ombudsman of Georgia. *Business Ombudsman of Georgia*. 2016. URL: <https://businessombudsman.ge/en/about-us/activities>
241. Aderibigbe Adejare Morenikeji. Towards A Theoretical Definition of Public Administration. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)* e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668. Vol. 16. Issue 3. Ver. V (Mar. 2014). P. 65–70.
242. Albania sets up new ministry for protection of entrepreneurship. *Xinhua*. 2017. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/15/c_136610487.htm
243. Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman Act 2015. *Federal Register of Legislation*. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00109>
244. Better Regulation in Lithuania. *Government of the Republic of Lithuania*. 2020. URL: <https://eimin.lrv.lt/en/sector-activities/business-environment/better-regulation-in-lithuania>
245. Business Ombudsman Initiatives. *EBRD*. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/sectors-and-topics/business-ombudsman-initiatives.html>
246. Danylenko A. The Innovative Paradigm of Space Relations Development. *Advanced Space Law*. 2021. Vol. 7. P. 12–18.
247. Farber H. S. Alternative and part-time employment arrangements as a response to job loss. *Journal of Labor Economics*. 1999. № 17 (4). Part 2. P. 142–169.
248. History of Ombudsman institute. *Business Ombudsman of Georgia*. 2016. URL: <https://businessombudsman.ge/en/about-us/history>
249. Hughes O. Public Management and Administration: An Introduction. London: Macmillan Press Ltd, 2005.

250. Joseph A. Schumpeter. Nature and Scope of Public Administration. *MSG Presentations*. URL: <https://www.managementstudyguide.com/what-is-public-administration.htm>
251. Law Of Georgia On The Business Ombudsman Of Georgia. Consolidated versions (27.10.2015–21.12.2016). URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/2860205?impose=parallelEnRu&fullscreen=1&publication=1>
252. Meeting with the Minister of State for Protection of Entrepreneurship, Eduard Shalsi. *Albanian Association Of Banks*. 2019. URL: <https://aab.al/en/takim-me-ministrin-e-shtetit-per-mbrojtjen-e-sipermarrjes-z-eduard-shalsi/>
253. Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative. *The European Bank for Reconstruction and Development*. 2014. URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>
254. Misioni i ministrit të Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. URL: <https://sipermarrja.gov.al/misioni/>
255. Olalekan Sodiq Omoola, and Nurah Sabahiah Mohamed. Ombudsman (Muhtasib) in business regulation: A cross cultural analysis. *Journal of Islamic Thought and Civilization*. 2017. No. 2. Vol. 7. P. 18–40.
256. Oxford Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 1991.
257. Paramanov D. The signs of the public legal relationship to protect the rights of business entities in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. № 10 (308). P. 155–159.
258. Propozimet e Ministrisë së Shtetit për Mbrojtjen e Sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. 2019. URL: <http://sipermarrja.gov.al/wp-content/uploads/2018/01/PROPOZIME-MMS.pdf>
259. Përcaktimin e fushës së përgjegjësisë shtetërore të ministrit të shtetit për mbrojtjen e sipërmarrjes. *Ministër Shteti për Mbrojtjen e Sipërmarrjes*. 2019.

- URL: <https://www.sipermarrja.gov.al/wp-content/uploads/2018/02/VKM-MINISTRIA.pdf>
260. Small Business and Family Enterprise Ombudsman. *Commonwealth of Australia*. 2020. URL: <https://www.asbfeo.gov.au/>
261. Small Business Ombudsman. *Office of Federal Contract Compliance Programs*. URL: <https://www.dol.gov/agencies/ofccp/contact/sbrefa>
262. Thomas A. Garrett. Entrepreneurs Thrive in America – Federal, State Policies Make a Difference for Those Facing Risk. *THE ST. LOUIS FED*. 2005. URL: <https://www.stlouisfed.org/publications/bridges/spring-2005/entrepreneurs-thrive-in-america-federal-state-policies-make-a-difference-for-those-facing-risk>

Наукове видання

Андрій Володимирович Боровик
Денис Юсупович Парамонов

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Монографія

Редактор *Л. А. Боровик*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Підписано до друку 04.05.2022 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура School Book AC. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,58. Тираж 300.
Замовлення № 0422м-065.

Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424
від 04.10.2018 р.